

Suomi
Finland
100

Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017

Hallituksen julkaisusarja | 8/2017

VALTIONEUVOSTON KANSLIA

K 18/2017 vp

Hallituksen julkaisusarja 8/2017

Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017

Valtioneuvoston kanslia, Helsinki 2017

Valtioneuvoston kanslia

ISBN nid. 978-952-287-462-7

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö

Helsinki 2017

Kuvailulehti

Julkaisija	Valtioneuvoston kanslia		14.12.2017
Julkaisun nimi	Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Hallituksen julkaisusarja 8/2017		
Hankenumero	1/58/2016	Valtioneuvoston päätös numero	K 18/2017 vp
ISBN painettu	978-952-287-462-7	ISSN painettu	2341-7129
ISBN PDF	978-952-287-463-4	ISSN PDF	2323-962X
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-463-4		
Sivumäärä	152	Kieli	suomi
Asiasanat	kieelliset oikeudet, kansalliskielet, suomi, ruotsi, viittomakielet, saamen kielet, romanikieli, muut kielet, perusoikeudet		
Tiivistelmä Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta on seurantaraportti, joka annetaan eduskunnalle kerran vaalikaudessa. Kielikertomuksen antamisesta säädetään kielilaissa (423/2003) sekä kielilain täytäntöönpanosta annetussa asetuksessa (433/2004). Asetuksen mukaan kertomuksessa käsitellään suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä sekä tarpeen mukaan yleisemmin maan kielioloja. Kertomuksessa tulee käsitellä kielilainsäädännön soveltamista, kielellisten oikeuksien toteutumista, maan kielisuhteita sekä suomen ja ruotsin kielten kehitystä. Aiemmat valtioneuvoston kertomukset kielilainsäädännön soveltamisesta on annettu vuosina 2006, 2009 ja 2013 hallituksen toimenpidekertomuksen oheisaineistona. Kielilakia muutettiin 1.2.2014 siten, että kielikertomusta ei enää anneta hallituksen toimenpidekertomuksen oheisaineistona, vaan itsenäisenä kertomuksena. Kertomus annetaan nyt ensimmäistä kertaa eduskunnalle itsenäisenä asiakirjana. Hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta 2017 käsitellään seuraavia teemoja: Suomessa vallitsevat kieliolot, kieliä koskevat säädösmuutokset ja hankkeet, kieli-ilmapiiri, kielellisten oikeuksien toteutuminen sosiaali- ja terveydenhuollossa, kielellisten oikeuksien toteutuminen valtion omistamissa yhtiössä sekä tulevaisuuden mahdollisuudet kielellisten oikeuksien näkökulmasta, painopisteinä kotouttaminen ja digitalisaatio. Kertomuksessa esitetään jokaisesta teemasta keskeisiä huomioita, joissa tuodaan esiin kehittämis ehdotuksia ja teemaan liittyviä keskeisiä haasteita.			
Kustantaja	Valtioneuvoston kanslia		
Painopaikka ja vuosi	Lönnberg Print & Promo, 2017		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationssblad

Utgivare	Statsrådets kansli		14.12.2017
Publikationens titel	Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2017		
Publikationsseriens namn och nummer	Regeringens publikationsserie 8/2017		
Projektnummer	1/58/2016	Statsrådets beslut nummer	K 18/2017 vp
ISBN tryckt	978-952-287-462-7	ISSN tryckt	2341-7129
ISBN PDF	978-952-287-463-4	ISSN PDF	2323-962X
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-463-4		
Sidantal	152	Språk	finska
Nyckelord	språkliga rättigheter, nationalspråken, finska, svenska, teckenspråk, samiska språk, romani, grundläggande rättigheter		
Referat Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen är en uppföljningsrapport som lämnas till riksdagen varje valperiod. Bestämmelser om språkberättelsen finns i språklagen (423/2003) och förordningen om verkställigheten av språklagen (433/2004). Enligt förordningen behandlas i berättelsen utöver finska och svenska åtminstone samiska, romani och teckenspråk, samt enligt behov landets språkförhållanden i övrigt. I berättelsen ska också behandlas tillämpningen av språklagstiftningen, hur de språkliga rättigheterna har förverkligats, språkförhållandena i landet och finskans och svenskans utveckling. Statsrådets tidigare berättelser om tillämpningen av språklagstiftningen har lämnats 2006, 2009 och 2013 som komplement till berättelsen om regeringens åtgärder. Språklagen ändrades den 1 februari 2014 så att språkberättelsen inte längre lämnas som ett komplement till berättelsen om regeringens åtgärder, utan i stället som ett självständigt dokument. Berättelsen lämnas nu för första gången till riksdagen som ett självständigt dokument. I regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2017 behandlas följande teman: språkförhållandena i Finland, författningsändringar och projekt som hänför sig till språk, språkklimatet, tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna inom social- och hälsovården och i statsägda bolag samt framtida möjligheter med tanke på de språkliga rättigheterna och med särskild fokus på integration och digitalisering. Berättelsen innehåller centrala iakttagelser om varje tema. I iakttagelserna framförs utvecklingsförslag och de centrala utmaningarna i anknytning till temana.			
Förläggare	Statsrådets kansli		
Tryckort och år	Lönnberg Print & Promo, 2017		
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Prime Minister's Office		14 December 2017
Title of publication	Report of the Government on the application of language legislation 2017		
Series and publication number	Government publications 8/2017		
Register number	1/58/2016	Document number	K 18/2017 vp
ISBN (printed)	978-952-287-462-7	ISSN (printed)	2341-7129
ISBN PDF	978-952-287-463-4	ISSN PDF	2323-962X
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-463-4		
Pages	152	Language	Finnish
Keywords	linguistic rights, national languages, Finnish, Swedish, sign languages, Sámi languages, Roma language, fundamental rights		
Abstract Report of the Government on the application of language legislation is a follow-up report submitted to Parliament once every government term. Provisions on this report are contained in the Language Act (423/2003) as well as in the Decree on the Implementation of the Language Act (433/2004). Pursuant to the decree, the report shall, in addition to Finnish and Swedish, address at least Sámi, Roma and the sign language and, where necessary, the language conditions in the country in more general terms. The report shall discuss the application of language legislation, the realisation of linguistic rights, the numbers of speakers of the different languages and the language relations in the country, as well as the development of Finnish and Swedish. Government reports on the application of language legislation have previously been submitted to Parliament in 2006, 2009 and 2013 as attachment material to the Government Annual Report. Under an amendment to the Language Act which entered into force on 1 February 2014, the language report is no longer produced as attachment material to the Government Annual Report but as an independent report. This is the first time that the report was submitted to Parliament as an independent document. The Report of the government on the application of language legislation 2017 discusses the following themes: linguistic conditions in Finland, amendments to statutes and legislative projects relevant to languages, the climate of attitudes related to languages, the realisation of linguistic rights in social and health care and in state-owned companies as well as future opportunities from the viewpoint of linguistic rights, with emphasis on integration and digitalisation. The report discusses key observations related to each theme, giving proposals for development and identifying essential challenges related to the theme.			
Publisher	Prime Minister's Office		
Printed by (place and time)	Lönnberg Print & Promo, 2017		
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

ESIPUHE	9
1 JOHDANTO	11
1.1 Kertomuksen tausta ja tavoitteet.....	11
1.2 Kertomuksen aineistot ja rajaukset	12
1.2.1 Aineistot	12
1.2.2 Rajaukset	14
2 KIELIÄ KOSKEVAT SÄÄDÖSMUUTOKSET JA HANKKEET VUOSINA 2013–2016	16
2.1 Lainsäädäntömuutokset.....	17
2.2 Hankkeet.....	22
3 AJANKOHTAISTIETOA SUOMEN KIELIOLOISTA.....	25
3.1 Suomen kieliryhmät tilastojen valossa	25
3.1.1 Muutokset kieliryhmien koossa sekä väestön liikkuvuus.....	28
3.1.2 Saamenkieliset.....	28
3.1.3 Viittomakieliset	29
3.1.4 Muut kieliryhmät	30
3.2 Kuntien kielellinen jaotus	33
3.3 Kielellisten oikeuksien valvonta Suomessa.....	36
3.3.1 Eduskunnan oikeusasiamies.....	37
3.3.2 Valtioneuvoston oikeuskansleri.....	38
3.3.3 Yhdenvertaisuusvaltuutettu.....	38
4 KIELI-ILMAPIIRI	40
4.1 Yleinen kieli-ilmapiiri	41

4.2	Kieliryhmien kohtaamat asenteet.....	45
4.2.1	Kieliryhmien kokemuksia viranomaisasioinnista	46
4.2.2	Kieli-ilmapiiiri kaksikielisissä kunnissa	48
4.3	Kieliryhmien kokema häirintä ja syrjintä.....	49

5 KIELELLISTEN OIKEUKSIEN TOTEUTUMINEN SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLOSSA.....53

5.1	Kielelliset oikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa	55
5.1.1	Suomen- ja ruotsinkieliset palvelut lainsäädännössä.....	55
5.1.2	Saamenkieliset palvelut lainsäädännössä.....	58
5.1.3	Muiden kieliryhmien palvelut lainsäädännössä.....	59
5.2	Kielellisten palveluiden toteutuminen sosiaali- ja terveydenhuollossa	60
5.2.1	Suomen- ja ruotsinkieliset palvelut.....	60
5.2.1.1	Kielen valinta käytännön tilanteissa	61
5.2.1.2	Tyytyväisyys omakielisten palveluiden toimivuuteen	63
5.2.1.3	Kielelliset palvelut kunnissa	64
5.2.1.4	Kielellisten oikeuksien toteutuminen pääkaupunkiseudulla	65
5.2.1.5	Kielelliset palvelut erikoissairaanhoidossa.....	68
5.2.1.6	Terveystenhuollon hyviä esimerkkejä.....	73
5.2.1.7	Sosiaalihuolto.....	74
5.2.2	Saamenkielisten palveluiden toteutuminen.....	77
5.2.2.1	Saamenkielisten palveluiden yleiset puitteet.....	77
5.2.2.2	Saamenkieliset terveyspalvelut.....	81
5.2.2.3	Saamenkieliset erikoissairaanhoidon palvelut	83
5.2.2.4	Erikoissairaanhoidon hyviä esimerkkejä	84
5.2.2.5	Saamenkieliset sosiaalihuollon palvelut.....	84
5.2.2.6	Sosiaalipalveluiden hyviä esimerkkejä.....	86
5.2.2.7	Saamenkieliset palvelut kotiseutualueen ulkopuolella	87
5.2.3	Muiden kieliryhmien palvelut	88
5.2.3.1	Viittomakielet.....	88
5.2.3.2	Muut kielet.....	92
5.2.3.3	Hyviä esimerkkejä.....	95
5.2.4	Erityisiä sosiaali- ja terveydenhuollon kysymyksiä	95
5.2.4.1	Vanhuspalvelut	95
5.2.4.2	Ruotsinkielisten nuorisopsykiatrian palveluiden saatavuus pääkaupunkiseudulla.....	98
5.2.4.3	Lastensuojelu ja huostaanotto	100

5.2.4.4	Lapsen oikeus viittomakieleen	102
6	KIELELLISET OIKEUDET VALTION OMISTAMISSA YHTIÖISSÄ	105
6.1	Kielellisten oikeuksien toteutuminen valtion omistamissa yhtiöissä.....	108
6.1.1	Valtion omistamat yhtiöt, joita kielilaki ja saamen kielilaki koskevat.....	108
6.1.2	Käyttäjien näkemys kielellisten oikeuksien toteutumisesta	109
6.2	Kielellisten oikeuksien toteutumisen tarkastelua yhtiöittäin.....	111
6.2.1	Finavia Oyj (Finavia)	111
6.2.1.1	Finavian palveluissa havaitut haasteet	113
6.2.2	Posti Group Oyj (Posti)	113
6.2.2.1	Postin toiminnan ongelmakohdat.....	115
6.2.3	VR-Yhtymä Oy (VR).....	116
6.2.3.1	Haasteet VR:n toiminnassa	117
6.2.4	Muut valtion omistamat yhtiöt, joihin kielilakia sovelletaan.....	118
7	TULEVAISUUDEN MAHDOLLISUUKSISTA JA HAASTEISTA	120
7.1	Kielelliset oikeudet ja digitalisaatio.....	120
7.1.1.1	Miten digitalisaatiota voisi hyödyntää?.....	121
7.1.1.2	Digitalisaation haasteena tietotekniset ratkaisut käytännössä.....	122
7.2	Kotouttaminen kielellisten oikeuksien näkökulmasta	125
7.2.1.1	Kotoutumiskoulutuksen järjestäminen ruotsin kielellä.....	126
7.2.1.2	Oman kielen ylläpitäminen.....	128
8	YHTEENVETO KESKEISISTÄ HUOMIOISTA.....	130
9	LÄHDELUETTELO	135
LIITE 1		143

ESIPUHE

Tänä vuonna 100 vuotta täyttävä Suomi on aina ollut monikielinen maa. Monikielisyys ei ole suomalainen erityispiirre, mutta kielellisten oikeuksien korkeatasoinen turvaaminen jo kansakunnan syntymisen yhteydessä on ominaista juuri Suomelle. Kielellisiä vähemmistöjä on miltei kaikissa maailman maissa. Monessa muussa Euroopan maassa kielelliset vähemmistöt joko yritettiin tukahduttaa tai jätettiin oman onnensa nojaan viime vuosisadalla. Tämä on omalta osaltaan vaikuttanut yhteiskunnan epävakauteen, separatistiliikkeiden syntymiseen tai sittemmin tarpeeseen elvyttää perinteisiä kieliä. Ei Suomenkaan tie kaksikieliseksi maaksi ollut kivuton, mutta lopputuloksena oli kieliryhmien yhteistyö yhteisen isänmaan hyväksi.

Suomen hallitusmuodossa vuodelta 1919 todetaan, että suomi ja ruotsi ovat tasavallan kansalliskielet. Sen sijaan, että maa olisi jaettu suomen- ja ruotsinkielisiin hallinnollisiin alueisiin, päädyttiin turvaamaan kansalaisten kielelliset oikeudet kattavasti. Vuonna 1922 annettiin ensimmäinen kielilaki, joka korvasi vuoden 1902 kieliasetuksen, sekä laki valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta. Vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa ei tehty muutoksia kansalliskielten asemaan, vaan lähdettiin entiseen tapaan niiden yhdenvertaisuuden turvaamisesta, ja säännös kielellisistä oikeuksista hyväksyttiin itsestäänselvyytenä vuoden 2000 perustuslakiin. Vuonna 2004 astui voimaan uusi kielilaki, joka korvasi 82 vuotta vanhemman kielilain. Voidaan sanoa, että sotien jälkeen päästiin nykyiseen tasapainoon kieliryhmien välillä. Sota yhdisti. Jos nyt katsoo maailmaa, tämä ei ole itsestäänselvyys. Suomi ei ole ainoastaan kaksikielinen maa, vaan perinteisesti monikielinen maa. Saamelaiset ovat Euroopan ainoa alkuperäiskansa, ja saamelaisten kotiseutualue sijaitsee Pohjois-Suomessa. Saamen kieli sai virallisen aseman vuonna 1992 saamen kielilain myötä. Vuonna 1995 saamelaisille säädettiin perustuslaillinen oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään, ja oikeuksista tuli säätää lailla. Uudistettu saamen kielilaki astui voimaan vuonna 2004. Saamen kielilaki koskee yhtälailla pohjois-, inarin- ja koltansaamea.

Perusoikeusuudistuksen yhteydessä päädyttiin myös mainitsemaan erikseen viittomakieliset ja romanit. Suomalaisen viittomakielen katsotaan saaneen alkunsa 1800-luvun puolivälissä, ja sen alkuperä on ruotsalaisessa viittomakielessä. Vuonna 2015 tuli voimaan ensimmäinen viittomakielilaki. Viittomakieli on oma kielensä ja myös monen kuulevan äidinkieli. Tietoisuus viittomakielestä on heikkoa. Lisäksi Suomessa puhutaan erittäin uhanalaista suomenruotsalaista viittomakieltä, joka on myös oma kieli. Suomen romanit puhuvat romanikielen pohjoista murretta, *kaaloa*. Kieltä on puhuttu Suomessa ainakin 450 vuotta. Nykyään se on erittäin uhanalainen. Perustulaisissa ei mainita karjalan kieltä. Se on kuitenkin Suomen lähin sukukieli ja kotoperäinen kieli. Karjalan kielen asema vahvistui, kun se otettiin mukaan Euroopan neuvoston alueellisia tai vähemmistökieliä koskevaan peruskirjaan vuonna 2009.

Sadassa vuodessa kieliä koskeva lainsäädäntö on muuttunut suhteellisen vähän. Samassa ajassa kielellinen ympäristö on kuitenkin muuttunut hyvin paljon. Sata vuotta sitten pyrittiin yhteiskuntarauhaan kahden äänekkään kieliryhmän välillä. Nyt painopiste on kielellisten oikeuksien edistämässä sekä Suomessa perinteisesti puhuttujen kielten elvyttämisessä. Samalla muiden kielten puhujien määrät kasvavat ja englannin kieli valtaa alaa, vaikka Suomessa englantia äidinkielenään puhuvien ryhmä on pysynyt suhteellisen pienenä. Jos katsoo enemmän kuin sata vuotta taaksepäin, 1800-luvulle asti, huomaa, että maailma sekä muuttuu että pysyy samana. Suomi oli 1800-luvun lopussa virallisesti kolmikielinen (suomi, ruotsi, venäjä). Suomessa puhuttiin näiden kielten lisäksi useita eurooppalaisia kieliä, joiden puhujat enimmäkseen sulautuivat ruotsia puhuvaan kansanosaan. Historiallisesta moninaisuudesta kertoo se, että maassamme on edelleen elinvoimainen juutalainen yhteisö, sekä Suomen tataarit. Molemmissa ryhmissä alkuperäisen kielen puhuminen on valitettavasti hiipunut. Myös venäjänkieliset ovat olleet suomalainen vähemmistö koko itsenäisyyden ajan. Ryhmä on kasvanut tasaisesti maahanmuuton seurauksena.

Nyt käsillä oleva hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta annetaan neljättä kertaa. Kertomuksessa pyritään rehellisesti kertomaan kielten tilasta 100 vuotta täyttävässä Suomessa. Sekä hyvää että huonoa on tapahtunut. Huonoa on kieliilmapiirin kiristyminen ja kielellisten oikeuksien vaillinainen toteutuminen. Kertomus kuitenkin paljastaa, miten syvällä rakenteissamme on useamman kuin yhden kielen huomioonottaminen. Tämä on hyvä asia yhä monikielisemmäksi muuttuvassa maassa. Me saamme ja meidän pitääkin edistää ja puolustaa omia kieliämme, virallisia, perinteisiä tai muuten vaan kotoperäisiä. Monikielisen taustamme pitäisi kuitenkin auttaa meitä ymmärtämään uusien kieliryhmien tarpeita ja kehittämään keinoja ongelmien ratkaisemiseksi, ilman turhaa vastakkainasettelua. Kielet ovat vuorovaikutusta, eivät vastakkainasettelua varten

Oikeusministeri

Antti Häkkänen

1 JOHDANTO

1.1 Kertomuksen tausta ja tavoitteet

Tämä on hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta (jäljempänä kielikertomus). Kertomus annetaan eduskunnalle kerran vaalikaudessa, neljän vuoden välein. Tavoitteena on antaa selvitys siitä, miten kieliä koskeva lainsäädäntö on kehittynyt ja miten kielelliset oikeudet ovat toteutuneet edellisen kertomuksen antamisen jälkeen. Kertomus sisältää myös tietoa Suomen kieliryhmistä ja kielioloista päätöksentekijöille, viranomaisille ja kansalaisille.

Kielikertomuksesta säädetään kielilain (423/2003) 37 §:ssä sekä kielilainsäädännön täytäntöönpanosta annetun asetuksen (433/2004) 9 ja 10 §:ssä. Asetuksen mukaan kertomuksessa käsitellään suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä sekä tarpeen mukaan yleisemmin maan kielioloja. Kertomuksessa tulee käsitellä kielilainsäädännön soveltamista, kielellisten oikeuksien toteutumista, maan kielisuhteita sekä suomen ja ruotsin kielten kehitystä. Lisäksi sen tulisi sisältää yhteenveto seuranta-aikana kootuista kokemuksista kielilainsäädännön soveltamisesta ja maan kieliolojen kehityssuunnista. Kielilain mukaan valtioneuvosto voi sisällyttää kertomukseen ehdotuksia kielilainsäädännön soveltamiseksi tai kielellisten oikeuksien toteutumisesta taikka ehdotuksia lainsäädännön kehittämiseksi. Kertomuksessa on tuotava esiin sekä myönteiset että kielteiset kehityssuunnat.¹

Aiemmat valtioneuvoston kertomukset kielilainsäädännön soveltamisesta on annettu vuosina 2006, 2009 ja 2013 hallituksen toimenpidekertomuksen oheisaineistona. Kielilakia muutettiin 1.2.2014 siten, että kielikertomusta ei enää anneta hallituksen toimenpidekertomuksen oheisaineistona, vaan itsenäisenä kertomuksena.² Kertomus annetaan nyt ensimmäistä kertaa eduskunnalle itsenäisenä asiakirjana.

¹ HE 92/2002 vp, s. 98.

² HE 62/2013 vp.

Kertomuksessa tarkastellaan kehitystä, joka on tapahtunut edellisen kertomuksen antamisen jälkeen. Tarkastelujakson aikana Suomella on ollut kolme eri pääministeriä ja kolme hallitusohjelmaa. Yksi pääministeri Kataisen hallituksen kärkihankkeista oli kansalliskielistrategia³, jonka toimenpiteet hallituskaudelle 2012–2016 on toteutettu. Pääministeri Sipilän hallituskaudella päätettiin jatkaa kansalliskielistrategian toimeenpanoa valmistelemalla kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma, joka sisältää toimenpiteitä hallituskaudelle 2015–2019. Edellisen kertomuksen antamisen jälkeen on myös esimerkiksi annettu hallituksen esitys saamen kielilain uudistamisesta (HE 44/2017 vp), säädetty ensimmäinen viittomakielilaki (359/2015) sekä tehty selvitys romanien perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteutumisesta⁴.

Perustuslakivaliokunta on vuoden 2013 kielikertomuksen käsittelyn yhteydessä todennut, että kertomus antaa eduskunnalle mahdollisuuden vaikuttaa kielellisten oikeuksien toteuttamisen linjauksiin.⁵ Vuoden 2017 kertomuksen valmistelussa onkin pyritty noudattamaan perustuslakivaliokunnan huomioita kielellisten oikeuksien seurannasta. Valmistelussa on myös useaan kertaan ja erilaisilla menetelmillä pyydetty eri kieliryhmiin kuuluvien kansalaisten sekä sidosryhmien käsitystä kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Tällä tavalla on huolehdittu siitä, että kieliryhmien omille näkemyksille tilastaan on annettu sijaa.

1.2 Kertomuksen aineistot ja rajaukset

1.2.1 Aineistot

Helmikuussa 2016 oikeusministeriö toteutti otakantaa.fi -palvelussa verkkokyselyn, jossa pyydettiin ihmisiä ottamaan kantaa kielellisten oikeuksien toteutumiseen sekä asenteisiin kieliryhmiä kohtaan. Kyselyyn vastasi 1 836 henkilöä eri kieliryhmistä niin Manner-Suomesta kuin Ahvenanmaalta.⁶

³ Kansalliskielistrategia, Valtioneuvoston periaatepäätös, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 4/2012.

⁴ Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 11/2014.

⁵ PeVM 1/2014 vp

⁶ Vastaajista 1 274 henkilöä oli ruotsinkielisiä (noin 69 %), 456 henkilöä suomenkielisiä (noin 25 %), 49 henkilöä oli saamenkielisiä (noin 2,7 %) sekä 57 henkilöä oli muunkielisiä⁶ (noin 3 %).

Oikeusministeriö järjesti 17. toukokuuta 2016 kuulemistilaisuuden, johon oli kutsuttu keskeiset viranomaiset ja valvontaelimet sekä suomen-, ruotsin- ja saamenkieliset, viittomakieliset, romanikieliset ja muunkieliset sidosryhmät. Tilaisuuteen osallistui 106 henkilöä.

Huhtikuussa 2016 oikeusministeriö julkaisi lausuntopyynnön sähköisessä lausuntopalvelu.fi:ssä. Lausuntopyyntö lähetettiin yhteensä 535 eri taholle ja siinä painotettiin muun muassa kielellisten oikeuksien toteutumista sosiaali- ja terveyspalveluissa ja viranomaistoiminnassa sekä kieli-ilmapiiiriä. Näiden lisäksi lausuntopyynnössä pyrittiin kartoittamaan kielellisten oikeuksien toteutumiseen liittyviä haasteita, miten kielellisiä oikeuksia tulisi edistää, sekä mahdollisia kehittämissuhteita.⁷ Lausunnon antoi yhteensä 80 tahoa.

Niille kieliryhmille, joita ei tavoitettu toukokuun kuulemistilaisuudessa tai jotka eivät antaneet lausuntoa, järjestettiin oma kuulemis- ja keskustelutilaisuus 7. syyskuuta 2016. Tilaisuus järjestettiin yhdessä Etnisten suhteiden neuvottelukunnan kanssa (ETNO), jotta muunkieliset ryhmät ja erityisesti maahanmuuttajien kieliryhmät tavoitettiin paremmin.

Kuulemisten ja lausuntojen lisäksi oikeusministeriö on toteuttanut selvityksiä ja kyselyitä kertomuksen tausta-aineistoiksi. Vuoden 2016 aikana toteutettiin kielibarometri, joka on toteutettu neljän vuoden välein, alkaen vuodesta 2004. Siinä selvitetään kaksikielisten kuntien kuntalaisten kielellisten oikeuksien toteutumista ja nimenomaan kunnan kielivähemmistön käsitystä kielipalveluiden tasosta omassa kunnassa. Kielibarometri kuvaa kaksikielisten kuntien kielivähemmistöön kuuluvien kuntalaisten näkemyksiä kielellisten oikeuksien toteutumisesta niin kunnassa kuin Suomessa yleisesti. Kielibarometri 2016 -selvityksen⁸ tulokset julkistettiin oikeusministeriössä 14. syyskuuta 2016 ja laajempi tutkimusraportti julkaistiin seminaarissa 15. joulukuuta 2016.

Vuonna 2016 oikeusministeriö toteutti ensimmäistä kertaa saamen kielibarometrin, jonka tavoitteena oli selvittää miten saamelaiden kielelliset oikeudet toteutuvat saamelaiden kotiseutualueella. Saamebarometri-selvityksessä käytettiin vastaavia tutkimusmenetelmiä ja kysymyksenasettelua kuin kielibarometrissä. Saamebarometrin tulokset julkistettiin 25. marraskuuta 2016 Saamelaiskulttuurikeskus Sajoksessa.⁹

⁷ Lausuntopyyntö, Kielilainsäädännön soveltaminen, dro OM 1/58/2016.

⁸ Språkbarometer 2004–2016 -forskningsrapport, OM 52/2016. Kielibarometri 2016 -selvitys laadittiin yhteistyössä Åbo Akademin Institutet för Samhällsforskningin, Suomen Kuntaliitto ry:n sekä Svenska Kulturfondenin kanssa

⁹ Saamebarometri 2016: selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella, OM 39/2016. Saamebarometri 2016 tehtiin yhteistyössä oikeusministeriön, Oulun yliopiston Giellegas-Instituutin, Saamelaiskäräjien sekä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa.

Valtioneuvoston asettaman kieliasian neuvottelukunnan tehtävänä on avustaa oikeusministeriötä kielilain ja siihen liittyvän lainsäädännön täytäntöönpanon ja soveltamisen seurannassa, sekä osallistua muita kieliä kuin kansalliskieliä koskevan lainsäädännön seurantaan ja asiantuntijaelimenä avustaa muita kieliä koskevan lainsäädännön valmistelussa. Näiden lisäksi neuvottelukunnan tehtävänä on avustaa oikeusministeriötä kielikertomuksen valmistelussa.¹⁰ Neuvottelukunta järjesti 20. lokakuuta 2016 ensimmäistä kertaa kieliasian neuvottelupäivän, jonka tarkoituksena oli käynnistää uudenlainen toimintatapa eri kieliryhmien ja hallituksen välisen vuoropuhelun edistämiseksi. Neuvottelupäivään osallistui eri kieliryhmien edustajia sekä kieliasioden kannalta keskeisiä virkamiehiä eri ministeriöistä. Neuvottelupäivän keskeiset teemat olivat asenneilmapiiri ja kieliolot Suomessa sekä kielellisten oikeuksien toteutuminen sosiaali- ja terveydenhuollossa.¹¹

Edellä kuvattujen selvitysten ja tilaisuuksien lisäksi on haastateltu asiantuntijoita sekä tavattu keskeisiä toimijoita¹².

1.2.2 Rajaukset

Vuoden 2017 kertomusta on edellisiin kertomuksiin nähden tiivistetty siten, että kertomuksessa keskitytään seuraamaan muutamaa kielellisten oikeuksien kannalta keskeistä teema-aluetta. Lisäksi kertomus sisältää kieliä koskevaa tilastotietoa sekä edellisen kertomuksen seurantaan. Saamen- ja viittomakielten sekä muiden kielten seurantaan on edelleen pyritty lisäämään. Kertomukseen valikoidut pääteemat ovat kielellisten oikeuksien toteutuminen sosiaali- ja terveyspalveluissa, kielellisten oikeuksien toteutuminen valtionyhtiöissä sekä kieli-ilmapiiiri. Näiden pääteemojen lisäksi kertomuksessa raportoidaan lyhyesti kielellisten oikeuksien kannalta keskeisimmistä lainsäädäntömuutoksista sekä muista hankkeista. Kertomuksessa on myös pyritty kuvaamaan kehitystä, jolla on erityistä merkitystä tulevaisuuden kannalta. Näitä ovat muun muassa digitalisaatio sekä kotoutuminen.

Edellistä kielikertomusta koskevassa mietinnössään perustusvaliokunta on nostanut esiin kokonaisuuksia ja teemoja, joita on selvitetty tarkemmin tässä kertomuksessa. Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt yleisesti huomioita siihen, miten viranomaiset voivat turvata palveluja ruotsin kielellä nykyistä paremmin, ja miten eri palveluketjut toimivat.¹³ Meneillään olevasta sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksesta johtuen aihe on erityisen ajankohtainen, ja tästä syystä sitä on tarkasteltu kertomuksessa

¹⁰ Valtioneuvoston asetus kielilain täytäntöönpanosta (433/2004), 2–3 §.

¹¹ Kieliasian neuvottelukunnan tiedote 21.10.2016, http://oikeusministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/kieliryhmat-ja-ministeri-lindstrom-keskustelivat-ensimmaisilla-kieliasian-neuvottelupaivilla?_101_INSTANCE_0tW6d2FGIU8O_languageId=fi_FI.

¹² Katso asiantuntijalista lähdeluettelossa. s.140.

¹³ PeVM 1/2014 vp.

laajasti. Myös Euroopan neuvoston ministerikomitea on päätöslauselmassaan¹⁴ esittänyt huolensa siitä, että kielilain ja saamen kielilain täytäntöönpano on edelleen vakavasti puutteellista, ja että se on erityisen huolestuttavaa mm. terveyspalveluiden osalta.

Perustuslakivaliokunta on edellisen kertomuksen käsittelyn yhteydessä muun ohessa lausunut seuraavaa: ”Perustuslakivaliokunnan saaman selvityksen mukaan kielellisten oikeuksien toteutumiseen erityisesti palvelua tuottavien valtionyhtiöiden toiminnassa liittyy puutteita. Valiokunta pitää aiheellisena selvittää, toteutuvatko oikeudet kielilain 24 §:n edellyttämällä tavalla sekä arvioida mahdollisia toimenpiteitä oikeuksien toteutumisen edistämiseksi. Asiaa on syytä käsitellä myös seuraavassa kielikertomuksessa. Seuraavaan kertomukseen on tarpeen sisällyttää arvio myös siitä, miten kielelliset oikeudet toteutuvat yksityisen toimijan huolehtiessa julkisista hallintotehtävistä (kielilain 25 § ja perustuslain 124 §).”¹⁵ Perustuslakivaliokunnan kannanoton vuoksi kielilain 24 §:n soveltamista valtionyhtiöiden toiminnassa on käsitelty yksityiskohtaisesti. Kielilain 25 §:n toteutumista ei ole tarkasteltu valiokunnan toivomassa laajuudessa. Tämä johtuu osittain aihealueen laajuudesta, mutta myös meneillään olevasta sosiaali- ja terveydenhuollon-uudistuksesta, jossa suunnitelmien mukaan palveluita tuottaisivat pääasiassa yksityiset. Aihetta on tarkoitus seurata perusteellisesti seuraavassa eli vuoden 2021 kertomuksessa.

Perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota myös koventuneisiin asenteisiin kieliryhmiä kohtaan, joten kieli-ilmapiiiriä, asenteita sekä kielen perusteella tapahtuvaa häirintää ja syrjintää käsitellään tässä kertomuksessa aiempaa laajemmin. Perustuslakivaliokunta peräänkuulutti mietinnössään myös uusia innovatiivisia ratkaisuja siihen, miten teknologiaa voisi hyödyntää kielellisten oikeuksien turvaamisessa.¹⁶ Tähän pyritään kertomuksessa vastaamaan digitalisaatiota käsittelevässä kappaleessa.

¹⁴ Euroopan neuvoston ministerikomitean päätöslauselma, CM/ResCMN(2012)3. kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa, hyväksytty 1.2.2012.

¹⁵ PeVM 1/2014 vp.

¹⁶ PeVM 1/2014 vp.

2 KIELIÄ KOSKEVAT SÄÄDÖSMUUTOKSET JA HANKKEET VUOSINA 2013–2016

Kappaleessa käydään läpi edellisen kielikertomuksen jälkeen voimaan tulleita kieliä koskevia säädösmuutoksia ja kielellisiä oikeuksia koskevia hankkeita. Tarkoituksena on antaa kokonaiskuva kielellisiin oikeuksiin vaikuttavista lakimuutoksista seuranta-kauden aikana. Yksittäin tarkasteltuna muutokset saattavat vaikuttaa pieniltä, mutta lakimuutosten ja etenkin hallintomuutosten yhteisvaikutukset saattavat vaikuttaa merkittävästi kielellisten oikeuksien käytännön toteutumiseen. Usein hallinnon ja lainsäädännön muutoksilla on jonkinlaisia kielellisiä vaikutuksia. Ohessa käydään läpi vain keskeisimmät tai muulla tavalla mielenkiintoiset lainsäädäntömuutokset ja hankkeet. Muita kielellisiin oikeuksiin vaikuttavia ja erityisesti edellisessä kielikertomuksessa käsiteltyihin teemoihin liittyviä säädösmuutoksia ja hankkeita on koottu tämän kertomuksen liitteenä¹⁷ olevaan taulukkoon. Luettelot eivät kuitenkaan muodosta tyhjentävää listausta kaikista kielellisiin oikeuksiin vaikuttaneista muutoksista seuranta-kauden aikana.

Kielellisten oikeuksien tarkastelussa on erotettava toisistaan muodolliset kielelliset oikeudet ja kielellisten oikeuksien tosiasiallinen toteutuminen. Suomessa kielelliset oikeudet ovat muodollisesti korkealla tasolla, ja säädösmuutoksilla ei ainakaan tulkitsellisesti ole heikennetty näitä oikeuksia. Kielellisten oikeuksien tosiasialliseen toteutumiseen taas vaikuttavat hallinnolliset ratkaisut, kielitaitoisen henkilökunnan saatavuus ja esimerkiksi tietotekniset ratkaisut. Yksilön näkökulmasta kyse on siitä, toteutuuko hänen lakisääteinen oikeutensa käyttää omaa kieltään ja saada tietoa ja palvelua omalla kielellään.

¹⁷ Liite 1.

Oikeuksien toteutumisen näkökulmasta on tärkeää, että lainsäädäntömuutosten vaikutukset kielellisiin oikeuksiin selvitetään osana lainvalmistelua. Oikeusministeriö on 26.10.2016 antanut ohjeen kielellisten vaikutusten arvioinnista.¹⁸ Ohje koskee sää-dösehdotusten kielellisten vaikutusten arviointia kansalliskielten osalta. Ohjetta voidaan käyttää myös arvioitaessa vaikutuksia saamen kielen ja muiden kielten käyttö-mahdollisuuksiin.

Tarkastelujaksosta voidaan yleisesti todeta, että lakisääteisiin oikeuksiin saada palvelua suomeksi ja ruotsiksi tai saameksi ei ole tehty muodollisia muutoksia. Seuranta-kauden aikana oikeussuojakeinoja kielellisten oikeuksien osalta on laajennettu ja kielellisten oikeuksien toteutumista on pyritty edistämään. Kauden aikana tapahtuneiden hallinnollisten muutosten vaikutuksia on tässä vaiheessa haasteellista arvioida.

2.1 Lainsäädäntömuutokset

Kielilaki (423/2003)

Kielilain 5,27,29 ja 33 §:ää muutettiin 1.6.2013, kuntajakolain, nykyisen kuntarakennelain (1698/2009), muuttamisen yhteydessä.

Kielilain 5 §:ään tehtiin lisäys, jonka myötä kaksikielinen kunta ei kuntajaon muutoksen takia muutu yksikieliseksi, vaikka kuntien yhdistyminen johtaisi tilanteeseen, jossa vähemmistössä olevan kieliryhmän koko ei enää täyttäisi lain edellytyksiä.

Lain 27 §:ää muutettiin siten, että valtion on lähetettävä kirjelmät kaksikieliseen kuntaan sekä suomeksi että ruotsiksi. Tarkoituksena on sekä turvata kuntien tiedonsaanti molemmilla kielillä että vähentää kääntämisestä johtuvia kuntakohtaisia kustannuksia.

Lain 29 §:ää muutettiin siten, että velvollisuudet antaa kunnalliset kokouskutsut ja pöytäkirjat sekä suomeksi että ruotsiksi laajenivat. Uuden säännöksen myötä kunnan on päättäessään kokouskutsujen kielestä turvattava luottamushenkilöiden mahdollisuus täyttää tehtävänsä ja huolehdittava kunnan asukkaiden tiedonsaantitarpeista. Velvollisuus kääntää kokouskutsut ja pöytäkirjat laajeni koskemaan kunnanhallituksen ja lautakuntien sekä muiden toimielinten asiakirjoja.

¹⁸ OM 46/2016.

Kilpiä ja paikannimiä sekä julkista liikennettä koskevaa 33 §:ää muutettiin siten, että kuntaliitoksen yhteydessä jätettäisiin kunnan harkintaan, missä laajuudessa entisen yksikielisen alueen kadun- ja tiennimien kilvet muutetaan kaksikieliseksi.

Kielilain 5 §:n muutos (423/2003)

Kielilain 5 §:n muutos tuli voimaan 15.12.2014. Muutoksen myötä yksikielinen kunta voidaan kunnan valtuuston esityksestä säätää kaksikieliseksi kesken sen kymmenvuotiskauden, jonka ajaksi valtioneuvosto on säätänyt kunnan yksikieliseksi. Toisin sanoen mahdollisuutta muuttua yksikielisestä kaksikieliseksi laajennettiin ajallisesti.

Kielilain 16 a §:n ja 26 §:n (423/2003, muut. 631/2005) muutokset (689/2016)

Kielilain 16 a §:ää ja 26 §:n 2 momenttia muutettiin tuomioistuinlain (673/2016) säätämisen yhteydessä siten, että kielilaista poistettiin viittaussäännökset kärjäoikeuslakiin. Lisäksi kielilain 16 a §:ään siirrettiin aikaisemmin kärjäoikeuslain 18 b §:ään sisältynyt säännös asian käsittelykielystä kieliosastolla, ja kielilain 26 §:n 2 momenttiin siirrettiin aikaisemmin kärjäoikeuslain 18 c §:ään sisältynyt säännös kieliosaston työkielystä. Samalla nämä säännökset ulotettiin koskemaan muitakin kaksikielisiä tuomioistuimia.¹⁹ Kielilain 16 a §:n mukaan kaksikieliseen tuomioistuimeen perustetussa kieliosastossa käytetään 13–16 §:ssä säädetyn estämättä asian käsittelykielenä tuomioistuimen virka-alueen väestön vähemmistön kieltä, jollei tuomioistuin asianosaisten oikeuden ja edun huomioon ottaen päättä virka-alueen väestön enemmistön kielen käyttämisestä. Kielilain 26 §:n 2 momentin mukaan kaksikieliseen tuomioistuimeen perustetulla kieliosastolla käytetään työkielenä virka-alueen väestön vähemmistön kieltä. Nämä muutokset tulivat voimaan 1.1.2017.

Kieliosastoja ei enää perusteta oikeusministeriön päätöksellä, kuten aikaisemmin. Tuomioistuinlakia säädettäessä kumottiin kärjäoikeuslain 18 a §:n säännökset niistä perusteista, joilla osastoja voidaan perustaa. Kärjäoikeuteen ja kaikkiin muihinkin kaksikielisiin tuomioistuihin voitaisiin edelleen perustaa niin sanottu kieliosasto, mikäli se olisi tarpeen suomen- ja ruotsinkielisen väestön palvelujen saatavuuden turvaamiseksi. Oikeusministeriön päätöksen sijaan tämä voitaisiin jatkossa tehdä kunkin tuomioistuimen työjärjestyksessä.²⁰

¹⁹ HE 7/2016 vp, s. 153–154.

²⁰ Tuomioistuinlain 8 luvun 4 §; HE 7/2016 vp, s. 80.

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista (980/2012)

Niin kutsuttu vanhuspalvelulaki tuli voimaan 1.7.2013. Laki täydentää sosiaali- ja terveydenhuollon yleis- ja erityislainsäädäntöä. Lain säätämisen yhteydessä pidettiin perusteltuna sisällyttää ehdotettuun lakiin säännös kielellisistä oikeuksista. Näin haluttiin varmistua niiden toteutumisesta hyvinvointia tukevia palveluja järjestettäessä, palveluntarpeen selvittämisessä, palvelujen suunnittelussa, vastuutyöntekijän määräämisessä sekä palveluja koskeissa päätöksissä.

Esitutkintalaki (805/2011)

Uudistettu esitutkintalaki tuli voimaan 1.1.2014. Uuden esitutkintalain kielellisiä oikeuksia koskevat säännökset tulivat kuitenkin voimaan jo 1.12.2013. Uudessa laissa esitutkinnan käsittelykielestä sekä velvollisuudesta varmistua kuultavan kielellisten oikeuksien toteutumisesta säädetään tarkemmin.

Valtioneuvoston asetus poliisilaitosten toimialueista (415/2013) PORA III

Asetuksessa säädetään poliisilaitosten toimialueista, jotka tulivat voimaan 1.1.2014. Toimialueuudistuksessa vähennettiin poliisilaitosten määrää 24:stä yhteentoista. Muutoksella oli vaikutusta poliisilaitosalueiden kielelliseen asemaan ja henkilöstöltä edellytettäviin kielitaitovaatimuksiin.

Poliisihallitus asetti maaliskuussa 2013 työryhmän kielellisen palvelujen toteuttamisen varmistamiseksi hallintorakenneuudistuksessa. Työryhmän loppuraportista²¹ ilmeni, että vain 40 % ruotsinkielisistä, jotka toivoivat palvelua ruotsiksi, saivat sitä. Saamen kielten ja viittomakielten osalta tilanne oli vielä heikompi. Loppuraportti sisältää ehdotuksia toimenpiteiksi poliisin kielellisten palveluiden kehittämiseksi.

Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta (1704/2009)

Valtionosuuden määrätymisperusteiden uudistamiseksi muutettiin lakia kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta 1.1.2015. Lain 10 §:ssä säädetään uudella tavalla kaksikielisyyden vaikutuksesta valtionosuuksiin. Muutoksen myötä 6–15-vuotiaiden ruotsinkielisten asukkaiden määrä ei enää vaikuta valtionosuuksiin. Suomenkielisten ja ruotsinkielisten määrä vaikuttaa enää ainoastaan kaksikielisten kuntien valtionosuuksien määrätymiseen. Sellaiset kunnat, joissa on asukkaita molemmista kieli-

²¹ Språklig polisservice, Arbetsgruppen för språklig polisservice, slutrapport, (Poliisihallituksen julkaisusarja 2/2013).

ryhmistä, mutta joita ei ole valtioneuvoston asetuksella säädetty kaksikieliseksi, eivät enää ole oikeutettuja kielilisään.

Valtionosuuksia koskevan lain muutoksesta johtuen kunnan mahdollisuutta muuttua yksikielisestä kaksikieliseksi joustavoitettiin muuttamalla kielilakia. Osa yksikielisistä kunnista, jotka eivät olleet enää oikeutettuja kielilisään, ovat valtuustoissaan päättäneet muuttaa kielellisen asemansa kaksikieliseksi.

Valtioneuvoston asetus kuntien kielellisestä asemasta vuosina 2013–2022 (53/2012)

Kuntien kielellisestä asemasta annetun asetuksen 4 §:ää muutettiin 1.1.2015 ja 1.1.2016. Vuoden 2015 alusta valtuustonsa esityksen mukaisesti kaksikielisiksi muuttivat Korsnäsän ja Luodon kunnat ja vuoden 2016 alusta Närpiön kaupunki. Mainitut kunnat ja kaupungit olivat tätä ennen yksikielisiä ruotsinkielisiä kuntia. Valtuustojen tahtoon vaikuttivat pääasiallisesti vuoden 2015 alusta voimaan tulleet muutokset kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annettuun lakiin. Vuoden 2016 alusta lähtien Manner-Suomessa ei ole enää yhtäkään yksikielistä ruotsinkielistä kuntaa.

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

Uudistettu yhdenvertaisuuslaki tuli voimaan 1.1.2015. Muutoksen myötä lakia sovelletaan kaikkeen julkiseen toimintaan. Tämä tarkoittaa, että henkilö, joka kokee, että häntä on syrjitty kielen perusteella viranomaisen toiminnassa, voi valittaa asiasta yhdenvertaisuusvaltuutetulle tai yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle tai vaatia hyvitystä tuomioistuimessa. Syrjintää on se, että henkilöä kohdellaan kielen takia epäsuotuisammin kuin jotain muuta henkilöä kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa. Uudistus lisää etenkin suomen- ja ruotsinkielisen henkilön oikeussuojakeinoja tilanteessa, jossa hänen kielensä on vaikuttanut kohteluun.

Valtioneuvoston asetus elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksista (1392/2014)

ELY-keskuksista annettiin uusi asetus, joka tuli voimaan 1.1.2015. Asetuksen 34 §:ssä säädetään ruotsinkielisistä palveluryhmistä ja 35 §:ssä kielitaitovaatimuksista. Ruotsinkielisten palveluryhmien virkojen kelpoisuusvaatimuksena on ruotsin kielen erinomainen suullinen ja kirjallinen taito sekä suomen kielen tyydyttävä suullinen ja kirjallinen taito. Ruotsinkieliset palveluryhmät ovat uusi tapa turvata ruotsinkieliset palvelut, kun tehtäviä keskitetään aiemmin suomenkielisiin ELY-keskuksiin.

Viittomakielilaki (359/2015)

Uusi viittomakielilaki tuli voimaan 1.5.2015. Se on suppea yleislaki, jonka tarkoituksena on edistää viittomakieltä käyttävien kielellisten oikeuksien toteutumista. Viittomakielilain mukaan viranomaisten on toiminnassaan edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään. Aineelliset säännökset viittomakieltä käyttävän kielellisistä oikeuksista ovat eri hallinnonalojen lainsäädännössä.

Valtioneuvoston asetus aluehallintovirastoista (906/2009)

Aluehallintovirastoista annetun valtioneuvoston asetuksen 6 §:ää muutettiin 1.5.2015 alkaen siten, että aluehallintovirastojen ruotsinkielisen opetustoimen palveluyksikön toimialaan kuuluvat myös varhaiskasvatuksen tehtävät. Muutos keskittää koko maan ruotsinkielistä varhaiskasvatusta koskevat tehtävät yhdelle taholle, mikä yhtenäistää käytäntöjä ja edistää ruotsinkielisen väestön kielellisiä oikeuksia.

Ulosottokaari (705/2007)

Ulosottokaareen lisättiin 1.6.2016 voimaan tullut uusi 3 luvun 111 a §. Ennen tätä ulosottoa koskeva kielisääntely oli epäselvää. Pykälään otettiin selventävät säännökset siitä, että ulosottoasiassa sovelletaan kielilain säännöksiä riita-asian käsittelykielistä sekä riita-asian asianosaisen oikeudesta saada toimituskirjan ja muun asiakirjan käännös.

Terveystieteiden lain (1326/2010) 50 §:n muutos (kiireellinen hoito)

Kiireellistä hoitoa koskevan pykälän muutos tuli voimaan 1.1.2017. Muutoksella päätettiin laajan ympärivuorokautisen päivystyksen sijaintipaikoista. Vaasan keskussairaala, jonka alueella noin 50 % asukkaista on ruotsinkielisiä, ei ole yksi laajaa ympärivuorokautista päivystystä järjestävistä yksiköistä, vaan alueen asukkaiden lähin yksikkö on Seinäjoen keskussairaala, joka on yksikielinen suomenkielinen sairaala. Lain 50 §:n 3 momenttiin lisättiin eduskuntakäsittelyssä seuraava säännös: ”Väestön kielellisten oikeuksien turvaamiseksi Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin on järjestettävä päivystyspalvelut suomen ja ruotsin kielellä siten, että potilas saa palvelut valitsemallaan kielellä.”

Tasavallan presidentti antoi lain vahvistamisen yhteydessä harvinaisen lausuman (29.12.2016), jonka mukaan päivystyspalveluja voidaan siirtää Vaasasta Seinäjoelle vain, jos siirrettäessä vallitsee varmuus siitä, että potilaat saavat nuo palvelut valitsemallaan suomen tai ruotsin kielellä.

Tuomioistuinlaki (673/2016)

Eduskunnalle annettiin 26.1.2017 ehdotus tuomioistuinlain muuttamiseksi (HE 270/2016 vp). Ehdotuksen myötä kaksikielisten kärjäoikeuksien määrä vähenisi nykyisestä kahdeksasta viiteen, kun Espoon ja Länsi-Uudenmaan kärjäoikeudet, Itä-Uudenmaan ja Vantaan kärjäoikeudet sekä Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan kärjäoikeudet yhdistettäisiin. Pohjanmaan kärjäoikeus muuttuisi enemmistökieleltään suomenkieliseksi. Tämä seurauksena Suomessa ei olisi enää kärjäoikeutta, jonka pääkieli on ruotsi.

Uudistus vaikuttaisi myös Uudenmaan kärjäoikeuksien tuomiopiirien ruotsinkielisen väestön osuuteen. Uuden Länsi-Uudenmaan kärjäoikeuden tuomiopiirin väestöstä noin 14 % olisi ruotsinkielisiä, kun nykyisen Länsi-Uudenmaan alueella heitä on nyt 21 % ja Espoon kärjäoikeuden alueella 9 %. Vastaavasti uuden Itä-Uudenmaan kärjäoikeuden tuomiopiirissä ruotsinkielisten osuus olisi vain noin 7 %, kun nykyisin se on 30 % ja Vantaan kärjäoikeuden alueella 3 %. Ruotsinkielisten ratkaisujen määrä laskisi molemmissa kärjäoikeuksissa 5–6 %:iin.

Uudistus ei vaikuttaisi niin kutsuttujen kielituomareiden määrään Uudenmaan ja Varsinais-Suomen kärjäoikeuksissa. Pohjanmaan kärjäoikeudessa ruotsinkielisten asioiden ja tuomiopiirin ruotsinkielisen väestön määrä huomioon ottaen kielituomareita tulisi olla kahdeksan. Kärjäoikeuden työkielen vaihtuminen ruotsista suomeksi merkitsisi myös ruotsinkielisten kärjänotaareiden määrän vähentymistä. Ehdotuksessa on painotettu, että erityistä huomiota olisi kiinnitettävä siihen, että kärjäoikeuksissa olisi riittävä määrä sekä suomen- että ruotsinkielentaitoista henkilöstöä.

Saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevat istuntopaikat (Inari ja Utsjoki) säilytettäisiin. Ehdotuksen ei siten arvioida heikentävän saamelaisten kielellisiä oikeuksia.

2.2 Hankkeet

Uudet opetussuunnitelman perusteet

Opetushallitus hyväksyi esiopetuksen-, perusopetuksen-, ja lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteet 22.12.2014. Uudet perusopetuksen opetussuunnitelmat otettiin käyttöön 1.8.2016 alkaen kaikissa kouluissa vuosiluokilla 1–6. Perusopetuksen ylemmät vuosiluokat ottavat opetussuunnitelmat käyttöön porrastetusti: 7. vuosiluokat ottavat uudet opetussuunnitelmat käyttöön 1.8.2017,

8. vuosiluokat 2018 ja 9. vuosiluokat 2019. Opetussuunnitelman perusteiden mukaan toista kotimaista kieltä aletaan opettaa alemmilla luokilla kuin aikaisemmin.

Perusteiden mukaan jokaisen oppilaan kieli- ja kulttuuri-identiteettiä tuetaan monipuolisesti. Oppilaita ohjataan tuntemaan, ymmärtämään ja kunnioittamaan jokaisen kansalaisen perustuslain mukaista oikeutta omaan kieleen ja kulttuuriin. Tavoitteena on ohjata oppilaita arvostamaan eri kieliä ja kulttuureja sekä edistää kaksi- ja monikielisyttä ja siten vahvistaa oppilaiden kielellistä tietoisuutta ja metalingvistisiä taitoja. Koulutyöhön voi sisältyä monikielisiä opetustilanteita, joissa opettajat ja oppilaat käyttävät kaikkia osaamiaan kieliä. Opetuksessa hyödynnetään oppilaiden ja heidän huoltajiensa ja yhteisönsä tietämystä oman kieli- ja kulttuurialueensa luonnosta, elämäntavoista, historiasta, kielistä ja kulttuureista.²²

Saamelaiden opetuksessa erityisenä tavoitteena on tukea oppilaiden kasvamista kieleensä, kulttuuriinsa ja yhteisöönsä sekä antaa heille mahdollisuus omaksua saamelainen kulttuuriperintö. Tavoitteena on lisätä oppilaiden valmiuksia toimia saamenkielissä ympäristöissä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Romanien opetuksessa erityisenä tavoitteena on vahvistaa oppilaiden identiteetin kehitystä ja tietoisuutta omasta historiasta ja kulttuurista. Opetuksessa otetaan huomioon Suomen romanien asema etnisenä ja kulttuurisena vähemmistönä. Viittomakielisten opetuksessa erityisenä tavoitteena on vahvistaa oppilaiden viittomakielistä identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan ja viittomakielisestä yhteisöstä. Opetuksessa hyödynnetään viittomakielistä yhteisöä ja mediaa. Viittomakieltä käyttävät oppilaat voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia.²³

Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma

Valtioneuvoston ensimmäinen kansalliskielistrategia hyväksyttiin joulukuussa 2012. Se on kahden elinvoimaisen kansalliskielen strategia, joka kurottaa vuosikymmenien päähän. Valtioneuvosto päätti yleisistunnossaan 30.12.2015²⁴ edellisen hallituksen valtioneuvostotasolla päättämistä strategioista ja ohjelmista, jotka ovat edelleen linjauksen osalta voimassa myös nykyisellä hallituskaudella 2015–2019. Kansalliskielistrategia oli yksi näistä strategioista. Oikeusministeriö julkaisi helmikuussa 2017 kansalliskielistrategian toimintasuunnitelman,²⁵ joka sisältää eri hallinnonalojen toimenpiteitä, joilla konkretisoidaan kansalliskielistrategian pitkän aikavälin toimenpiteitä.

²² Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, Määräykset ja ohjeet 2014:96, s. 86.

²³ Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, Määräykset ja ohjeet 2014:96, s. 86–87.

²⁴ VNK/480/49/2015.

²⁵ Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma, OM 13/2017.

Hyvän virkakielen toimintaohjelma

Hallintolakiin (434/2003) sisältyy hyvän kielenkäytön vaatimus, jonka mukaan viranomaisten on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä (9 §). Vaatimuksen tehostamiseksi vuonna 2013 laadittiin Jyrki Kataisen hallitusohjelman mukaisesti ”Hyvän virkakielen toimintaohjelma”.²⁶ Ohjelma julkistettiin 30.1.2014. Toimintaohjelma sisältää 28 ehdotusta, joita toteuttamalla virkakielestä saataisiin hallintolain vaatimuksen mukaista.

Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva YK:n yleissopimus

Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva YK:n yleissopimus ja sen valinnainen lisäpöytäkirja tulivat Suomessa voimaan 10.6.2016. Sopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet. Yleissopimuksella ei perusteta uusia oikeuksia, vaan vahvistetaan jo olemassa olevat, muissa ihmisoikeussopimuksissa taatut oikeudet vammaisille henkilöille. Osallisuus, syrjintäkielto, esteettömyys ja saatavuus ovat vammaisyleissopimuksen johtavia periaatteita. Esteettömyyttä koskeva sopimuksen 9 artikla kattaa osaltaan myös viittomakielen. Koulutusta koskevan sopimuksen 24 artiklan mukaan viittomakielen oppimista ja kuurojen yhteisön kielellisen identiteetin edistämistä helpotetaan sekä varmistetaan, että kuurojen, kuulovammaisten tai kuurosokeiden, erityisesti lasten, koulutus annetaan yksilön kannalta mahdollisimman tarkoituksenmukaisilla kielillä, viestintätavoilla ja -keinoilla sekä ympäristöissä, jotka mahdollistavat oppimisen ja sosiaalisen kehityksen maksimoinnin.

²⁶ Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:2.

3 AJANKOHTAISTIETOA SUOMEN KIELIOLOISTA

Suomen väkiluku kasvaa tasaisesti, mutta suomen- ja ruotsinkielisten osuus väestöstä on viime vuosina laskenut.²⁷ Vieraskielisten²⁸ määrä on ollut koko ajan lievässä kasvussa. Viime vuosien osalta näyttää myös siltä, että muuttovoitto ulkomailta on luonnollista väestönkasvua voimakkaampaa. Väestörakenteen muutoksilla ja kieliryhmien kasvulla on vaikutuksia Suomessa vallitseviin kielioloihin, jotka ovat nopeassa tahdissa monimuotoistuneet.

3.1 Suomen kieliryhmät tilastojen valossa

Tilastokeskus tuottaa kattavia tilastoja muun muassa väestöstä. Väestörakennetilastossa kuvataan Suomessa vakinaisesti asuvia Suomen ja ulkomaiden kansalaisia²⁹. Henkilöistä tilastoidaan muun muassa ikä, siviilisääty, sukupuoli, kansalaisuus sekä kieli. Tilastokeskuksen tiedot pohjautuvat puolestaan Väestörekisterikeskuksen ylläpitämään väestötietojärjestelmään ja siihen kirjattuihin äidinkielitietoihin. Väestötilas-

²⁷ Tilastokeskus, väestötilastot 2014, 2015.

²⁸ Tässä kertomuksessa muiden kuin suomen, ruotsin ja saamen kielten puhujista käytetään termiä *vieraskielinen* tai *muunkielinen*. Termi *vieraskielinen* perustuu seuraavaan Tilastokeskuksen määritelmään: "Vieraskielisiksi luetaan henkilöt, joiden kieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame". https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/index.html/maahanmuuttajat-vaestossa/vieras_kieliset (27.2.2017).

²⁹ Suomessa vakinaisesti asuvaan väestöön kuuluvat ne Suomen kansalaiset ja ulkomaiden kansalaiset, jotka asuvat vakituisesti Suomessa, vaikka olisivatkin tilapäisesti ulkomailla. Ulkomaiden kansalainen tilastoidaan Suomen väestöön, jos hän aikoo asua tai on asunut maassa vähintään yhden vuoden. Turvapaikanhakija tilastoidaan väestöön vasta, kun Ulkomaalaisvirasto on myöntänyt hänelle pysyvän oleskeluluvan. Tilastokeskus; väestörakenne, <http://www.stat.fi/meta/til/vaerak.html> (28.6.2017).

toissa äidinkieleksi lasketaan se kieli, joka on ilmoitettu lapsen äidinkieleksi samassa yhteydessä, kun hänen nimensä on ilmoitettu väestörekisteriin.

Taulukko 1. Koko maan väestösuhteet vuosina 2012–2016³⁰

	2012	2013	2014	2015	2016
Koko maan väkiluku	5 426 674	5 451 270	5 471 753	5 487 308	5 503 297
Suomenkieliset	4 866 848 (89,7 %)	4 869 362 (89,3 %)	4 868 751 (89 %)	4 865 628 (88,7 %)	4 857 795 (88,3%)
Ruotsinkieliset	290 977 (5,36 %)	290 910 (5,34 %)	290 747 (5,31 %)	290 161 (5,29 %)	289 540 (5,26%)
Saamenkieliset	1 900 (0,04 %)	1 930 (0,04 %)	1 949 (0,04 %)	1 957 (0,04 %)	1 969 (0,04%)
Muunkieliset	266 949 (4,91 %)	289 068 (5,30 %)	310 306 (5,67 %)	329 562 (6,01 %)	353 993 (6,43%)

Suomen väkiluku on kasvanut koko seurantajakson ajan vuodesta 2013 lähtien. Väkiluku on kasvanut vuosittain noin 15 000–25 000 henkilöllä. Suomen- ja ruotsinkielisten määrä on laskenut hieman, kun taas saamenkielisten määrä on ollut lievässä kasvussa seurantajakson aikana. Saamenkielisten osalta kyse saattaa olla myös siitä, että he ovat aiempaa tietoisempia mahdollisuudesta rekisteröidä saamen kieli äidinkieleksi.³¹ Myös vieraskielisen väestön määrä on jatkanut tasaista kasvua koko seurantajakson ajan, mikä johtuu maahanmuutosta ja ns. toisen sukupolven kasvusta, kun maahanmuuttajat ovat saaneet Suomessa lapsia. Syntyvyys Suomessa on ollut laskussa viimeiset viisi vuotta.³²

Toiminnallisesti kaksikieliset

Suomessa on paljon ihmisiä, jotka ovat eri syistä kaksi- tai monikielisiä. Väestötietojärjestelmään voi kuitenkin merkitä vain yhden äidinkielen ja tämän lisäksi asiointikielen joko suomen tai ruotsin kielen. Väestötietojärjestelmään ilmoitettu äidinkieli ei vaikuta henkilön kielellisiin oikeuksiin. Väestötietojärjestelmään merkittyä kielitietoja

³⁰ Tilastokeskus, Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990–2015, Tilastokeskus (6.10.2016).

³¹ Ks. myös luku 3.1.2 Saamenkieliset.

³² Tilastokeskus, väestötilastot 2015, väestörakenne, Taulukko 3.12. Väestö iän (1-v.), sukupuolen, siviilisäädyn ja kielen mukaan alueittain 1990–2015. (7.12.2016). Tilastokeskus, syntyvyys.(5.2.2017).

käytetään hyödyksi erilaisissa viranomaistarkoituksissa, esimerkiksi tilastoinnissa sekä palvelutarpeen ennakoinnissa.³³

Erityisesti kaksi- tai monikielisten henkilöiden osalta väestörekisteritietoihin merkitty kieli ei anna oikeaa kuvaa henkilön osaamisesta ja hänen käyttämistään kielistä. Esimerkiksi Suomessa puhuttujen saamen kielten tilastoinnissa on suuria vaihteluita johtuen siitä, että monet saamelaiset eivät ole rekisteröineet saamen kieltä (inarin-, koltan- tai pohjoissaame) äidinkielekseen.

Euroopan neuvoston neuvoa-antava komitea on Suomea koskevissa suosituksissaan³⁴ maaliskuussa 2017 kiinnittänyt huomiota siihen, että Suomessa henkilön on mahdollista ilmoittaa väestötietoihin vain yksi kieli omaksi kielekseen. Komitea muistuttaa, että etniseen ja kielelliseen taustaan liittyvissä kysymyksissä tulisi noudattaa esimerkiksi YK:n Euroopan talouskomission (UNECE) yleisiä väestön laskentaan liittyviä periaatteita ja suosituksia. Niiden mukaan väestötietoihin tulisi voida halutessaan ilmoittaa useita kieliä omaksi kieleksi.³⁵

Keskeinen huomio

Väestötietojärjestelmämerkinnät: Väestötietojärjestelmän muuttamista siten, että siihen lisätään mahdollisuus merkitä yhdelle henkilölle useampi äidinkieli, tulisi selvittää. Selvityksessä tulisi huomioida, minkälaista hyötyä yksilölle on useamman äidinkielen merkitsemisestä väestötietojärjestelmään. Tämän lisäksi tulisi selvittää vaikutukset viranomaisten toimintaan, esimerkiksi palvelujen suunnitteluun.

³³ Maistraatin lomake äidinkielitiedon tallentamiseksi väestötietojärjestelmään, <http://www.maistraatti.fi/fi/lomakkeet/>, (27.2.2017).

³⁴ Euroopan neuvoston ministerikomitean päätöslauselma (CM/ResCMN(2017)1) kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa, hyväksytty 15.3.2017, suositus nro 19.

³⁵ Euroopan neuvoston ministerikomitean päätöslauselma (CM/ResCMN(2017)1) kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa, hyväksytty 15.3.2017 suositus nro 19.

3.1.1 Muutokset kieliryhmien koossa sekä väestön liikkuvuus

Kieliryhmien koossa on seurantajakson aikana tapahtunut muutoksia. Suomenkielisten määrä jatkoi kasvua vuoteen 2013 saakka, jonka jälkeen se on lähtenyt laskuun. Ruotsinkielisen väestön määrä on laskenut hitaasti koko seurantajakson ajan edellisten seurantajaksojen tavoin. Maastamuutto on lisääntynyt kaikissa kieliryhmissä seurantajakson aikana.³⁶ Vuoden 2013 jälkeen suomen- ja ruotsinkielisten maastamuutto on vilkastunut. Tilastojen valossa näyttää siltä, että ruotsinkieliset muuttavat pois Suomesta suomenkielisiä aktiivisemmin. Sekä suomen- että ruotsinkielisten yleisin muuttokohde on Ruotsi. Vuonna 2015 suomenkielisistä noin 0,20 prosenttia muutti pysyvästi ulkomaille ja ruotsinkielisistä noin 0,70 prosenttia. Muunkielisten suhteellinen osuus maasta muuttaneista on kuitenkin kaikista kieliryhmistä suurin.³⁷

Taulukko 2. Maasta muuttaneet kielen mukaan vuosina 2012–2015

	2012	2013	2014	2015
suomi	7444	7535	7627	8084
ruotsi	1673	1599	1806	1938
saame	11	6	4	5
muunkieliset	4717	4753	6049	6278
yhteensä	13845	13893	15486	16305

Lähde: Tilastokeskus

3.1.2 Saamenkieliset

Saamelaisten määrä Suomessa vuonna 2015 oli saamelaiskäräjien keräämien tietojen mukaan 10 463 henkilöä. Noin kolmannes saamelaisista asuu kotiseutualueella, muualla Suomessa asuu noin 60 prosenttia saamelaisväestöstä ja loput ulkomaille.³⁸ Tiedot saamen kieliä puhuvien saamelaisten määristä vaihtelevat riippuen siitä, mitä tietolähdettä käytetään.³⁹ Saamen kielen on voinut ilmoittaa äidinkieleksi väestötietoi-

³⁶ Maastamuutolla tarkoitetaan tilastokeskuksen määritelmän mukaan sitä, että henkilö muuttaa ulkomaille pidemmäksi aikaa kuin yhdeksi vuodeksi.

³⁷ Maahan- ja maastamuutto lähtö- ja määrämään, sukupuolen ja kielen mukaan 1990–2015, Tilastokeskus (5.12.2016). Kepsu, Kaisa, 2015, s. 7–9.

³⁸ Niskala, Räisänen & Martin (2016, toim.): Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon tulevaisuuden palveluprosessit. Loppuraportti. Lapin sairaanhoitopiiri, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

³⁹ Esimerkiksi väestörekisterin tiedot saamenkielisestä väestöstä perustuvat alun perin vuonna 1970 toteutettuun väestölaskentaan. Vuoden 1970 väestölaskennan perustana oli vuonna 1962 suoritettu saamelaisväestön henkilötietojen keruu ja sitä koskeva tilastollinen tutkimus. 1970-

hin jo väestötietojärjestelmän perustamisesta (1968–1973) lähtien.⁴⁰ Saamen kielen merkitseminen äidinkieleksi on kuitenkin tietävästi yleistynyt vasta vuodesta 1992 alkaen, jolloin ensimmäinen saamen kielilaki tuli voimaan. Kaikki saamenkieliset eivät edelleenkään tunne asiaa tai näe sitä merkityksellisenä, ja monien äidinkielenä väestötiedoissa onkin suomen kieli.⁴¹ Väestötietojärjestelmän tiedot eivät tämän vuoksi anna todellista kuvaa saamen kieliä puhuvien tai osaavien henkilöiden lukumäärästä.⁴²

Vuoden 2015 väestötietojen mukaan saame oli merkitty äidinkieleksi koko maassa 1 957 henkilölle, joista 1 347 asui saamelaisien kotiseutualueen⁴³ kunnissa.⁴⁴ Vuodesta 2013 lähtien väestötietoihin on ollut mahdollista merkitä äidinkieleksi jokin tietty saamen kieli: etelä-, inarin-, kildinin-, koltan-, luulajan- tai pohjoissaame. Tilastokeskuksesta saadun tiedon mukaan näitä eri saamen kieliä on merkitty äidinkieleksi hyvin vähäisessä määrin.⁴⁵ Vuoden 2011 saamelaiskäräjävaalien yhteydessä koottujen tilastojen mukaan pohjoissaamea äidinkielenään on ilmoittanut puhuvansa 1 514, inarinsaamea 253 ja koltansaamea 332 henkilöä.⁴⁶

3.1.3 Viittomakieliset

Suomessa käytetään suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä. Suomalaista viittomakieltä käyttää äidinkielenään noin 4 000–5 000 kuuroa tai huonokuuloista. Lisäksi sitä käyttää äidinkielenään, toisena kielenään tai vieraana kielenä noin 6 000–9 000 kuulevaa henkilöä.⁴⁷ Suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjiä on pitkään arvioitu olevan noin 300, joista puolet olisi kuuroja. Vuosina 2014–2015 tehdyssä

luvusta lähtien väestörekisteritietojen päivitys on ollut henkilön omalla vastuulla. Lähde: Nickul, Erkki 1968: Suomen saamelaiset vuonna 1962. Selostus Pohjoismaiden saamelaisneuvoston suorittamasta väestöntutkimuksesta. Tilastotieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto; teoksessa Heikkilä Lydia, Laiti-Hedemäki Elsa & Pohjola Anneli 2013: Saamelaisien hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013, s. 36. Saamelaiskäräjien tiedot puolestaan perustuvat muun muassa saamelaiskäräjävaalien yhteydessä koottaviin tietoihin.

⁴⁰ Väestörekisterikeskuksesta Kotimaisten kielten keskuksen (Kotus) kautta lokakuussa 2016 sähköpostitse saatu tiedonanto.

⁴¹ Saamebarometri 2016, s. 12.

⁴² Länsman & Tervaniemi 2012; Anne Länsman ja Saara Tervaniemi, Saamen kielen käyttö Utsjoella; Julkaisija: Saamelaiskäräjien saamen kielen toimisto ja ”Saamen kielikeskus Utsjoelle” -esiselvityshanke.

⁴³ Laissa saamelaiskäräjistä (974/1995), 4 § on säädetty saamelaisien kotiseutualueesta, jolla tarkoitetaan Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien alueita sekä Sodankylän kunnassa sijaitsevaa Lapin paliskunnan aluetta.

⁴⁴ Saamebarometri 2016, s. 11.

⁴⁵ Vuonna 2015 pohjoissaamea oli merkitty äidinkieleksi 18:lle, inarinsaamea 16:lle ja koltansaamea 14 henkilölle.

⁴⁶ Saamebarometri 2016, s. 12; huom. ilmoitettuihin lukumääriin sisältyvät vain saamelaiskäräjävaaleissa äänioikeutetut saamelaiset.

⁴⁷ Kotimaisten kielten keskus Kotus http://www.kotus.fi/kielitieto/kiellet/suomen_viittomakielet (16.11.2016)

kartoituksessa kuitenkin todettiin, että kuuroja kielenkäyttäjiä on noin 90 ja heistä suurin osa on jo varsin iäkkäitä. Suomenruotsalainen viittomakieli onkin vakavasti uhanalainen kieli.⁴⁸ Suomenkielisiä viittomakielen käyttäjiä asuu tiettävästi tasaisesti ympäri maata. Suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjät asuvat pääsääntöisesti ruotsinkielisellä rannikkoalueella (lähinnä Pohjanmaan ja Uudenmaan maakunnat).⁴⁹

Väestötietoihin suomalaisen viittomakielen oli vuoden 2015 lopussa ilmoittanut äidinkielekseen 507 henkilöä ja ruotsalaisen tai suomenruotsalaisen viittomakielen 10 henkilöä.⁵⁰

3.1.4 Muut kieliryhmät

Suomen romanien lukumääräksi arvioidaan noin 10 000 henkilöä. Tarkkoja tilastotietoja romanien määrästä ei ole käytettävissä, koska Suomen tietosuojalainsäädäntö kieltää etnisen alkuperän rekisteröinnin.⁵¹ Romanikieli on mahdollista merkitä äidinkielenä väestötietoihin. Tätä mahdollisuutta ei kuitenkaan ole hyödynnetty käytännössä juuri lainkaan. Esimerkiksi vuoden 2015 lopussa romanikielen oli ilmoittanut äidinkielekseen 23 henkilöä⁵², joten romanikielen puhujien todellinen määrä ei näy virallisissa tilastoissa.

Suomen romanikieli on uhanalainen kieli. Suomessa puhutaan romanikielen pohjoista murretta, *kaaloo*. Vuonna 2009 on arvioitu, että romanikieltä puhuu hyvin arviolta kolmasosa Suomen romaneista eli noin 3 000–4 000 henkilöä. Heidän lukumääränsä on arvioitu vähentyneen 50 vuoden aikana lähes 40 %. Arviolta noin puolet Suomen romaneista osaa romanikieltä tyydyttävästi.⁵³

Karjala on suomen lähin sukukieli, ja sitä puhutaan Suomessa ja Venäjällä. Karjalan eri kielimuotojen taitajia on yhteensä vajaa 100 000. Suurin osa karjalan puhujista elää Karjalan tasavallassa ja Sisä-Venäjällä lähinnä Tverin kaupungin pohjoispuolella.

⁴⁸ Andersson-Koski, Maria (2015) Mitt eget språk – vår kultur. En kartläggning av situationen för det finlandssvenska teckenspråket och döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland 2014–2015. Finlandssvenska teckenspråkiga r.f.

⁴⁹ Oikeusministeriö (2016), s. 8: Selvitys suomenruotsalaisen viittomakielen kokonaistilanteesta. Selvityksiä ja ohjeita 2/2016.

⁵⁰ Tilastokeskuksesta 25.11.2016 ja 29.11.2016 sähköpostitse saadut tiedonannot, joiden mukaan tilastoissa ei pystytä erottamaan, onko ilmoitettu ”teckenspråk” ruotsalainen vai suomenruotsalainen viittomakieli.

⁵¹ Hedman Henry (2009): Suomen romanikieli: sen asema yhteisössään, käyttö ja romanien kieliasenteet. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 8. Romanien perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteutuminen. OM 11/2014.

⁵² Tilastokeskuksesta 25.11.2016 sähköpostitse saatu tiedonanto.

⁵³ Hedman Henry (2009): Suomen romanikieli: sen asema yhteisössään, käyttö ja romanien kieliasenteet. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 8. Soininen Maria (2014): Romanien perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteutuminen. OM 11/2014.

Karjala on perinteisesti jaettu kahteen päämurteeseen: varsinaiskarjalaan ja aunuksenkarjalaan eli livviin. Lyydiä pidetään nykyisin tavallisesti omana kielenään eikä karjalan kielen kolmantena päämurteena (ns. lyydiläismurteet). Osa tutkijoista pitää myös varsinaiskarjalaa ja aunuksenkarjalaa eri kielinä.⁵⁴ Karjalan kieltä edistävien järjestöjen välillä vallitsee näkemyseroja karjalan kielen määrittelemisestä Suomessa. Karjalan Kielen Seura jakaa karjalan kielen kolmeen päämurteeseen eli varsinaiskarjalaan, livviin eli aunuksenkarjalaan ja lyydiin pyrkien edistämään karjalan kieltä kokonaisuutena. Suojärven Pitäjäseura jaottelee karjalan kielen kahdeksi erilliseksi, itsenäiseksi kieleksi, joista Pitäjäseura edistää karjalan kielen puhumista ja karjalan etelämurteiden pohjalta karjalan kirjakielen kehittämistä Suomessa, mutta Karjalan Kielen Seuran edistää aunuksen eli livvin kieltä ja kirjakielen käyttämistä Suomessa.

Suomen karjalankielisistä ei ole olemassa kattavia tilastotietoja. Väestötietoihin karjalan kielen voi merkitä äidinkieleksi kohdassa ”Muu” ja kertoa lisäselityksenä, mistä kielestä on kysymys. Karjalan kielen oli ilmoittanut vuonna 2015 äidinkielekseen 152 henkilöä.⁵⁵ Suomessa karjalan kielen taitajia, lähinnä entisiä rajakarjalaisia ja heidän jälkeläisiään, on kuitenkin arvioitu olevan noin 5 000. Suomenkarjalaisia puhujia on arviolta vajaat 3 000 ja Venäjän karjalaisalueelta muuttaneita reilut 2 000 henkilöä.⁵⁶ Lisäksi kieltä jonkin verran taitavia arvioidaan olevan noin 20 000.⁵⁷

”Dementian myöstä äitini aikoinaan alkoi puhua vanhaa rajakarjalaa, jota juuri kukaan ei ellentänyt eikä malttanut (ymmärtänyt eikä osannut), edes tyttärensä.”⁵⁸

Tataareja on Suomessa arviolta noin 700–800, joista yli puolet puhuu tataaria äidinkielenään. Väestötietoihin tataarin kielen oli vuonna 2015 merkinnyt äidinkielekseen 184 henkilöä.⁵⁹ Helsingin ja Turun juutalaisissa yhteisöissä on noin 100 **jiddišin kielen** taitoista henkilöä, joista äidinkielenään sitä puhuu noin 20 henkilöä. **Hepreaa** äidinkielenään käyttäviä on noin 150 henkilöä, ja toisena kotikielenään hepreea puhujia on tämän lisäksi vähintään 200 henkilöä. Virallisia tilastoja jiddišin ja hepreean puhujista ei ole.⁶⁰

Vieraskielisten⁶¹ määrä Suomessa on kasvanut tasaisesti viimeisten neljän vuoden aikana. Kuten taulukosta 3 käy ilmi, vuoden 2016 lopussa Suomessa asui reilu

⁵⁴ Kotimaisten kielten keskus Kotus, <http://www.kotus.fi/kielitieto/kiellet/karjala>, (16.11.2016).

⁵⁵ Tilastokeskuksesta 25.11.2016 sähköpostitse saatu tiedonanto.

⁵⁶ Kotimaisten kielten keskus Kotus, <http://www.kotus.fi/kielitieto/kiellet/karjala>, (16.11.2016).

⁵⁷ Karjalan kieli Suomessa. ELDIA-projektin tuloksia. 2013 European Language Diversity for All (ELDIA), s. 3.

⁵⁸ Otakantaa.fi -kyselyn yhteenveto, ote avovastauksista

⁵⁹ Tilastokeskus, Väestörakenne. Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990–2015.

⁶⁰ Sarja, Mikko, 2015, s.10.

⁶¹ Vieraskielisiksi luetaan henkilöt, joiden kieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame.

350 000 vieraskielistä, kun heitä vuoden 2012 tilastojen mukaan oli noin 267 000. Suomessa on rekisteröity noin 160 eri kieltä äidinkielenä. Suurimpina vieraskielisinä ryhminä ovat pysytelleet venäjän-, viron-, arabiankieliset, somalin- ja englanninkieliset. Prosentuaalisesti tarkasteltuna vuodesta 2012 vuoteen 2015 eniten on lisääntynyt arabian- ja persiankielisten määrä. Muiden kieliryhmien osalta muutos on ollut maltillisempaa. Lukumääräisesti tarkasteltuna eniten on tällä ajanjaksolla lisääntynyt venäjän- ja vironkielisten sekä arabiankielisten määrä. Vuonna 2016 arabiankielisten määrä kasvoi yksittäisenä kieliryhmänä eniten verrattaessa edellisiin vuosiin. Arabiankielisten määrä ylitti vuonna 2016 somalinkielisten määrän. Kokonaisuudessa vieraskielisten määrä kasvoi runsaalla 24 000 henkilöllä vuodesta 2015 vuoteen 2016.

Taulukko 3. Muut kielet: väestö kielen mukaan 2012–2016⁶²

	2012	2013	2014	2015	2016
Venäjä	62 554	66 379	69 614	72 436	75 444
Eesti, viro	38 364	42 936	46 195	48 087	49 241
Somali	14 769	15 789	16 721	17 871	19 059
Englanti	14 666	15 570	16 732	17 784	18 758
Arabia	12 042	13 170	14 825	16 713	21 783
Kurdi	9 280	10 075	10 731	11 271	12 226
Kiina	8 820	9 496	10 110	10 722	11 334
Albania	7 760	8 214	8 754	9 233	9 791
Persia	6 422	7 281	8 103	8 745	10 882
Thai	6 926	7 513	8 038	8 582	9 047
Vietnam	6 549	6 991	7 532	8 273	9 248
Turkki	6 097	6 441	6 766	7 082	7 403
Espanja	5 470	6 022	6 583	7 025	7 449
Saksa	5 792	5 902	6 059	6 168	6 256
Puola	3 579	4 060	4 459	4 794	5 081
Muut	57 859	63 229	69 084	74 776	80 991
Yhteensä	266 949	289 068	310 306	329 562	353 993

Vieraskielisten määrä kasvoi vuodesta 2012 vuoteen 2015 kaikissa Suomen maakunnissa. Alueittain tarkasteltuna kasvua tapahtui lukumääräisesti eniten Uudellamaalla (37 260 henkeä) ja toiseksi eniten Varsinais-Suomessa (4 963 henkeä). Prosentuaalisesti suurin muutos tapahtui Satakunnan ja Keski-Pohjanmaan maakunnissa, joissa

Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/index.html/maahanmuuttajat-vaestossa/vieraskieliset> (24.11.2016).

⁶² Tilastokeskus, Väestörakenne, http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html, (24.11.2016).

vieraskielisten määrä lisääntyi aikavälillä 2012–2015 lähes kolmanneksella. Vähiten vieraskielisten määrä on lisääntynyt Kainuun maakunnassa (163 henkeä, 9,4 %).⁶³

3.2 Kuntien kielellinen jaotus

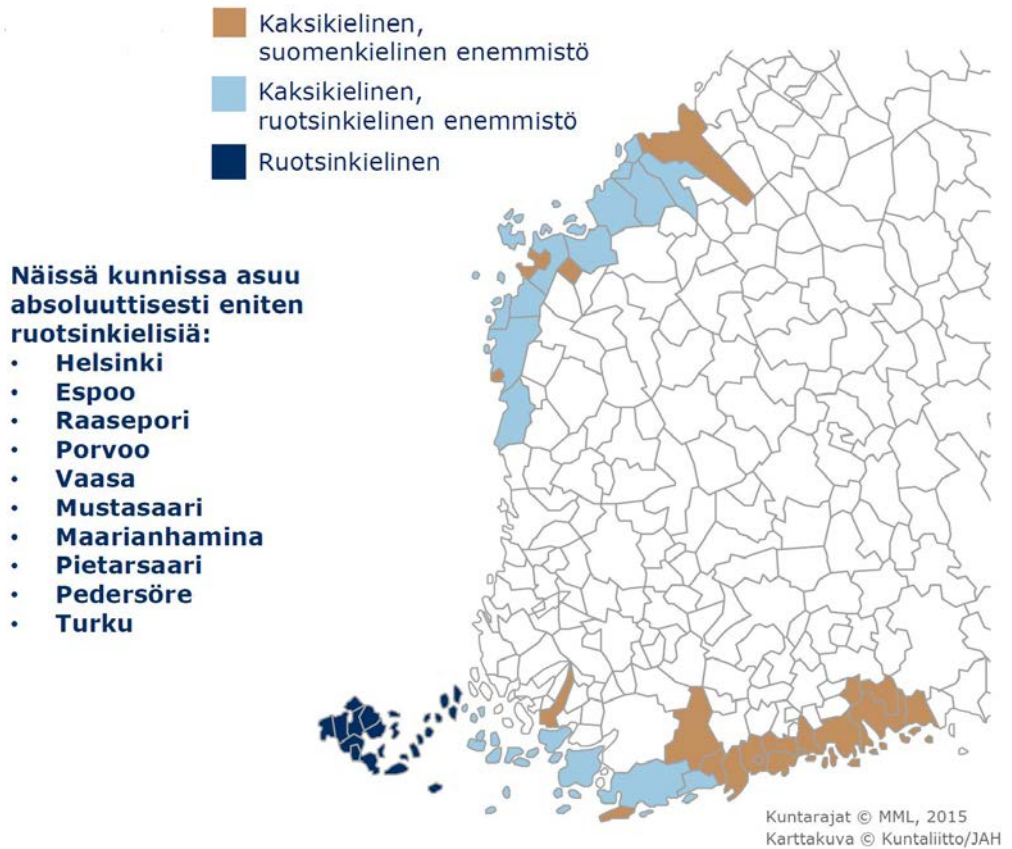
Kielilain 5 §:n mukaan kielellisen jaotuksen perusyksikkönä on kunta, joka on joko yksi- tai kaksikielinen. Valtioneuvoston asetuksella säädetään kymmenvuotiskaudeksi virallisten tilastojen perusteella, mitkä kunnat ovat kaksikielisiä, mikä on niiden enemmistökieli sekä mitkä kunnat ovat yksikielisiä (suomen- tai ruotsinkielisiä). Kunta on säädettävä kaksikieliseksi, jos kunnassa on sekä suomen- että ruotsinkielisiä asukkaita ja vähemmistö on vähintään kahdeksan prosenttia asukkaista tai vähintään 3 000 asukasta. Kaksikielinen kunta on säädettävä yksikieliseksi, jos vähemmistö on alle 3 000 asukasta ja sen osuus on laskenut alle kuuden prosentin. Mikäli kunta haluaa olla kaksikielinen, vaikka se edellä mainittujen kriteerien perusteella olisi yksikielinen, kunta voidaan kunnanvaltuuston esityksestä valtioneuvoston asetuksella säätää kaksikieliseksi. Saamelaiden kotiseutualueen kunnat ovat kielilainsäädännön mukaan suomenkielisiä.

Vuoden 2016 alussa Suomessa oli 313 kuntaa, joista 49 on ruotsinkielisiä tai kaksikielisiä kuntia. Kaikki 16 ruotsinkielistä kuntaa sijaitsevat Ahvenanmaalla. Kaksikielisiä kuntia on yhteensä 33, joista 15:ssä on enemmistökielenä ruotsi ja 18:ssa enemmistökielenä suomi. Kuntien kielestä säädetään valtioneuvoston asetuksella kuntien kielellisestä asemasta vuosina 2013–2022 (53/2012).

Asetusta muutettiin 1.1.2016, jonka seurauksena Manner-Suomen viimeinen ruotsinkielinen kunta, eli Närpiö, muuttui valtuustonsa esityksestä kaksikieliseksi. Vuotta aiemmin Luodon ja Korsnäsän kunnat muuttuivat yksikielisistä kaksikielisiksi. Muutoksen taustalla on kuntien peruspalvelujen valtionosuusjärjestelmän uudistaminen, joka tuli voimaan vuonna 2015. Uudistuksessa aikaisemman valtionosuusjärjestelmän ruotsinkielisiä ja kaksikielisiä koskevat määräytymistekijät yhdistettiin yhdeksi, jonka mitoituksessa huomioidaan aiemmin käytetty ruotsinkielisyyskorotus. Kaksikielisyylisän määrä on lähtökohtaisesti hieman suurempi kuin yhteenlasketut kaksikielisyys- ja ruotsinkielisyyskorotukset olivat aikaisemmassa valtionosuusjärjestelmässä, joten muutosta kielelliseen asemaansa esittäneet kunnat ovat nähneet kielellisen asemansa muutoksen hyödylliseksi.⁶⁴

⁶³ Tilastokeskus, Väestörakenne. Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990–2015.

⁶⁴ Laki kunnan peruspalveluita valtionosuudesta (1704/2009), 10 §. HE 38/2014, s. 46.

Kuvio 1. Kartta ruotsinkielisistä ja kaksikielisistä kunnista 2015⁶⁵Taulukko 4. Kuntien lukumäärät 2012–2015⁶⁶

	2012	2013	2014	2015
kaksikieliset kunnat (ruotsinkielinen enemmistö)	12	12	12	14
kaksikieliset kunnat (suomenkielinen enemmistö)	18	18	18	18
ruotsinkieliset kunnat	3	3	3	1 ⁶⁷
suomenkieliset kunnat	287	271	271	268
Ahvenanmaa	16	16	16	16
kaikki kunnat	336	320	320	317

⁶⁵ Suomen Kuntaliitto,
<http://www.kunnat.net/fi/kunnat/ruotsinjakaksikielisetkunnat/Diasarjat%20kuntien%20toiminnasta/2016-01-ruotsin-ja-kaksikieliset-kunnat.pdf> (2.11.2016).

⁶⁶ Kuntaliitto.fi.

⁶⁷ Huom., 1.1.2016 tehty muutos, jossa viimeinen mantereella sijaitseva ruotsinkielinen kunta muuttui kaksikieliseksi.

Taulukko 5. Kaksikieliset kunnat Suomessa⁶⁸

Kaksikieliset kunnat, joissa enemmistön kieli on suomi	Ruotsinkielisten lukumäärä ^{*)}	Ruotsinkielisten osuus ^{*)}	Väestö yhteensä ^{*)}
Helsinki	36 004	5,7	628 208
Espoo	20 216	7,5	269 802
Vaasa	15 291	22,6	67 619
Porvoo	14 887	29,8	49 928
Turku	10 033	5,4	185 908
Kirkkonummi	6 623	17,1	38 649
Sipoo	6 616	34,1	19 399
Loviisa	6 366	41,6	15 311
Kokkola	6 093	12,8	47 570
Hanko	3 768	42,5	8 864
Kauniainen	3 265	34,4	9 486
Vantaa	5 676	2,6	214 605
Siuntio	1 800	29,1	6 182
Lohja	1 657	3,5	47 353
Lapinjärvi	891	32,1	2 774
Pyhtää	421	7,9	5 321
Kaskinen	374	29,1	1 285
Myrskylä	191	9,7	1 969
Kaksikieliset kunnat, joissa enemmistön kieli on ruotsi	Suomenkielisten lukumäärä ^{*)}	Suomenkielisten osuus ^{*)}	Väestö yhteensä ^{*)}
Raasepori	8 747	30,8	28 405
Pietarsaari	7 093	36,5	19 436
Parainen	6 426	41,6	15 457
Mustasaari	5 579	28,9	19 302
Kristiinankaupunki	2 793	41,1	6 793
Inkoo	2 373	42,8	5 541
Kemiönsaari	1 924	27,8	6 909
Kruunupyy	1 193	17,9	6 682
Pedersöre	971	8,7	11 129
Vöyri	813	12,1	6 714
Maalahti	565	10,2	5 545
Uusikaarlepyy	537	7,1	7 564
Närpiö ⁶⁹	523	5,6	9 387
Luoto	303	5,9	5 147
Korsnäs	71	3,2	2 201

*) Tilastokeskuksen 2015 mukaan

⁶⁸ Tilastokeskus 2015.⁶⁹ Närpiö muuttui virallisesti kaksikieliseksi 1.1.2016.

Kaksikielisissä kunnissa asuu noin 1,75 miljoonaa suomalaista. Vuoden 2015 tilastojen mukaan ruotsinkielisistä noin 140 000 (noin 49 prosenttia) asuu kunnassa, jonka pääkieli on suomi ja noin 109 000 (38 prosenttia) kunnassa, jonka pääkieli on ruotsi. Lisäksi Ahvenanmaalla asuu noin 25600 ruotsinkielistä, mikä on noin 9 prosenttia ruotsinkielisestä väestöstä. Loput ruotsinkielisistä asuu yksikielisissä suomenkielisissä kunnissa. Lukumääräisesti suurimmat ruotsinkieliset vähemmistöt yksikielisissä suomenkielisissä kunnissa ovat Kaarinassa ja Tampereella. Myös pääkaupunkiseudun suomenkielisissä kehyskunnissa sekä Suomen suurissa kaupungeissa, etenkin Porissa, Kotkassa, Oulussa ja Salossa on suhteellisen suuria ruotsinkielisiä vähemmistöjä.⁷⁰

Suomenkielisistä suuri enemmistö asuu joko suomenkielisissä kunnissa tai kaksikielisissä kunnissa, joissa suomi on enemmistökieli. Vuoden 2015 tilastojen mukaan noin 40 000 (1 prosentti) suomenkielisistä asuu kunnassa, jonka pääkieli on ruotsi.⁷¹

3.3 Kielellisten oikeuksien valvonta Suomessa

Jokainen viranomainen valvoo omalla toimialallaan kielilainsäädännön noudattamista. Tällä pyritään varmistamaan, että kunkin toimialan erityispiirteet kielellisten oikeuksien toteuttamisessa voidaan asianmukaisesti ottaa huomioon.⁷² Suomessa on erilaisia valvontamekanismeja, joilla turvataan viranomaistoiminnan laillisuus. Ylimmät laillisuusvalvojat ovat eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri. Yhdenvertaisuusvaltuutettuun voi olla yhteydessä, jos on kokenut tai havainnut syrjintää kieleen liittyvän syyn perusteella. Samasta syystä voi myös jättää hakemuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle. Kielellisen palvelun puutteista voi asiasta riippuen myös olla yhteydessä kunnalliseen sosiaaliasiamieheen, terveydenhuoltoyksikön potilasasiamieheen, aluehallintovirastoon tai ylempään virastoon, esimerkiksi ministeriöön.

Oikeusministeriön tiedustelujen perusteella näyttää siltä, että kielelliseen palveluun tyytymättömät eivät joko ole tietoisia mahdollisuuksista valittaa eri valvontaviranomaisille, tai jättävät muusta syystä valittamatta. Sitä vastoin esimerkiksi oikeusministeriön otakantaa.fi -kyselyyn tuli runsaasti palautetta epäkohdista, joita oli kohdattu viranomaisasioinnin yhteydessä.

⁷⁰ www.sotkanet.fi, (19.5.2017).

⁷¹ Kielibarometri 2016, s. 3. www.sotkanet.fi.

⁷² Kielilaki 36 §. HE 92/2002. Saamen kielilaki 28 §.

3.3.1 Eduskunnan oikeusasiamies

Eduskunnan oikeusasiamiehen käsittelemissä kieliasioissa on kyse perusoikeuksien, lähinnä perustuslain 17 §:n alaan kuuluvista asioista. Useimmiten kyse on 1 ja 2 momentissa turvatusta oikeudesta käyttää omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä julkisen vallan velvollisuudesta huolehtia maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Tämän lisäksi oikeusasiamies käsittelee kieliasioina myös perustuslain 17 §:n 3 momentissa mainittujen kielten asemaa ja käyttöä koskevia asioita, eli saamen kielin, romanikieleen, viittomakieliin sekä muihin kielin liittyviä asioita.⁷³

Oikeusasiamiehelle tulevat kielikantelut voidaan karkeasti jakaa kolmeen kategoriaan: asiakaspalvelutilanteet, asiakirjat sekä tiedottamista koskevat tilanteet. Kanteluissa käsitellään muun muassa sitä, mitä kieltä henkilöllä on oikeus käyttää viranomaisessa, millä kielellä viranomainen on velvollinen palvelemaan sekä laatimaan asiakirjoja ja niiden käännöksiä. Kieliasioita ovat myös asiat, jotka koskevat oikeutta käyttää vieraita kieliä viranomaisissa.⁷⁴

Taulukko 6. Eduskunnan oikeusasiamiehen käsittelemät kieliasiat vuosina 2012–2015⁷⁵

	2012	2013	2014	2015
kantelut	32	50	58	34
omat aloitteet	9	2	2	2
lausunnot		3		2
toimenpiteisiin johtaneet	19 (46 %)	15 (29 %)	24 (40 %)	13 (38 %)
Yhteensä	41	55	60	38

Eduskunnan oikeusasiamiehen vuosikirjojen tilastojen mukaan muita kuin kansalliskieliä koskevia asioita tulee vähän. Enimmäkseen kieliasiat koskevat oikeutta käyttää ruotsin kieltä. Vuosien 2012–2015 aikana ratkaisusta seitsemän on koskenut saamen kielen asemaa, kaksi viittomakieltä ja 17 muita kieliä, useimmiten englantia.⁷⁶ Viittomakielisten osalta ratkaisut ovat käsitelleet pikemminkin henkilökohtaisen tulkkauspalvelun saatavuutta ja riittävyttä kuin viranomaisen antamaa asiakaspalvelua.⁷⁷

⁷³ Sarja, Mikko. 2015, s. 8.

⁷⁴ Sarja, Mikko. 2015, s. 15. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2013, s. 285.

⁷⁵ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomukset vuosilta 2012–2015.

⁷⁶ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2012, s. 303. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2013, s. 285–286. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2014, s. 260. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2015, s. 277.

⁷⁷ Sarja, Mikko. 2015. s. 11.

Eduskunnan oikeusasiamiehelle tulleet kielellisiä oikeuksia koskevat kantelut johtavat muihin asiaryhmiin verrattuna suhteessa useammin laillisuusvalvonnan toimenpiteisiin. Oikeusasiamiehen kaikista ratkaisuksista, kanteluista sekä omista aloitteista noin 16–19 prosenttia on johtanut seurantajakson aikana toimenpiteisiin. Kieliasioissa vastaavat luvut ovat olleet 29–46 prosenttia. Kieliasioissa oikeusasiamiehen yleisin toimenpide on ollut käsityksen lausuminen asiassa. Tämän lisäksi on annettu muutamia huomautuksia sekä tehty esityksiä. Yhtään syytettä ei ole määrätty nostettavaksi kieliasioissa.⁷⁸

3.3.2 Valtioneuvoston oikeuskansleri

Valtioneuvoston oikeuskansleri käsittelee kieliasioita perusoikeus- ja erityislainsäädännön näkökulmasta, jossa on tarkennettu perusoikeussäännösten sisältöjä. Viranomaistoiminnan valvonnassa perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvät kysymykset nousevat esiin kanteluiden, omien aloitteiden sekä lausuntojen kautta.⁷⁹

Taulukko 7. Valtioneuvoston oikeuskanslerin käsittelemät kieliasiat vuosina 2012–2015⁸⁰

	2012	2013	2014	2015
kantelut	11	13	10	8
omat aloitteet			1	
lausunnot	1	2		2
Yhteensä	12	15	11	10

Valtioneuvoston oikeuskanslerille tulee vuosittain vähemmän kieliasioita ratkaistavaksi kuin eduskunnan oikeusasiamiehelle. Myös oikeuskansleri on kuitenkin käsitellyt vuosikertomuksissaan kielellisten oikeuksien toteutumisen puutteita valtionhallinnossa sekä viranomaisissa.

3.3.3 Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Vuonna 2015 tuli voimaan uusi yhdenvertaisuuslaki. Uuden lain myötä vähemmistövaltuutetusta tuli syrjintäasioita laajasti käsittelevä yhdenvertaisuusvaltuutettu, joka voi käsitellä myös kanteluita, joissa kieli on syrjintäperusteena tai osana viranomaisen toimintaa koskevassa syrjintä asiassa. Kantelun voi tehdä valtuutetulle kantelulomakkeella, puhelimitse, sähköpostitse tai kirjeitse. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävänä

⁷⁸ Sarja, Mikko. 2015, s. 13. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomukset vuosilta 2012–2015.

⁷⁹ Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2013, s. 76.

⁸⁰ Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomukset vuosilta 2012–2015 sekä tarkennuksia sähköpostitse.

on valvoa yhdenvertaisuuslain noudattamista, edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää.⁸¹ Vuoden 2015 aikana yhdenvertaisuusvaltuutettu on käsitellyt 42 syrjintätapausta, joissa perusteena on ollut kieli. Kaikista syrjintätapauksista 8,5 prosentissa kieli on ollut syrjintäperusteena.⁸²

Vuonna 2016 käsittelyssä on ollut 49 tapausta, joissa syrjintäperusteena on ollut kieli (noin 6,5 prosenttia kaikista tapauksista). Jos mukaan otetaan myös tapaukset, joissa kieli on ollut niin sanottu muu seikka syrjintäasiassa, on kieleen liittyviä syrjintätapauksia ollut 59 (noin 7,5 prosenttia kaikista syrjintätapauksista).⁸³

Kieleen liittyviä muita syrjintätapauksia sekä muu seikka syrjintäasiassa, ns. moniperusteista syrjintää, on ollut eniten kieliasioissa, yhteensä 18 (2,3 prosenttia). Nämä tapaukset eivät ole liittyneet suoranaisesti tiettyyn kieleen, vaan esimerkiksi kielitaitovaatimuksiin tai asiakaspalvelutilanteisiin. Suomen kieleen liittyviä tapauksia on ollut kaksi (0,3 prosenttia), ruotsin kieleen liittyviä tapauksia 10 (1,3 prosenttia), viittomakieliin liittyviä tapauksia 11 (1,4 prosenttia) ja saamen kieliin liittyviä tapauksia kolme (0,4 prosenttia). Muihin kieliin liittyviä tapauksia on ollut yhteensä 15 (2,0 prosenttia).⁸⁴

⁸¹ Laki yhdenvertaisuusvaltuutetusta (1326/2014), 3 §.

⁸² Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2015, s. 19. Huomautus: yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan syrjintätapauksiin ei ole laskettu häirintätapauksia, mutta mukaan on laskettu kohutuullisten mukautusten epäämiseen liittyvät tapaukset, kuten on tehty myös vuonna 2015. Prosentit on pyöristetty 0,5 %:n tarkkuudella..

⁸³ Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, tiedonanto sähköpostitse, joulukuussa 2016.

⁸⁴ Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, tiedonanto sähköpostitse, joulukuussa 2016.

4 KIELI-ILMAPIIRI

Yleinen yhteiskunnassa vallitseva ilmapiiri ja suhtautuminen vähemmistöryhmiin heijastuvat myös kieli-ilmapiiriin. Lisääntynyt vihapuhe julkisessa keskustelussa, erityisesti sosiaalisessa mediassa, kohdistuu usein nimenomaan vähemmistöryhmiin.⁸⁵ Vihapuheen⁸⁶ ja häirinnän tunnistamisen ja näkyvyyden lisäämisen kautta voidaan myös esittää keinoja siihen puuttumiseksi. Internet ja erityisesti sosiaalinen media on monella tapaa edistänyt sananvapautta, mutta tietyt ongelmat kuten vihapuhe ovat myös kasvaneet. Vihapuheen lisääntyminen ja negatiivisten asenteiden kohdistuminen vähemmistöryhmiin vaikuttavat osaltaan siihen, miten mielekkääksi eri kieliryhmiin kuuluvat kokevat oman kielen käytön julkisissa tiloissa ja tilanteissa. Koettuun kieli-ilmapiiriin vaikuttavat myös valtaväestön asenteet muita kieliryhmiä kohtaan.

Kieli-ilmapiiriin vaikuttaa myös ihmisten tietoisuus Suomen kieliryhmistä sekä kielellisistä oikeuksista. Oikeusministeriön otakantaa.fi -kyselyn ja julkisen keskustelun perusteella on mahdollista todeta, että Suomen kieliolojen monimuotoisuutta ei tunneta kovin hyvin. Kyselyn avovastauksissa tuotiin esiin, miten maassa perinteisesti puhuttujen kielten tuntemuksen puute koetaan loukkaavana.

”Verkar som om man är främling i sitt eget land ibland!”⁸⁷

⁸⁵ Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen neuvoa-antavan komitean neljäs Suomea koskeva raportti (ACFC/OP/IV/2016(002), hyväksytty 24.2.2016, julkaistu 6.10.2016).

⁸⁶ Suomen lainsäädännössä ei määritellä vihapuhetta, mutta Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission (ECRI) yleinen politiikkasuositus numero 15 vihapuheen torjumiseksi sisältää määritelmän vihapuheesta. Määritelmän mukaan vihapuheena pidetään henkilöön tai henkilöryhmään kohdistuvan halventamisen, vihan tai panettelun tukemista tai edistämistä tai siihen yllyttämistä sekä tähän henkilöön tai henkilöryhmään kohdistuvaa ahdistelua, solvaamista, kielteistä stereotyyppittelyä, leimaamista tai uhkailua ja kaikkien edellä mainittujen ilmaisujen oikeuttamista ”rodun”, ihonvärin, kielen, uskonnon tai vakaumuksen, kansallisen tai etnisen alkuperän, sekä syntyperän, iän, vammaisuuden, biologisen tai sosiaalisen sukupuolen, sukupuoli-identiteetin, seksuaalisen suuntautumisen ja muun omaisuuden tai aseman perusteella.

⁸⁷ Käännös: *Tuntuu välillä siltä, että olisi muukalainen omassa maassaan!*

"Kun saamea tai muuta kieltä puhuu lasten kanssa kaupungilla, niin on lisääntynyt sellainen, että huudellaan tyyliin, "maahanmuuttajat pois Suomesta" Tai että sanotaan keskusteluissa ihan pakkana "Suomessa kaikkien pitäisi puhua vain suomea" Esimerkiksi ei pidetä ollenkaan saamenkielen opetusta lapsille kuuluvana perusoikeutena."

*"Det verkar som om myndigheterna inte tar språklagstiftningen och de språkliga rättigheterna på allvar"*⁸⁸

*"Moni ei tiedä edes, että karjalan kieli on oikea kieli. Kieltämme väheksytään."*⁸⁹

Kieli-ilmapiiiri vaikuttaa myös siihen, uskaltaako ihminen käyttää omaa kieltään asioissaan viranomaisten kanssa vai rajoittuuko kielen käyttö omaan lähipiiriin ja -ympäristöön. Jos viranomaiset eivät tunne kielellisiä oikeuksia riittävästi, myös asiakas voi kokea epävarmuutta oikeuksiensa suhteen.

4.1 Yleinen kieli-ilmapiiiri

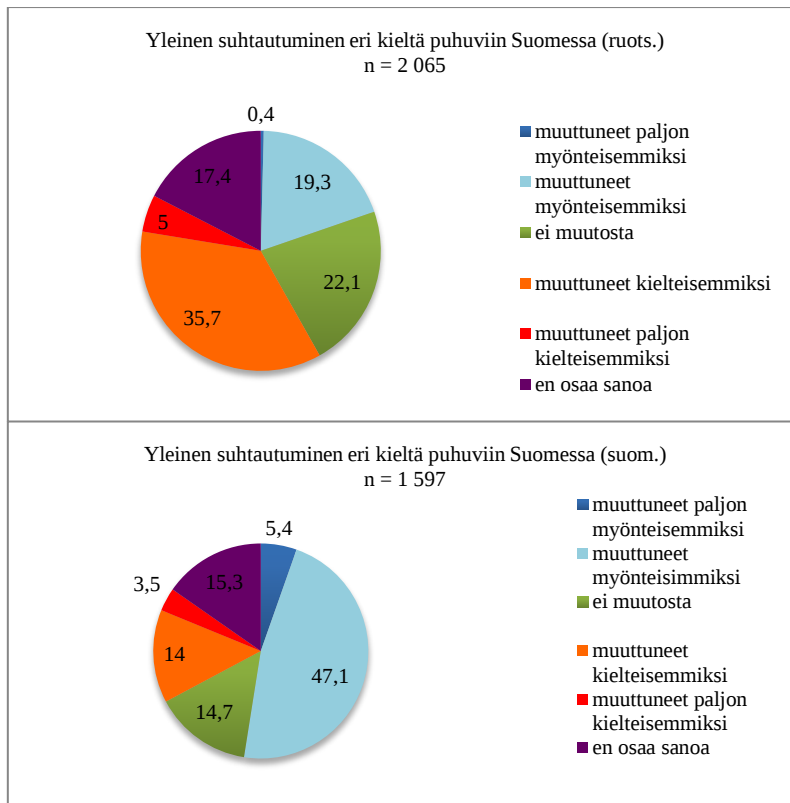
Yleinen kieli-ilmapiiiri näyttäisi koventuneen edellisen kielikertomuksen antamisen jälkeen. Tästä kertovat Kielibarometri 2016 -selvitys sekä oikeusministeriön saamat lausunnot ja kyselyt.

Kielibarometri-selvityksissä on tarkasteltu kieli-ilmapiiiriä kaksikielisissä kunnissa vuodesta 2008 alkaen. Niissä on selvitetty kaksikielisten kuntien kielivähemmistön (suomen- tai ruotsinkieliset) kokemuksia kotikuntansa kieli-ilmapiiiristä sekä myös sitä, miten yleinen suhtautuminen eri kieliä puhuviin on muuttunut. Kielibarometri 2016 -selvityksen mukaan suurempi osa suomenkielisistä (53 prosenttia) kuin ruotsinkielisistä (20 prosenttia) kokee yleisen suhtautumisen eri kieltä puhuviin parantuneen. Ruotsinkieliset ovat suuremmassa määrin sitä mieltä, että yleinen suhtautuminen eri kieltä puhuviin on muuttunut kielteisemmäksi. Ruotsinkielisistä 41 prosenttia kokee yleisen suhtautumisen eri kieliä puhuviin muuttuneen kielteisemmäksi, kun taas suomenkielisten osalta vastaava luku on 18 prosenttia.⁹⁰

⁸⁸ Käännös: *Vaikuttaa siltä, että viranomaiset eivät ota kielilainsäädäntöä ja kielellisiä oikeuksia tosissaan.*

⁸⁹ Otteita Otakantaa.fi -kyselyn yhteenvedon avovastauksista.

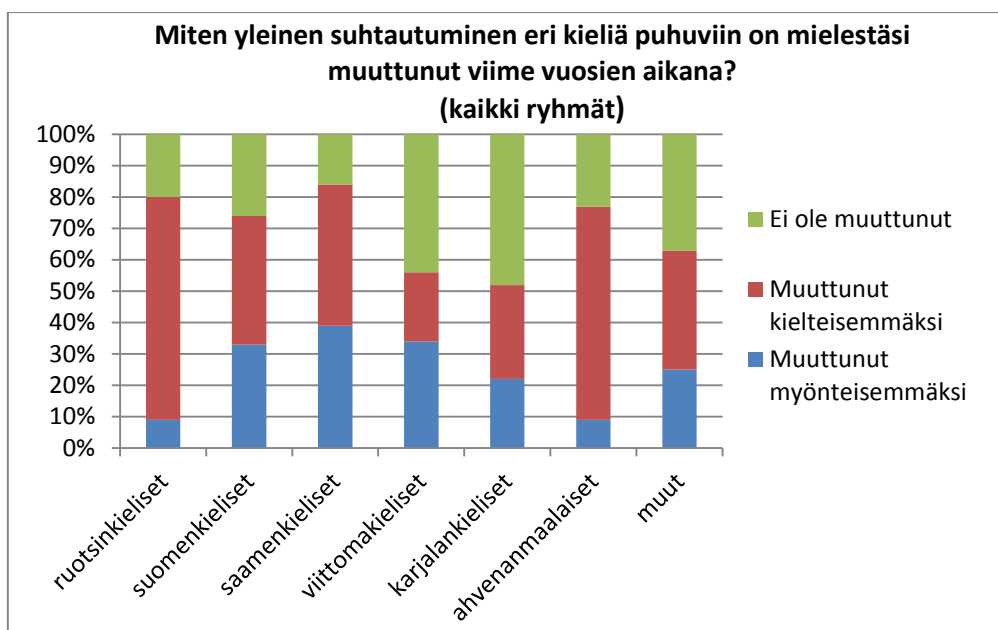
⁹⁰ Kielibarometri 2016 yhteenveto, s. 8–9.

Kuvio 2. Yleinen suhtautuminen eri kieliä puhuviin Suomessa. Lähde: Kielibarometri 2016

Oikeusministeriön tekemän yleisen otakantaa.fi -kyselyn vastaukset kuvastavat Kieli-barometri 2016 ja Saamebarometri 2016 -selvitysten tavoin, että yleinen suhtautuminen eri kieliä puhuviin on muuttunut huonompaan suuntaan. Otakantaa.fi -kyselyssä eroteltiin vastaukset kieliryhmittäin. Esimerkiksi 71 prosenttia ruotsinkielisistä vastaajista koki, että yleinen suhtautuminen muihin kieliä puhuviin on huonontunut. Suomenkielisistä vastaajista 41 prosenttia, saamenkielisistä 45 prosenttia, karjalankielisistä 30 prosenttia ja muunkielisistä 38 prosenttia koki, että yleinen suhtautuminen on huonontunut. Muista kieliryhmistä poiketen vain 19 prosenttia viittomakielisistä vastaajista koki suhtautumisen muuttuneen kielteisemmäksi.⁹¹

⁹¹ Otakantaa.fi -kyselyn yhteenveto, s. 10–12.

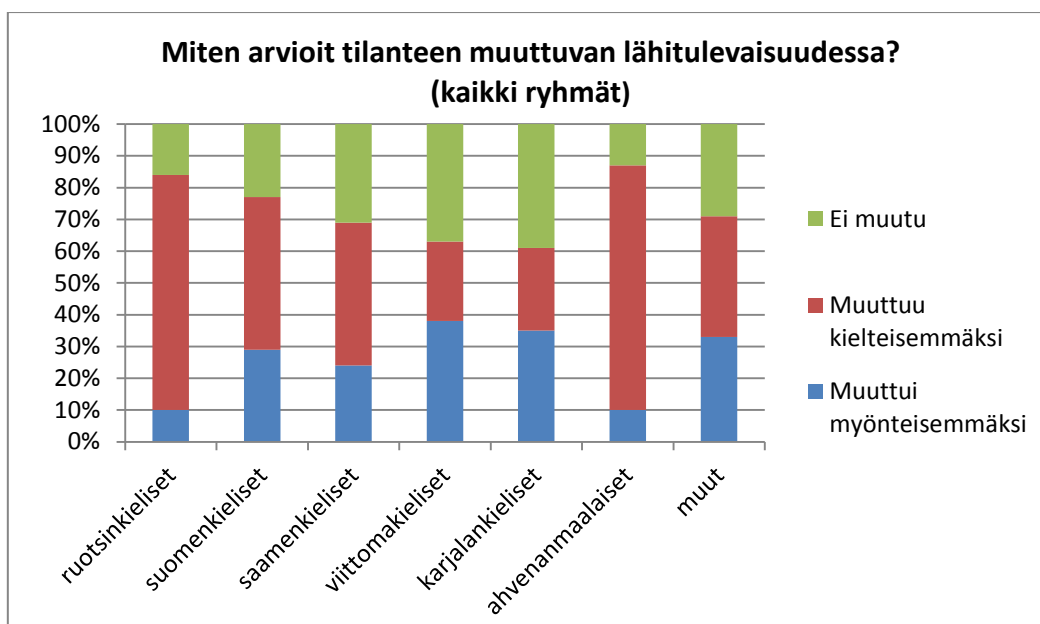
Kuvio 3. Miten yleinen suhtautuminen eri kieliä puhuviin on muuttunut.

Lähde Otakantaa.fi -kyselyn yhteenveto

Otakantaa.fi -kyselyssä tiedusteltiin myös vastaajien arvioita tulevaisuuden kehityssuunnasta. Kieliryhmien antamat arviot Suomen tulevaisuuden kieli-ilmapiiiristä eivät ole kovin myönteisiä. Niin suomen- ja ruotsinkielisten kuin saamenkielisten vastaajien näkemys oli, että suhtautuminen muihin kieliryhmiin muuttuu tulevaisuudessa kielteisemmäksi tai pysyy ennallaan. Sen sijaan yli kolmannes viittomakielisistä (38 prosenttia), karjalankielisistä (35 prosenttia) ja muunkielisistä (33 prosenttia) vastaajista uskoi, että lähitulevaisuudessa suhtautuminen eri kieliä puhuviin muuttuu myönteisemmäksi.⁹²

Otakantaa.fi -kysely sisälsi myös avoimia kysymyksiä. Niiden vastauksissa pohdittiin mahdollisia syitä niin myönteiseen kuin kielteiseenkin suhtautumiseen muita kieliryhmiä kohtaan. Monissa avovastauksissa tuotiin esiin lisääntyneet ennakkoluulot eri kieliryhmiä kohtaan sekä koventuneet asenteet julkisesti käydyssä kielikeskustelussa. Toisaalta erityisesti nuoret ruotsinkieliset vastaajat, jotka kokivat kieli-ilmapiiirin myönteiseksi, olivat sitä mieltä, että muihin kieliin kohdistuvat asenteet olivat muuttuneet myönteisemmiksi globalisaation myötä. Useissa suomenkielisten vastaajien avovastauksista suhtauduttiin myönteisesti ruotsin kielen asemaan ja kaksikielisyyden säilyttämiseen.

⁹² Otakantaa.fi -kyselyn yhteenveto, kuvio 13 s. 12.

Kuvio 4. Miten arvioit suhtautumisen eri kieliä puhuviin muuttuvan lähitulevaisuudessa?

Lähde: Otakantaa.fi -kyselyn yhteenveto

Niin suomen- kuin ruotsinkielisten avovastauksissa mainittiin syksyllä 2015 alkanut pakolaiskriisi, jolla nähtiin olevan yhtäältä myönteinen vaikutus, sillä lisääntyvä maa-hanmuuttajien määrä on lisännyt ymmärrystä muitakin kuin omankielisiä kohtaan. Toisaalta osa vastaajista koki, että turvapaikanhakijoiden määrän lisääntyminen on vaikuttanut kielteisesti, sillä yhteiskunnallinen keskustelu on kärjistynyt ja yhteiskun-nan sisäiset jännitteet ovat lisääntyneet. Vallitseva kielteinen kieli-ilmapiiiri ja tietämät-tömyys Suomen monikielisyydestä huolestutti niin suomen-, ruotsin- kuin saamenkie-lisiä vastaajia.⁹³

Vastaajat, jotka kokivat kieli-ilmapiiirin huonontuneen, nostivat esiin avovastauksissa meneillään olevat julkishallinnon rakennemuutokset, joilla mahdollisesti on merkittä-viä kielellisiä seurauksia. Monessa avovastauksessa kerrottiin, että keskustelutyö toisen kotimaisen kielen opiskelusta ja siihen liittyvät kannanotot oli koettu loukkaa-viksi ja väheksyviksi. Useissa avovastauksissa arveltiin myös, että syynä huonontu-neeseen kieli-ilmapiiiriin saattaa olla suomenkielisen väestön, mukaan lukien viran-omaisten, heikentynyt ruotsin kielen taito sekä heikko tietämys kielellisistä oikeuksis-ta.⁹⁴

⁹³ Otakantaa.fi -kyselyn yhteenveto, s. 14–16, s. 18.

⁹⁴ Otakantaa.fi -kyselyn yhteenveto, s. 14–15.

Monien viittomakielisten vastaajien huolena oli, että maan vaikea taloudellinen tilanne johtaa kasvavaan kritiikkiin viittomakielisten palveluiden turvaamisesta aiheutuvia kustannuksia kohtaan. Karjalankieliset puolestaan toivat vastauksissaan esiin turhautumisensa siihen, että muu suomalaisväestö ei tunne karjalan kieltä tai karjalankielisiä. Tietämättömyyden seurauksena karjalan kieli leimataan joskus vieraaksi kieleksi, mikä puolestaan on omiaan heikentämään kieli-ilmapiiiriä. Otakantaa.fi -kyselyn mukaan karjalankieliset myös kokevat asemansa Suomen muita kieliryhmiä heikommaksi.⁹⁵ Myönteistäkin kehitystä on ollut havaittavissa: esimerkiksi oikeusministeriön vironkieliseltä yhteisöltä saamien tietojen mukaan viroa äidinkielenään puhuvien määrän lisääntyä merkittävästi viron kielen käyttö julkisesti koetaan entistä hyväksyttävämmäksi.⁹⁶

Kielellisten oikeuksien lisäksi tilanteissa, joissa henkilöt eivät uskalla käyttää omaa kieltään, vaarantuu myös henkilöiden sananvapaus. Tämän kertomuksen valmistelun yhteydessä kielivähemmistöjä edustavat yhteisöt ovat tuoneet esiin oman kielen ylläpitämiseen liittyviä haasteita sekä huolen koventuneesta kieli-ilmapiiiristä. Etenkään maahanmuuttajien kieliryhmät eivät tunne mahdollisuuksiaan järjestäytymiseen tai oman kielen ylläpitämiseen, mihin toivotaan viranomaisilta erityistä tukea.⁹⁷

Keskeiset huomiot

Kielellinen monimuotoisuus näkyväksi ja tunnetuksi
Maahanmuuttajat tietoisiksi kielellisistä oikeuksistaan

4.2 Kieliryhmien kohtaamat asenteet

Suomessa vähemmistöryhmiä kohtaan vallitsevaan ilmapiiriin ovat kiinnittäneet huomioita myös Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten täytäntöönpanoa valvovat tahot. Esimerkiksi kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa valvova Euroopan neuvoston ministerikomitea kiinnitti maaliskuussa 2017 antamissaan suosituksissa huomiota lisääntyneeseen vihapuheeseen

⁹⁵ Otakantaa.fi -kyselyn yhteenveto, s. 19–21.

⁹⁶ Tuglas-seura ry:n puheenvuoro oikeusministeriön järjestämässä kuulemistilaisuudessa 17.5.2016.

⁹⁷ Oikeusministeriön ja etnisten suhteiden neuvottelukunta Etnon järjestämä työpaja kielellisistä oikeuksista 7.9.2016 (osallistujat: Suomen Islam-seurakunta, Daisy Ladies ry, Familia ry, Monikulttuurijärjestöjen yhteistyöverkosto Moniheli ry, Helsingin juutalainen seurakunta, Monika-Naiset liitto ry).

vähemmistöryhmiä kohtaan ja kehotti Suomea ryhtymään välittömiin toimenpiteisiin vihapuheen vähentämiseksi.⁹⁸

Suomen hallitus ja eduskunta ovat kiinnittäneet huomiota lisääntyneeseen vihapuheeseen ja pyrkineet käynnistämään toimenpiteitä, joilla siihen puututaan. Kaikki eduskuntapuolueet allekirjoittivat lokakuussa 2015 julkilausuman⁹⁹, jolla ne uusivat allekirjoituksensa Euroopan puolueiden rasismin vastaisen peruskirjaan. Peruskirjan allekirjoittamisella puolueet ovat sitoutuneet muun muassa olemaan esittämättä näkemyksiä, jotka lisäävät ennakkoluuloja ja vihamielisyyttä sekä pidättäytymään kaikenlaisesta toiminnasta, joka lisää vihapuhetta.

4.2.1 Kieliryhmien kokemuksia viranomaisasioinnista

Viranomaiset voivat omassa toiminnassaan parantaa kieli-ilmapiiiriä ja sitä kautta edistää kielellisten oikeuksien toteutumista. Viranomaisten eri prosesseissa ei aina oteta tarpeeksi huomioon kaksikielisyyden edellytyksiä ja tarpeita. Parhaiten tämä onnistuu, kun viranomaisessa tiedostetaan oman kielen käyttämisen merkitys henkilölle sekä se, että muiden oikeuksien toteutuminen edellyttää usein kielellisten oikeuksien toteutumista. Viranomaisten tulisikin kiinnittää entistä enemmän huomiota siihen, miltä asiakastilanne näyttää toista kieltä puhuvan asiakkaan näkökulmasta.

Oikeuskansleri nosti vuoden 2013 vuosikertomuksessaan esiin huolen ruotsin kielen käytön vähenemisestä hallinnossa ja viranomaisten keskuudessa. Tämä näkyy elävän kaksikielisyyden vähenemisenä hallinnossa ja työyhteisöissä. Pohjanmaata lukuun ottamatta hallinnossa turvaudutaan yksittäisiin ruotsinkielentaitoihin tai kaksikielisiin virkamiehiin, tulkkeihin tai käännöspalveluihin. Ruotsinkielistä koulutusmateriaalia ja viranomaisoppaita sekä oikeuskirjallisuutta on saatavilla yhä vähemmän. Samoin korkeimmista oikeuksista tulee yhä harvemmin oikeustapauksia ruotsiksi, eikä suomenkielisiä ennakkotapauksia käännetä ruotsin kielelle. Vähentynyt ruotsin kielen käyttö ja kielitaito hallinnossa vaikuttavat suoraan siihen, millaista kielellistä palvelua viranomaisten on mahdollista antaa ruotsinkielisille. Oikeuskansleri toteaaakin, että useimmiten ruotsinkielinen joutuu oma-aloitteisesti luopumaan oikeudestaan käyttää omaa äidinkieltään toimiessaan viranomaisten kanssa.¹⁰⁰

Oikeusministeriön tietoon on tullut, että asiakkaat ovat törmänneet eri yhteyksissä viranomaisten asenteisiin tilanteissa, joissa asiakas käyttää muuta kuin valtaväestön

⁹⁸ Euroopan neuvoston ministerikomitean päätöslauselma (CM/ResCMN(2017)1) kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa, hyväksytty 15.3.2017.

⁹⁹ <https://www.eduskunta.fi/FI/tiedotteet/Sivut/Eduskuntaryhm%C3%A4t-rasismia-ja-v%C3%A4kivaltaa-vastaan.aspx> (10.3.2017).

¹⁰⁰ Oikeuskanslerin kertomus 2013, s.21–22.

kieltä. Useissa sidosryhmien lausunnoissa nostettiin esiin, miten viranomaisten asenteet ovat vaikuttaneet palveluiden saatavuuteen ja asiakkaiden halukkuuteen käyttää omaa äidinkieltään viranomaisissa. Lausunnoissa peräänkuulutettiin viranomaisten myönteistä asennoitumista eri kieliryhmiä kohtaan.¹⁰¹

Kielibarometri 2016 -selvityksen loppuanalysissä pohditaan kieli-ilmapiiiriin vaikuttavia tekijöitä. Yksi tunnistetuista haasteista olivat viranomaisten asenteet kunnan vähemmistökieliryhmiä kohtaan ja viranomaisten asenteiden vaikutus koettuun kieli-ilmapiiiriin.¹⁰²

Myös Saamebarometri 2016 -selvityksentulokset antavat viitteitä siitä, että valtion ja kuntien työntekijöiden joukossa esiintyy yhtäältä tietämättömyyttä, toisaalta välinpitämättömyyttä ja jopa kielteistä suhtautumista saamelaisien kielellisiä oikeuksia kohtaan.¹⁰³ Lisäksi viime vuosina näkyvästi esillä olleet kysymykset saamelaismääritelmästä sekä ILO 169 -sopimuksen ratifiointista ovat joidenkin Saamebarometriin vastanneiden mukaan muuttaneet suomenkielisten asennoitumista saamelaisia ja saamen kieltä kohtaan entistä kielteisemmäksi.¹⁰⁴

Myös yhdenvertaisuusvaltuutettu on saanut kanteluita, jotka liittyvät viranomaisten asenteisiin eri kieliä puhuvia kohtaan. Esimerkiksi erään kantelun mukaan venäjänkielistä lasta on kielletty käyttämästä venäjää välitunneilla ja ruokailun yhteydessä, ja toisessa tapauksessa venäjänkielisiä vanhustenhoitossa työskenteleviä hoitajia on kielletty puhumasta venäjää keskenään.¹⁰⁵

Valtioneuvoston kieli- ja käännöslinjauksissa on nostettu esiin toimenpiteitä, joiden pyrkimyksenä on edistää viranomaisten tietoisuutta kielellisistä oikeuksista ja täten vaikuttaa viranomaisten asenteisiin.¹⁰⁶ Myös kansalliskielistrategian toimentasuunnitelma sisältää toimenpiteitä, joiden tavoitteena on lisätä viranomaisten tietoisuutta kielellisistä oikeuksista, ja sitä kautta edistää oikeuksien toteutumista.¹⁰⁷

¹⁰¹ Kielilainsäädännön soveltaminen, OM 1/58/2016, koonti lausunnoista; Kuurojen Liitto ry, City-Sámit ry, Resa-forumet, Svenska Finlands Folkting, Sydkustens landskapsförbund r.f, Länsi- ja Sisä-Suomen Aluehallintovirasto, Allianssi ry, Suomen Suomen Venäjänkielisten yhdistysten liitto.

¹⁰² Språkbarometern 2016, s. 93–94.

¹⁰³ Saamebarometri 2016, s. 44.

¹⁰⁴ Saamebarometri 2016, s. 51.

¹⁰⁵ Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston puheenvuoro oikeusministeriön järjestämässä kuulemistilaisuudessa 17.5.2016.

¹⁰⁶ Valtioneuvostossa noudatettavat kielelliset periaatteet ja linjaukset, VNK 813/05/2016.

¹⁰⁷ OM 13/2017, s.15.

Keskeiset huomiot

Kieliryhmien huomioiminen viranomaisissa: Myönteistä asenneilmapiiriä eri kieli- ja väestöryhmiä kohtaan tulisi edistää. Viranomaisten tulisi tarkemmin pohdita, miltä asiakastilanteet näyttävät kunkin kieliryhmän näkökulmasta. Myönteistä ilmapiiriä edistää myös se, että virkamies yrittää puhua asiakkaan kieltä, vaikka se ei olisi sujuvaa.

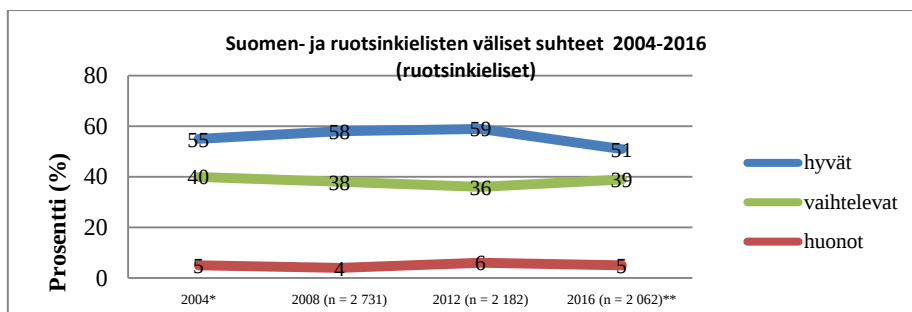
Tietoisuus kielellisistä oikeuksista: Viranomaisten tulisi tuntea nykyistä paremmin kielelliset oikeudet ja niistä johtuvat velvoitteet. Tärkeää on huomioida myös mahdolliset tulkkaus- ja käännöstarpeet. Viranomaisten sekä kansalaisten tietoisuutta eri väestö- ja kieliryhmien kielellistä oikeuksista tulisi lisätä. Tämän lisäksi tulisi kannustaa viranomaisia tiedottamaan palveluistaan eri kieliryhmille.

4.2.2 Kieli-ilmapiiri kaksikielisissä kunnissa

Kielibarometri 2016 -selvityksen mukaan näyttää yleisesti siltä, että kieli-ilmapiirin koetaan huonontuneen vuoteen 2012 verrattuna. Suomenkieliset vähemmistöt kunnissa, joiden pääkieli on ruotsi, kokevat kieli-ilmapiirin jonkin verran huonommaksi kuin ruotsinkieliset vähemmistöt. Suomenkielisistä 44 prosenttia kokee ilmapiirin hyväksi tai erittäin hyväksi. Huonoksi ilmapiirin kokee 8 prosenttia suomenkielisistä vastaajista. Ruotsinkielisten osalta 51 prosenttia vastaajista kokee ilmapiirin hyväksi tai erittäin hyväksi. Huonoksi ilmapiirin kokee 5 prosenttia ruotsinkielisistä vastaajista. Tulosten perusteella vaikuttaisi siis siltä, että kaksikielisissä kunnissa kieliryhmien väliset suhteet ovat edelleen suhteellisen hyvät.¹⁰⁸ Niiden vastaajien osuus on kuitenkin kasvanut, jotka kokevat, että kieliryhmien väliset suhteet ovat huonontuneet. Kaksikielisissä kunnissa erityisesti ruotsinkieliseen vähemmistöön kuuluvat kokevat, että kieliryhmien väliset suhteet ovat huonontuneet. Ruotsinkielisistä vastaajista 14 prosenttia kokee, että kieliryhmien väliset suhteet ovat parantuneet, kun taas suomenkielisistä jopa 47 prosenttia kokee suhteiden parantuneen. Ruotsinkielisistä vastaajista 24 prosenttia kokee, että kieliryhmien väliset suhteet ovat huonontuneet, kun taas ainoastaan 8 prosenttia suomenkielisistä vastaajista katsoo suhteiden huonontuneen.¹⁰⁹

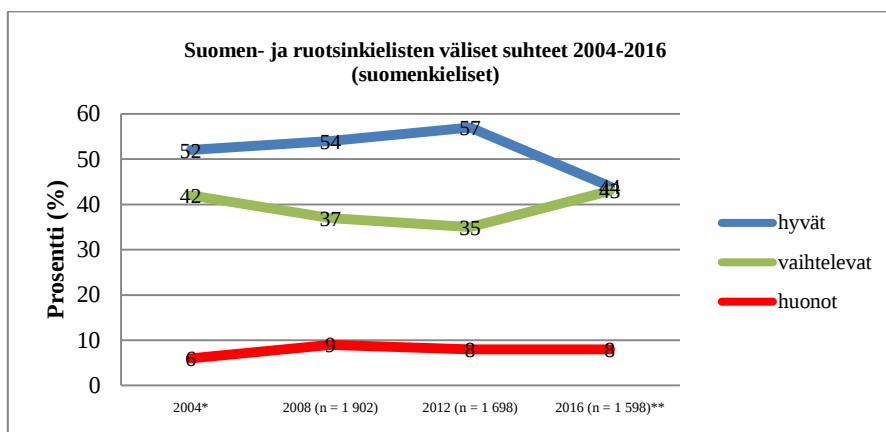
¹⁰⁸ Språkbarometer 2016, Figur 9, s. 30–31.

¹⁰⁹ Språkbarometer 2016, Figur 10, s. 31.

*) Ainoastaan Kokkola, Lohja, Espoo, Porvoo, Lapinjärvi. Luvut vuoden 2008 Kielibarometristä.

**) vuonna 2016 5,1 % valitsi vaihtoehdon "en osaa sanoa".

*) Pietarsaari, Mustasaari, Kemiö, Tammisaari, Pernaja. Luvut vuoden 2008 Kielibarometristä.

**) vuonna 2016 5,4 % valitsi vaihtoehdon "en osaa sanoa".

Kuvio 5. Suomen ja ruotsinkielisten väliset suhteet 2004–2016. Lähde: Kielibarometri 2016

4.3 Kieliryhmien kokema häirintä ja syrjintä

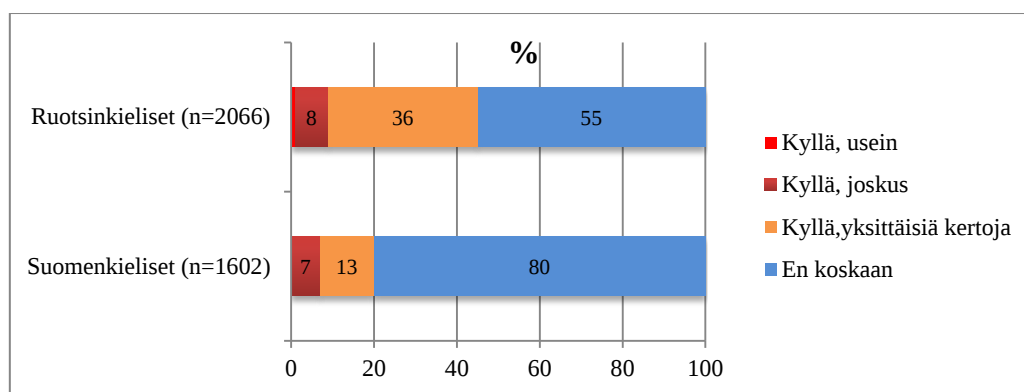
Kieleen perustuva syrjintä on kielletty perustuslaissa ja yhdenvertaisuuslaissa. Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 8 §:ssä määritellään syrjinnän muodot ja 14 §:ssä häirintä. Henkilön ihmisarvoa tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukkaava käyttäytyminen on häirintää, jos loukkaava käyttäytyminen liittyy muun muassa kieleen ja käyttäytymisellä luodaan mainitun syyn vuoksi henkilöä halventava tai nöyryyttävä taikka häntä kohtaan uhkaava, vihamielinen tai hyökkäävä ilmapiiri.

Kielen perusteella esiintyvää vihapuhetta, häirintää ja syrjintää ei tällä hetkellä seurata järjestelmällisesti. Esimerkiksi Poliisiammattikorkeakoulu tuottaa vuosittain perustietoa rasistisesta ja muusta viharikollisuudesta ja sen kehityksestä seuraamalla poliisin

tietoon tulleita viharikoksia poliisiasiain tietojärjestelmästä (PATJA). Kielinäkökulma ei ole ollut mukana Poliisiammattikorkeakoulun viharikollisuutta koskevassa tarkastelussa.

Vuoden 2016 Kielibarometri-selvityksessä kysyttiin ensimmäistä kertaa, onko henkilö, joka kuuluu oman kuntansa suomen- tai ruotsinkieliseen kielivähemmistöön, joutunut häirinnän tai syrjinnän kohteeksi arjessa kielensä vuoksi. Tulosten perusteella lähes joka toinen ruotsinkielinen ja joka viides suomenkielinen on kokenut joutuneensa häirinnän tai syrjinnän kohteeksi arjessa kielensä vuoksi.

Kieliryhmien välillä on selkeä ero sen suhteen, kuinka usein vastaajat ovat joutuneet kieleen perustuvan häirinnän tai syrjinnän kohteeksi. Ruotsinkielisistä 44 prosenttia kokee, että he ovat tulleet usein tai joskus häirityksi ja/tai syrjityksi kielen perusteella, kun vastaava luku suomenkielisillä on 20 prosenttia. Selvityksen avovastauksissa on mainittu muun muassa julkiset kulkuvälineet ja muut julkiset tilat, joissa häirintää ja/tai syrjintää on tapahtunut.¹¹⁰

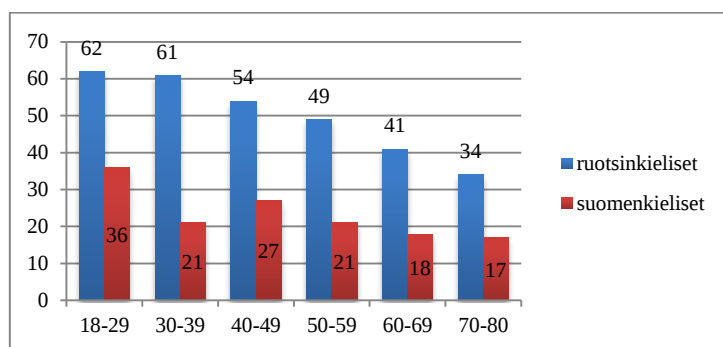

Taulukko 8. Oletko joutunut arjessasi häirinnän ja/tai syrjinnän kohteeksi (esim. sanallinen loukkaus, sähköpostitse tai eleet) kielesi takia? Lähde: Kielibarometri 2016.

¹¹⁰ Kielibarometri 2016, s. 33.

Oikeusministeriön teettämässä vihapuheselvityksessä¹¹¹ on myös noussut esiin, että vähemmistöryhmiin kuuluvat henkilöt joutuvat erityisesti julkisissa paikoissa häirinnän tai vihapuheen kohteeksi. Selvityksessä nousivat esiin muun muassa julkiset kulkuneuvot, kahvilat, ravintolat sekä koulut. Julkiset tilat nostettiin esiin myös oikeusministeriön saamassa lausunnossa, jossa tuotiin esiin nuorten huoli koventuneesta asenneilmapiiristä ja pelko käyttää omaa äidinkieltään julkisessa tilassa.¹¹²

Myös oikeusministeriön tekemän otakantaa.fi -kyselyn avovastauksissa nousi esiin kieleen liittyvä häirintä julkisissa tiloissa. Erityisesti nuoret, alle 30-vuotiaat ruotsinkieliset vastaajat kertovat avovastauksissa pelkäävänsä puhua ruotsin kieltä tietyissä tilanteissa, kuten esimerkiksi julkisissa kulkuneuvoissa.¹¹³

Taulukko 9. Miten henkilöt ovat kokeneet häirintää ja/tai syrjintää iän mukaan (%)

Lähde: Kielibarometri 2016.

Kielibarometri 2016 -selvityksessä syrjinnän ja häirinnän kokemusta on tarkasteltu ikäryhmittäin. Taulukosta 9 on havaittavissa, että ruotsinkielisten keskuudessa eniten häirintää ja syrjintää kokevat 18–29-vuotiaiden ja 30–39-vuotiaiden ikäryhmät, jotka kokevat sitä keskenään miltei saman verran. Suomenkielisten osalta häirintää ja syrjintää kokevat eniten 18–29-vuotiaat. Häirinnän ja syrjinnän kokemukset näyttävät vähentyvän molemmissa kieliryhmissä iän myötä. Ruotsinkieliset kokevat häirintää ja syrjintää kuitenkin kaikissa ikäryhmissä noin kaksi kertaa niin paljon kuin suomenkieliset.¹¹⁴

¹¹¹ Vihapuheselvitys, Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin, OM 7/2016.

¹¹² Suomen Nuorisoyhteistyö-Allianssi ry:n lausunto oikeusministeriölle, OM 1/58/2016, 10.6.2016.

¹¹³ Otakantaa.fi -kyselyn yhteenveto, s. 14.

¹¹⁴ Kielibarometri 2016, s. 34.

Kielibarometri 2016 -selvityksen vastaukset tukevat oikeusministeriön vihapuheselvityksen tuloksia, joiden mukaan eniten häirintää ja vihapuhetta kokevat nimenomaan nuoret 13–24-vuotiaat. Vihapuheselvityksessä tarkastellaan muun muassa saamelaisiin, romaneihin sekä muunkielisiin kohdistuvaa häirintää ja syrjintää. Selvityksessä ei käsitellä ruotsinkielisiä erikseen omana ryhmänään, vaikka myös heitä oli vastaajien joukossa.¹¹⁵

Vihapuheselvityksessä todetaan, että vähemmistöryhmät kokevat vihapuhetta tai häirintää yleisimmin valtaväestön taholta. Selvityksen mukaan saamelaiset ovat kokeneet vihapuhetta muita ryhmiä useammin myös oman vähemmistöryhmänsä sisältä. Valtaväestön saamelaisiin kohdistama vihapuhe on liittynyt saamelaisten oikeuksien kieltämiseen tai saamelaiskulttuurin ja saamen kielten väheksyntään. Omalta vähemmistöryhmältä tuleva häirintä tai vihapuhe liittyy usein oman saamelaisidentiteetin tunnustamiseen saamelaisyhteisössä tai voi ilmetä eri saamelaisryhmien välillä.¹¹⁶ Myös Saamebarometrin loppuanalysissä nostettiin esiin saamelaisyhteisön omat asenteet ja miten ne vaikuttavat yhteisön sisällä.¹¹⁷

Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti toukokuussa 2016 *Merkityksellinen Suomessa* -toimintaohjelman vihapuheen ja rasismien ehkäisemiseksi ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi. Toimintaohjelman tarkoituksena on lisätä osallistumista ja vuorovaikutusta, vahvistaa tietopohjaa ja kykyä asettua toisen asemaan. Toimintaohjelma sisältää kymmenen toimenpidettä, jotka kohdistuvat muun muassa opetushenkilöstön koulutukseen, nuorisotyöhön, liikuntaan ja uskontojen vuoropuheluun.¹¹⁸

Keskeinen huomio

Vihapuheen ja syrjinnän ehkäisy: Olisi tarpeen kartoittaa tietolähteet¹¹⁹, joiden avulla pystytään seuraamaan kieliryhmien kokemaa vihapuhetta, häirintää ja syrjintää. Olemassa olevia seurantamekanismeja tulisi kehittää siten, että myös kieleen perustuva vihapuhe ja syrjintä tilastoidaan.

¹¹⁵ OM 7/2016.

¹¹⁶ OM 7/2016, s. 11.

¹¹⁷ Saamebarometri 2016, s. 44.

¹¹⁸ Merkityksellinen Suomessa -toimintaohjelma, Ohjelma vihapuheen ja rasismien estämiseksi ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi, 2.5.2016, (<http://minedu.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-263-404-7>).

¹¹⁹ Esimerkiksi valvontaviranomaisten ratkaisukäytäntö ja viranomaisten tilastot sekä selvitykset ja tutkimukset.

5 KIELELLISTEN OIKEUKSIEN TOTEUTUMINEN SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLOSSA

Vuoden 2006 kielikertomuksesta lähtien on seurattu, miten oman kielen käyttäminen toteutuu sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastilanteissa. Oman kielen käyttäminen koetaan yksilön kannalta erityisen tärkeäksi. Sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmän perustana on valtion tuella toteutettu kunnallinen sosiaali- ja terveydenhuolto. Julkisen sektorin ohella palveluja tuotetaan yksityisissä yrityksissä. Suomessa toimii myös laaja sosiaali- ja terveysjärjestöjen kenttä, joka tuottaa sekä maksullisia että maksuttomia palveluja.¹²⁰

KIELELLISET OIKEUDET SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON PALVELUISSA

- Julkisen vallan on perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Säännöksessä ei määritellä sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämistapaa. Muilla perusoikeussäännöksillä on kuitenkin vaikutusta järjestämistapaan ja saatavuuteen.
- Perustuslain 17 §:n 2 momentin mukaan julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Perustuslain säännös edellyttää paitsi näiden kielten muodollisesti yhdenvertaista kohtelua, myös suomen- ja ruotsinkielisen väestön tosiasiallisen tasa-

¹²⁰ <http://stm.fi/sotepalvelut/jarjestelma-vastuut>, (4.5.2017).

arvon turvaamista. Säännöksellä on merkitystä yhteiskunnallisten palvelujen, kuten sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisessä.

- Perustuslain 17 § 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään saamen kielilailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.
- Kielilain ja saamen kielilain lisäksi kielellisistä oikeuksista säädetään erityislainsäädännössä. Erityislakeja ovat muun muassa terveydenhuoltolaki, sosiaalihuoltolaki, laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista eli vanhuspalvelulaki, laki potilaan asemasta ja oikeuksista eli potilaslaki, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista eli asiakaslaki, lastensuojelulaki sekä laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista.
- Kaksikielisessä kunnassa tai kuntayhtymässä terveydenhuolto ja sairaanhoito, sosiaalihuolto sekä iäkkään väestön palvelut on järjestettävä suomeksi ja ruotsiksi. Palvelut on järjestettävä siten, että asiakas saa ne valitsemallaan kielellä. Tämä tarkoittaa, että asiakkaan oikeus käyttää suomea tai ruotsia ei riipu hänen muusta kielitaidostaan. Jos potilasasiakirjat laaditaan muulla kuin asiakkaan kielellä, ne on käännettävä siltä osin, että asiakas saa riittävät tiedot hoidostaan. Yksikielinen kunta järjestää palvelut kunnan kielellä. Potilaan äidinkieli on kuitenkin mahdollisuuksien mukaan otettava huomioon.
- Saamelaisten kotiseutualueella järjestetyissä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa saamelaisella on oikeus käyttää suomen tai saamen kieltä valintansa mukaan. Lapin sairaanhoitopiirissä saamelaisella on oikeus omassa asiassaan käyttää saamen kieltä. Saamen kielilain soveltamisalaan kuuluvilla viranomaisilla on ensisijainen velvollisuus palvella saamenkielistä asiakasta saameksi ja vasta toissijaisesti velvollisuus järjestää asiassa tulkkaus. Jos saamen kieltä puhuvaa ammattilaista ei ole saatavilla, tulkkaus on riittävää.
- Kielilain 2 §:n ja saamen kielilain 1 §:n mukaan palvelut on myös järjestettävä siten, että omakielisen palvelun saaminen ei tuota asiakkaalle lisävaivaa tai tilannetta, jossa asiakas joutuu niitä erikseen pyytämään tai vaatimaan. Tämä on yksi kielilain ja saamen kielilain perusperiaatteista. Yksityishenkilöt luopuvat herkästi kielellisistä oikeuksistaan, jos he kokevat, että viranomainen ei halua palvella heitä heidän kielellään. Tämä

taas johtaa siihen, etteivät kielelliset oikeudet, ja sitä kautta muut oikeudet välttämättä toteudu.

- Asiakaslain ja potilaslain mukaan on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisesta ja tulkin hankkimisesta, jos sosiaali- tai terveydenhuollon henkilöstö ei hallitse asiakkaan käyttämää kieltä taikka asiakas ei aisti- tai puhevian tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi. Viittomakieltä käyttävän henkilön on viime kädessä mahdollisuus saada tulkkausta vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta annetun lain (133/2010) eli tulkkauspalvelulain nojalla, jos hän ei saa riittävää ja hänelle sopivaa tulkkausta muun lain nojalla. Vuonna 2015 voimaan tulleen viittomakielilain 3 §:n mukaan viranomaisen on toiminnassaan edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään.
- Yhdenvertaisuuslaissa säädetään syrjinnän kiellosta muun muassa kielien perusteella sekä kohtuullisista mukautuksista vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi.
- Asiakkaan mahdollisuus ymmärtää ja tulla ymmärretyksi sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutilanteissa on osa palvelun laatua ja keskeistä muiden oikeuksien toteutumisen kannalta. Kielellisten oikeuksien toteutuminen vaikuttaa myös potilasturvallisuuteen ja on edellytys potilaan itsemääräämisoikeuden toteutumiselle.

5.1 Kielelliset oikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa

5.1.1 Suomen- ja ruotsinkieliset palvelut lainsäädännössä

Palveluiden järjestäminen suomeksi ja ruotsiksi siten, että asiakas saa ne valitsemallaan kielellä, tarkoittaa käytännössä, että asiakasta palveleva henkilö osaa riittävästi ja käyttää asiakkaan kieltä.¹²¹ Suomen- ja ruotsinkielisiä on myös kohdeltava yhdenvertaisesti. Tämä ei edellytä palveluiden järjestämistä samalla tavalla, vaan sitä, että suomen- ja ruotsinkieliset ovat tosiasiallisesti yhdenvertaisessa asemassa. Oikeus-

¹²¹ Esimerkiksi Pohjois-Suomen HaO:n päätös diaarinumerolla 00975/15/6299, annettu 16.3.2017

asiamiehen ratkaisun mukaan yhdenvertaista ei esimerkiksi ollut se, että ruotsinkielinen asiakas ohjattiin tilaamaan hoitotarvikkeita puhelimitse, kun taas suomenkielisellä asiakkaalla oli mahdollisuus valita sähköinen palvelu tai puhelinpalvelu.¹²² Sen sijaan sille, että kunta järjestää terveystarvikkeiden eri tavalla ruotsinkieliselle kuin suomenkieliselle väestölle, ei ole estettä, jos erilaiset järjestämistavat edistävät kielellisten oikeuksien toteutumista. Esimerkiksi terveyskeskuksen päivystys voitiin järjestää siten, että suomenkieliset ja ruotsinkieliset ohjattiin eri jonoihin, kun jonotusajat olivat lähellä toisiaan.¹²³

Yksikielinen kunta järjestää palvelut kunnan kielellä. Muualta lainsäädännöstä voi kuitenkin aiheutua kunnalle kielellisiä velvollisuuksia. Potilaan äidinkieli, hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidossaan ja kohtelussaan huomioon. Myös potilaan tiedonsaantioikeuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen edellytyksenä on, että potilas ymmärtää ja tulee ymmärretyksi. Lisäksi yhdenvertaisuuslaki kieltää kieleen perustuvan syrjinnän, mikä voi yksittäistapauksessa tarkoittaa, että palvelua omalla kielellä on tarjottava, jos se on kohtuudella järjestettävissä.

Alueilla, joilla kieliryhmät ovat samansuuruisia tai joilla pienemmän kieliryhmän suhteellinen osuus on kohtalaisen suuri, kielelliset oikeudet toteutuvat pääsääntöisesti hyvin.¹²⁴ Henkilökunta on usein kaksikielistä, tai toista kansalliskieltä puhuvan työntekijän saa paikalle viivytyksettä. Kaksikielisessä ympäristössä oman kielen käyttäminen on myös luontevaa.

Alueilla, joilla toista kansalliskieltä puhuvien osuus on pieni, kielellisten oikeuksien toteutuminen käytännössä vaatii erityistä suunnittelua. Varsinkin ruotsinkielisten palveluiden kohdalla ruotsinkielisen väestön suhteellinen osuus korreloi ruotsinkielisten palveluiden saatavuuden kanssa.¹²⁵ Tämä johtuu osittain kielitaitoisen henkilökunnan rekrytointivaikeuksista sekä siitä, että henkilöstöllä on liian vähän mahdollisuuksia oppia ja harjoitella alueella vähemmän käytettyä kieltä. Vaikka vähemmistön suhteellinen osuus olisi pieni, se voi lukumääräisesti olla suuri. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla ruotsinkielisiä on lukumääräisesti suomalaisittain suuren kaupungin verran, mutta kielellisten palveluiden tasoon ei olla tyytyväisiä.¹²⁶ Jotta kielelliset oikeudet voidaan turvata, palvelun tuottajan tulisi määritellä, missä kohdissa palveluketjua on erityisen tärkeää, että asiakas voidaan ohjata suoraan sellaiselle työntekijälle, joka hallitsee hyvin asiakkaan kielen. Terveystarvikkeiden ja sairaanhoidossa on kriittisiä vaiheita,

¹²² OA dnr 465/4/15.

¹²³ OA dnr 2533/4/13.

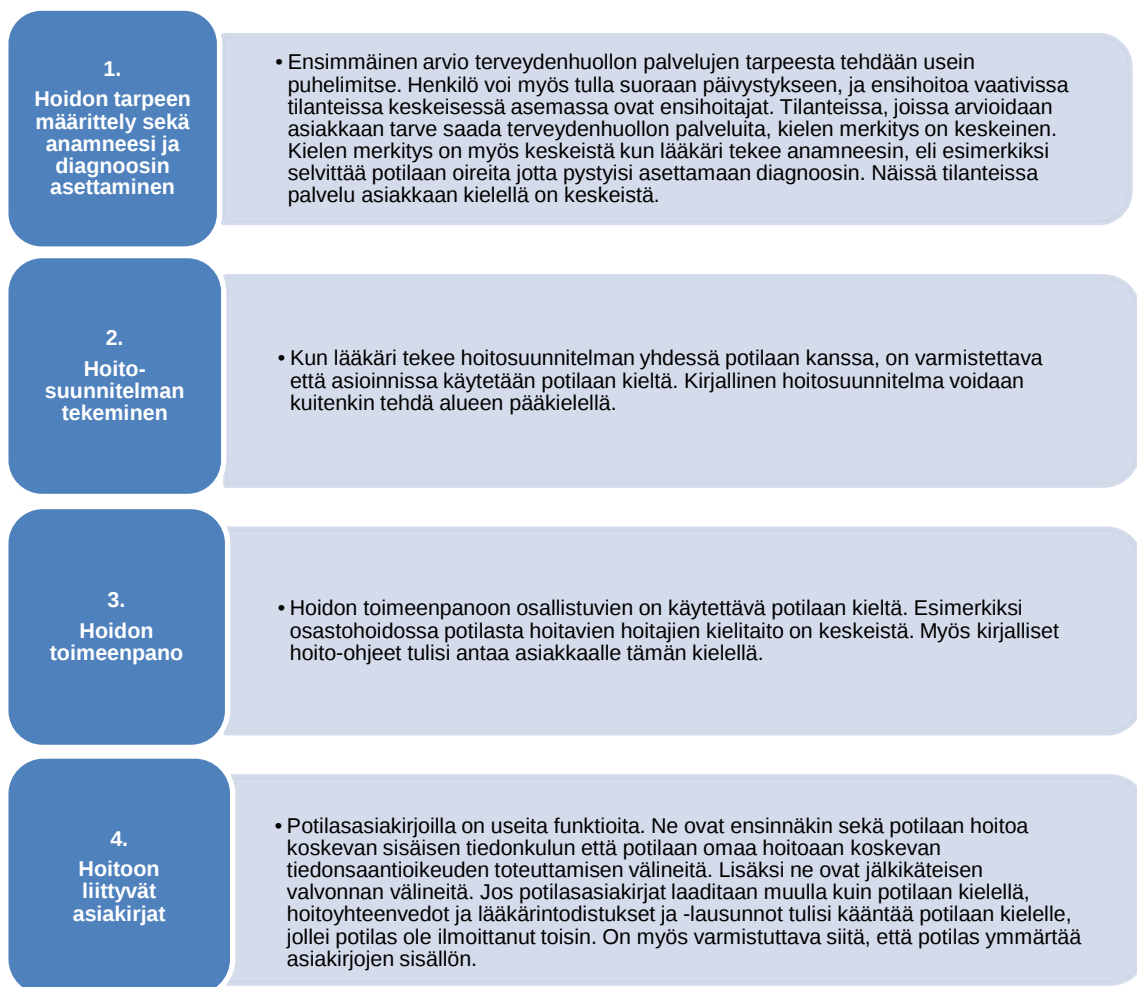
¹²⁴ Kielibarometri 2016, s. 59.

¹²⁵ Kielibarometri 2016, s. 59.

¹²⁶ Kielibarometri 2016, s. 57.

joissa palvelu omalla kielellä on erityisen tärkeää. Nämä on pyritty havainnollistamaan oheisessa kuviossa.

Kuvio 6. Terveydenhuollon avainvaiheet kielellisten oikeuksien näkökulmasta¹²⁷

Yllä kuviossa esitetyn lisäksi hoidon seuranta on tehtävä asiakkaan kielellä. Edellä mainitut vaiheet voidaan toteuttaa tunnistamalla ne asiakkaat, jotka puhuvat muuta kuin alueen pääkieltä, ja ohjaamalla heidät sellaiselle henkilökunnalle, joka puhuu asiakkaan kieltä hyvin. On myös huolehdittava siitä, että potilas ymmärtää asiointikielen valinnan merkityksen. Kieli ja potilaan tarve tulla ymmärretyksi on tärkeä osa potilasturvallisuutta.¹²⁸ Kielellisten oikeuksien toteutuminen on myös edellytys muiden

¹²⁷ Göran Honga 17.11.2016.

¹²⁸ PeVL 63/2016 vp, s. 5.

oikeuksien toteutumiselle. Näistä voidaan mainita potilaan itsemääräämisoikeus ja tiedonsaantioikeus.

Kaksikielisellä kunnalla on velvollisuus järjestää sosiaalihuollon palvelut suomeksi ja ruotsiksi. Sosiaalihuollolla tarkoitetaan sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön yksilön, perheen ja yhteisön toimintakykyä, sosiaalista hyvinvointia, turvallisuutta ja osallisuutta edistäviä ja ylläpitäviä toimia, sosiaalipalveluja ja niihin sisältyviä tukipalveluja. Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) on lueteltu yleisiin sosiaalipalveluihin kuuluvat asiat, ja lisäksi erityislainsäädännössä on säädetty sosiaalihuoltoon kuuluvia asioita. Lapset ja lapsiperheiden tarpeet, mukaan lukien lastensuojelu, vanhustenhuolto, vammaispalvelut sekä päihdepalvelut, korostuvat sosiaalihuollon tehtävissä, mutta käytännössä jokainen voi olla sosiaalihuollon asiakas jossain elämänvaiheessa. Sosiaalihuollossa on paljon asiakasläheisiä tehtäviä. Palvelun saaminen omalla kielellä on edellytys sosiaalisten oikeuksien toteutumiselle. Asiakas tulisi aina ohjata sellaiselle sosiaalityöntekijälle, joka puhuu hänen kieltään. Myöskään sosiaalihuollossa tämä ei tarkoita sitä, että kaikkien työntekijöiden tulisi hallita sekä suomea että ruotsia yhtä hyvin. Kielelliset oikeudet voidaan toteuttaa esimerkiksi siten, että ruotsinkieliset asiakkaat ohjataan ruotsin kieltä hyvin puhuville sosiaalityöntekijöille. Sosiaalipäivystyksessä tulisi aina olla henkilö, joka puhuu alueen vähemmän käytettyä kieltä.

5.1.2 Saamenkieliset palvelut lainsäädännössä

Sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevissa säädöksissä ei ole suoraan säädetty saamenkielisten oikeudesta käyttää tai saada palvelua saameksi, vaan oikeudet on turvattu viittaussäännöksiin. Saamen kielilain perusteluissa on todettu että saamelaisien oikeus käyttää saamen kieltä sosiaali- ja terveydenhuollossa on turvattu saamen kielilain 4 ja 12 §:n perusteella¹²⁹.

Saamen kielilain 12 §:n perusteella saamelaisella on oikeus käyttää viranomaisessa asioidessaan saamen kieltä toimipisteissä, jotka sijaitsevat saamelaisien kotiseutualueella. Tämä tarkoittaa Enontekiön, Inarin, Utsjoen sekä osittain Sodankylän kuntien järjestämiä palveluita. Saamen kielilain 4 §:n perusteella saamelaisella on oikeus käyttää saamen kieltä omassa asiassaan, tai asiassa jossa häntä kuullaan, myös asioidessaan sellaisessa kuntayhtymässä, jossa jokin yllä mainituista kunnista on jäsenenä. Terveyspalveluiden osalta tämä tarkoittaa käytännössä Lapin sairaanhoitopiiriä. Saamen kielilain 18 §:n mukaan, jos asian suullisessa käsittelyssä käytetään saamen kieltä, on asian käsitteleminen pyrittävä antamaan saamenkielentaitoisen työntekijän hoidettavaksi. Jos tällaista ei löydy, on viranomaisen järjestettävä maksuton tulkkaus. Toisin sanoen, saamelainen asiakas on ensisijaisesti ohjattava saamen

¹²⁹ HE 46/2003 vp, s. 44.

kieltä hallitsevalle hoitohenkilökunnalle, mutta jos saamenkielistä palvelua ei pystytä järjestämään koulutetun, saamen kieltä osaavan henkilöstön puutteen vuoksi, saamenkielinen tulkkaus täyttää lain vaatimukset.

Oikeuksien turvaaminen viittaussäännöksiin tai niiden johtaminen suoraan saamen kielilaista ilman viittaussäännöksiä on joissakin tapauksissa aiheuttanut epätietoisuutta saamelaiden kielellisten oikeuksien tasosta. Esimerkiksi Lapin sairaanhoitopiirissä (kuntayhtymä) saamen kielilakia on tulkittu siten, että sairaanhoitopiirin tarjoamien erikoissairaanhoidon palveluiden ei ole katsottu kuuluvan lain soveltamisalaan. Näin ollen saamenkieliset palvelut on pääsääntöisesti järjestetty tulkkauksen avulla potilaslain 3 ja 5 §:ien mukaisesti. Myöskään potilasasiakirjoja ei sairaanhoitopiirissä lähtökohtaisesti käännetä saamen kielelle, vaan mahdollinen käännättäminen on pääsääntöisesti potilaan omalla vastuulla.¹³⁰ OYS-erityisvastuualueen erikoissairaanhoidon järjestämissopimuksessa (2013–2016) saamenkielisen väestön oikeutta omakielisiin palveluihin ei ole erikseen huomioitu.¹³¹ Toisaalta Lapin sairaanhoitopiirin kuntien terveydenhuollon järjestämissuunnitelmassa on kuitenkin selkeästi linjattu, että ”tulkkipalveluihin pitäisi turvautua vain, jos saamenkielistä palvelua ei voida muulla tavoin turvata”.¹³²

5.1.3 Muiden kieliryhmien palvelut lainsäädännössä

Vaikka oikeudesta käyttää muuta kieltä kuin suomea, ruotsia tai saamea hoitotilanteissa ei ole erikseen säädetty, potilaalla on silti potilaslakiin ja sosiaalihuollon asiakaslakiin perustuvia kielellisiä oikeuksia. Potilaan äidinkieli, hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidossaan ja kohtelussaan huomioon. Myös potilaan tiedonsaantioikeuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen edellytyksenä on, että potilas ja hoitohenkilökunta ymmärtävät toisiaan. Esimerkiksi oikeusasiamies on todennut, että potilaan itsemääräämisoikeutta ei voi sivuuttaa sillä perusteella, että hän ei osaa viranomaisessa käytettäviä kieliä.¹³³ Oikeusasiamies on myös kiinnittänyt terveysaseman huomiota siihen, että potilaalle ei saa ilmoittaa, että vastaanotolla ei puhuta englantia, jos henkilökunta sitä osaa.¹³⁴

¹³⁰ Lapin sairaanhoitopiiri (videoneuvottelu 3.1.2017).

¹³¹ OYS-erityisvastuualueen erikoissairaanhoidon järjestämissopimus 2013–2016.

¹³² Lapin sairaanhoitopiiri (2015): Terveydenhuollon järjestämissuunnitelma 2013–2016. Päivitys vuosille 2015–2016. Lapin sairaanhoitopiirin alueen jäsenkunnat. Yhtymävaltuuston 10.6.2015 hyväksymä.

¹³³ Eoak 70/2014.

¹³⁴ OA 903/4/13.

5.2 Kielellisten palveluiden toteutuminen sosiaali- ja terveydenhuollossa

5.2.1 Suomen- ja ruotsinkieliset palvelut

Kielellisten oikeuksien toteutumiseen sosiaali- ja terveydenhuollossa on kiinnitetty huomiota valtioneuvoston kertomuksissa kielilainsäädännön soveltamisesta vuosilta 2006, 2009 ja 2013. Vuoden 2006 kertomuksessa on todettu puutteita suurissa kaksikielisissä kunnissa, joissa etenkin ruotsinkielisten palveluiden saatavuus on ollut satumanvaraista.¹³⁵ Vuoden 2009 kertomuksessa on sosiaali- ja terveydenhuollon seurannassa erityisesti seurattu lastensuojelun, vanhustenhuollon sekä mielenterveyspalvelujen toteutumista suomeksi ja ruotsiksi.¹³⁶ Samoja asioita seurataan myös tässä kertomuksessa. Vuoden 2013 kertomuksessa todettiin, että ruotsinkielisten tyytyväisyys omakielisiin palveluihin oli kaikissa palveluissa heikentynyt verrattuna vuoden 2008 tasoon.¹³⁷

Euroopan neuvoston ministerikomitea on 1.2.2012 antamassaan päätöslauselmassa¹³⁸ kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa esittänyt huolensa kielilain ja saamen kielilain täytäntöönpanon vakavasta puutteellisuudesta etenkin terveyspalvelujen osalta. Pääsyyinä tähän ministerikomitea mainitsi virkamiesten kielitaidon puutteen. Neljä vuotta päätöslauselman antamisen jälkeen puiteyleissopimuksen täytäntöönpanon seuraavalla valvontakierroksella neuvoa-antava komitea vieraili Suomessa lokakuussa 2015 ja julkaisi 6.10.2016 raportin¹³⁹ puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa. Raportissaan neuvoa-antava komitea kiinnittää entistä selkeämmin huomiota siihen, että viranomaisten tulisi huolehtia ruotsin- ja saamenkielisten mahdollisuudesta käyttää omaa kieltään terveydenhuollon palveluissa. Tuoreessa päätöslauselmassaan¹⁴⁰ maaliskuussa 2017 ministerikomitea on antanut seuraavan suosituksen välittömäksi toimeksi: ”Tehostetaan pyrkimyksiä varmistaa, että sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja on asianmukaisesti saatavilla jokaisen ensimmäisellä kielellä, erityisesti ruotsin

¹³⁵ Kielikertomus 2006, s. 42.

¹³⁶ Kielikertomus 2008, s. 40–44.

¹³⁷ Kielikertomus 2013, s. 55.

¹³⁸ Euroopan neuvoston ministerikomitean päätöslauselma (CM/ResCMN(2012)3) kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa, hyväksytty 1.2.2012.

¹³⁹ Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen neuvoa-antavan komitean neljäs Suomea koskeva raportti (ACFC/OP/IV/2016(002), hyväksytty 24.2.2016, julkaistu 6.10.2016.

¹⁴⁰ Euroopan neuvoston ministerikomitean päätöslauselma (CM/ResCMN(2017)1) kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa, hyväksytty 15.3.2017.

ja saamen kielillä, ja että hallinnon uudistusten yhteydessä taataan vähemmistöihin kuuluvien kielelliset oikeudet.”

Suomen- ja ruotsinkieliset, jotka ovat vähemmistöasemassa, käyttävät sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja kaksikielisissä kunnissa suunnilleen yhtä paljon, vaikka pieniä eroja on. Eniten käytetään terveyskeskuksen vastaanottoa.¹⁴¹ Yleisesti voidaan todeta, että ruotsinkieliset ovat tyytymättömpiä kielipalveluihin ja että varsinkin ruotsinkielisten tyytyväisyys vaihtelee paljon sekä alueiden että kuntien välillä. Ruotsinkieliset ovat toisin sanoen epätasa-arvoisessa asemassa sekä suomenkielisiin että toisiinsa nähden. Suomenkielisten palveluiden kohdalla on noussut esiin kysymys maahanmuuttajataustaisen henkilökunnan suomen kielen taidosta. Esimerkiksi terveydenhuollon ammattihenkilöiden valvonnassa on tullut esiin tapauksia, joissa on jouduttu arvioimaan sekä kielitaitoa että ammattitaitoa.¹⁴² Oikeusministeriön kyselyn avovastauksissa suurin osa suomenkielisistä on vastannut, että heille palvelun saaminen omalla kielellä on itsestäänselvyys. Vastauksista käy kuitenkin ilmi, että on myös tapauksia, joissa suomenkielinen ei ole ymmärtänyt, mitä häntä hoitava henkilö on sanonut, ja on kokenut epävarmuutta hoitavan henkilön kyvystä ymmärtää suomen kieltä.

”Lääkärille on vaikeaa kuvata mielialan sävyjä kun hän ei (venäläinen ?) oikein hallinnut suomea. Koin jääneeni sen takia ilman asianmukaista hoitoa ahdistuneisuuteen (tms. masennukseen)”¹⁴³

5.2.1.1 Kielen valinta käytännön tilanteissa

Ruotsinkielisten palveluiden kohdalla haasteet ovat erilaisia kuin suomenkielisten kohdalla. Suomen- ja ruotsinkieliset käyttäytyvät eri tavalla, kun on kyse oman kielen käyttämisestä. Ruotsinkieliset vaativat saada palvelua omalla kielellään harvemmin kuin suomenkieliset.

Ruotsinkieliset myös vaihtavat kieltä herkemmin kuin suomenkieliset, jos he eivät saa palvelua omalla kielellään. Alueilla, joilla ruotsinkieliset ovat vähemmistössä, tämä saattaa osittain johtua siitä, että moni ruotsinkielinen puhuu myös suomea. Kyselystä käy kuitenkin ilmi, että omasta kielestä luopuminen tai kielen vaihtaminen ei välttämättä tapahdu vapaaehtoisesti. Kielen vaihtamiseen liittyy usein pelko siitä, että muuten on vaivaksi tai että saa huonompaa ja hitaampaa palvelua.¹⁴⁴

¹⁴¹ Kielibarometri 2016, s. 51.

¹⁴² Valviran lausunto oikeusministeriölle, OM 1/58/2016, 09.06.2017.

¹⁴³ Otakantaa.fi -kyselyn ote avovastauksista.

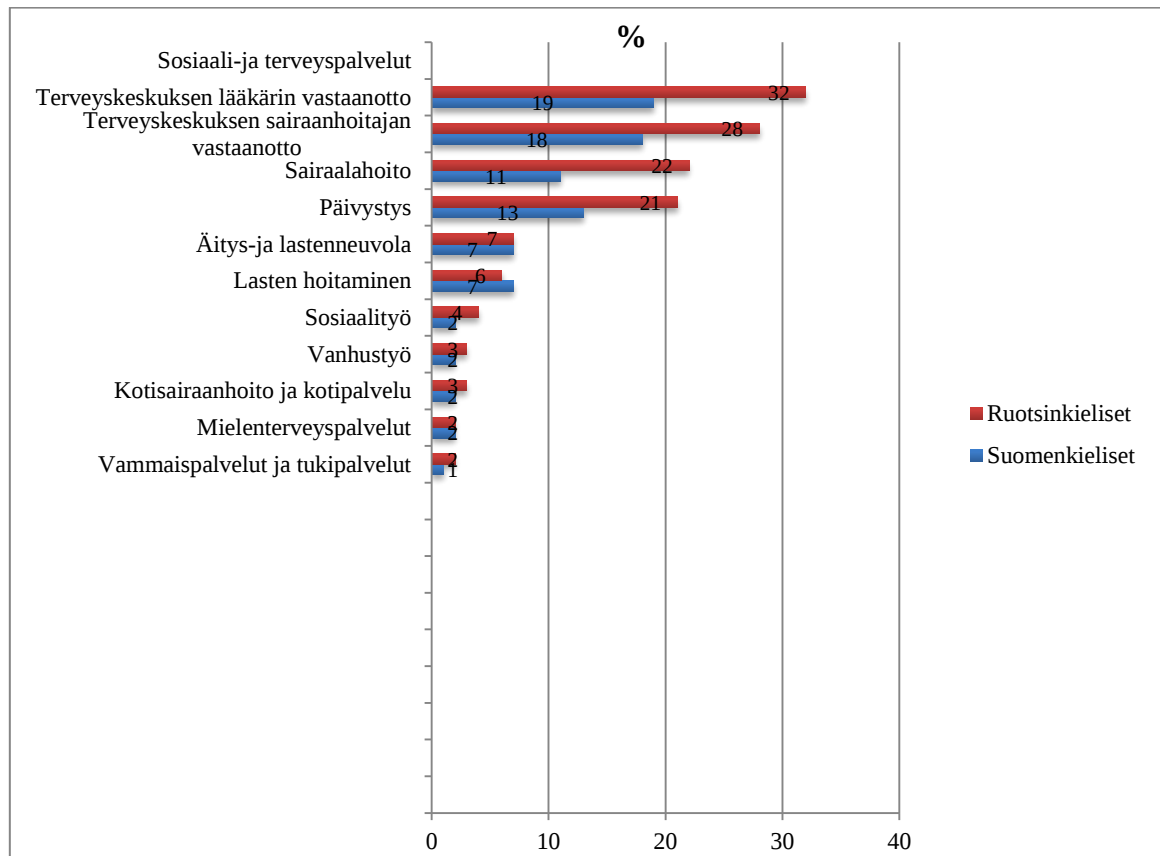
¹⁴⁴ Otakantaa.fi -kysely, s. 30.

*"Det är en evig kamp mellan att kräva, orka tjata, alltid börja på svenska men utan att göra den andra parten upprörd för då vet man inte hur ärendet går vidare."*¹⁴⁵

*"Oftast byter man bara bryskt språk, och man känner sej som en belastning när man ens börjar på svenska. Det är inte roligt."*¹⁴⁶

*"det känns oerhört bra när man får betjäning på sitt modersmål"*¹⁴⁷

Taulukko 10. Suomen- ja ruotsinkieliset (%), jotka ovat käyttäneet palvelua, mutta eivät ole vaatineet palvelua omalla kielellään. Lähde: Kielibarometri 2016, kaavio 23.

¹⁴⁵ Käännös: *On ikuisesti jaksettava vaatia, jankuttaa, aina aloittaa ruotsiksi ilman, että toinen osapuoli tuohtuu, koska silloin ei tiedä, miten asia etenee.*

¹⁴⁶ Käännös: *Usein vain vaihtaa nopeasti kieltä ja tuntee itsensä taakaksi, kun edes aloittaa ruotsiksi. Se ei ole hauskaa.*

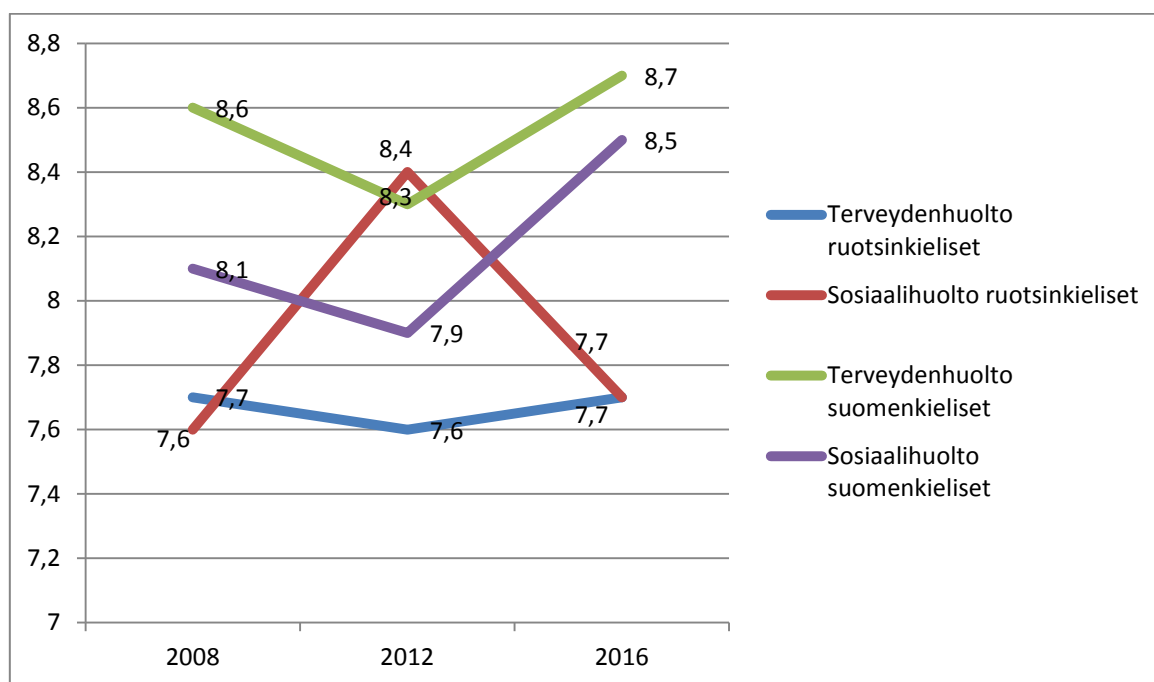
¹⁴⁷ Käännös: *Tuntuu äärettömän hyvältä saada palveluja äidinkielellään. Otakantaa.fi -kysely, ote avovastauksista.*

5.2.1.2 Tyytyväisyys omakielisten palveluiden toimivuuteen

Suomenkieliset vähemmistöt antavat paremman arvosanan kuin ruotsinkieliset omakielisten palveluiden saatavuudelle sekä sosiaali- että terveydenhuollossa. Oikeusministeriön kyselyiden ja lausuntopyyntöjen perusteella voidaan todeta, että suomenkieliset myös yleisellä tasolla ovat tyytyväisempiä sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluiden kielelliseen tasoon kuin ruotsinkieliset. Jos tyytyväisyyttä mitataan erikseen terveydenhuollon palveluissa ja sosiaalihuollon palveluissa, ilmenee selkeästi, että tyytymättömiä ovat ruotsinkieliset, jotka elävät kunnassa, jonka enemmistökieli on suomi. Tyytymättömyys koskee sekä terveyden- että sosiaalihuollon palveluita.¹⁴⁸

Taulukko 11. Keskiarvosana kielellisille palveluille sosiaali- ja terveydenhuollossa 2008–2016.

Lähde: Kielibarometri 2016, kuvio 29.

Ruotsinkielisten käsitys kielipalveluiden tasosta vaihtelee paljon alueittain. Korkeimman arvosanan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista ruotsiksi saa Pohjanmaa, jonka jälkeen tulee Uusimaa ja viimeisenä Turunmaa.¹⁴⁹

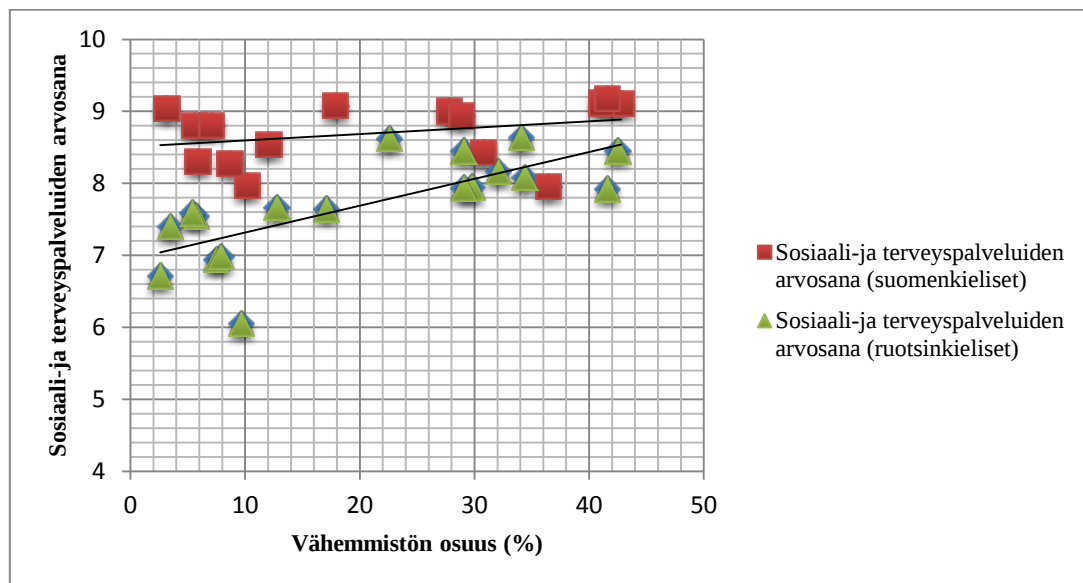
¹⁴⁸ Kielibarometri 2016, s. 61.

¹⁴⁹ Kielibarometri 2016, s. 55.

5.2.1.3 Kielelliset palvelut kunnissa

Tyytyväisyys kielellisiin palveluihin vaihtelee kuntakohtaisesti. Aiemmissa kielikertomuksissa on tuotu esiin yhteys vähemmistön suhteellisen osuuden ja kielellisten oikeuksien toteutumisen välillä. Tämä koskee etenkin ruotsinkielisten suhteellista osuutta kunnassa. Kielibarometrissa 2016 havainnot kyseisestä korrelaatiosta toistuvat.¹⁵⁰

Kuvio 7. Vähemmistön suhteellisen osuuden ja kielellisille palveluille annetun arvosanan välinen korrelaatio (suomen- ja ruotsinkieliset). Lähde: Kielibarometri 2016, kuvio 27.

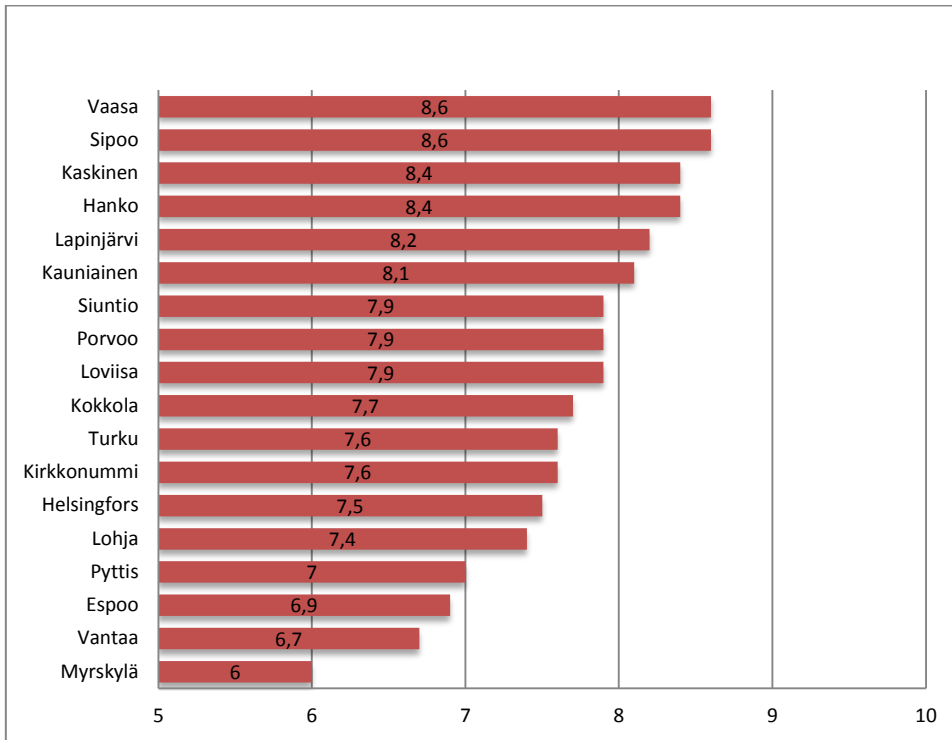

Yksittäisen kunnan saama arvosana heijastaa kunnan kielisuhteita. Kunnilla on kuitenkin hyvät mahdollisuudet vaikuttaa kielellisten oikeuksien toteutumiseen. Esimerkiksi ruotsinkielisten osuus Sipoossa ja Kirkkonummella on miltei sama, mutta ruotsinkielisten antama arvosana kielipalveluille Sipoossa on yhden arvosanan verran korkeampi kuin Kirkkonummella. Kirkkonummella tyytyväisyys on kuitenkin parantunut vuodesta 2008, jolloin yleisarvosanaksi annettiin 6,7.¹⁵¹

¹⁵⁰ Kielibarometri 2016, s. 59.

¹⁵¹ Kielibarometri 2016, s. 61.

Kuvio 8. Ruotsinkielisen paikallisen vähemmistön antama keskiarvosana sosiaali- ja terveyspalveluille.
Lähde: Kielibarometri-selvitys 2016, kuvio 26a.

Kunnissa, joissa suomenkieliset ovat vähemmistönä, erot eivät ole yhtä suuria. Mahdollisuuksiin saada palvelua suomeksi on kuitenkin myös näissä kunnissa kiinnitettävä huomiota. Hyvänä asiana voidaan pitää sitä, että tyytyväisyys suomenkielisiin palveluihin kunnissa, joissa enemmistökieli on ruotsi, on parantunut kaikissa paitsi yhdessä kunnassa vuoden 2012 jälkeen.

”Suomenkielisten oikeudet eivät aina toteudu kunnissa, joissa ruotsi on enemmistön kielenä. Toisinpäin ongelma on huomattavasti suurempi!”¹⁵²

5.2.1.4 Kielellisten oikeuksien toteutuminen pääkaupunkiseudulla

Lukumäärällisesti eniten ruotsinkielisiä asuu Helsingissä ja Espoossa. Enemmistökieltään suomenkielisissä kaupungeissa, Vaasassa ja Turussa, asuu myös paljon ruotsinkielisiä. Vantaan ruotsinkielinen vähemmistö ei ole lukumäärältään suuri. Vantaa

¹⁵² Otakantaa.fi -kysely, ote avovastauksista

sijaitsee kuitenkin lähellä Helsinkiä ja Espoota, joissa asuvat maan suurimmat ruotsinkieliset vähemmistöt, mikä tekee kaupungista kiinnostavan.

Helsinki

Helsingin kaupunki on 19.10.2015 asettanut kaksikielisyystoimikunnan, jonka tehtävänä on mm. seurata kaksikielisyyden toteutumista. Ruotsinkielisten palveluiden kehittämistä varten on myös erikseen asetettu erityissuunnittelijan toimi. Kielilainsäädännön toteutumista seurataan myös vuosittain annettavassa seurantaraportissa. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto ja terveyskeskus yhdistyivät yhdeksi sosiaali- ja terveysvirastoksi vuonna 2013, jolloin koko organisaatio uudistettiin.¹⁵³ Samalla ruotsinkielinen sosiaalivirasto lakkautettiin, ja ruotsinkieliset palvelut sijoitettiin suomenkielisten palveluiden yhteyteen. Vuosien 2012 ja 2016 välisenä aikana tyytyväisyys ruotsinkielisiin palveluihin lisääntyi hieman. Ruotsin kielellä palvelevaa henkilöstöä on keskitetty tiimeihin, jotka palvelevat ruotsinkielisiä asiakkaita. Osa palveluista ostetaan ulkopuolisilta. Useassa palvelussa käytetään alueellisten yksiköiden sijaan keskitettyä mallia, jossa ruotsinkielisiä asiakkaita palvelee kaupunkitasoisesti yksi tai useampi toimipaikka, minkä tarkoituksena on vahvistaa ruotsinkielistä palvelua.¹⁵⁴ Kaupunki on usealla tavalla pyrkinyt parantamaan kielellisten oikeuksien toteutumista. Haasteena on kuitenkin, että ruotsinkielisiä asiakkaita on vähän suhteessa suomenkielisiin. Lisäksi kielitaitoista henkilökuntaa on vaikea rekrytoida. Kaupungin mukaan henkilöstön saatavuuteen vaikuttaa työmarkkinoilla olevan kielitaitoisien työvoiman vähäisyys ja kilpailu siitä.¹⁵⁵

Espoo

Espoon kaupungissa toimii Ruotsinkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen neuvottelukunta. Neuvottelukunnan tehtävänä on seurata ruotsinkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen toteutumista ja antaa ehdotuksia tarpeisiin perustuvaan palvelumitoitukseen sekä tehdä aloitteita palvelujen parantamiseksi. Sosiaali- ja terveystoimessa työskentelee ruotsinkielisten palvelujen asiantuntija. Jokaisessa yksikössä on toiminut ruotsinkielisten palvelujen työryhmä, ja näistä työryhmistä on 1.1.2016 muodostettu seurantaryhmä. Seurantaryhmä paneutuu todettujen epäkohtien ratkaisemiseen ja hyvien toimintatapojen edistämiseen.¹⁵⁶

Espoon sosiaali- ja terveystoimessa on 1.1.2014 otettu käyttöön esimiehille suunnattu Toimiva kaksikielinen palvelupolku -ohje, jonka tavoitteena on edistää ruotsinkielisten

¹⁵³ Helsingin kaupungin lausunto, Kielilainsäädännön soveltaminen, 10.6.2016.

¹⁵⁴ Kielibarometri 2016, s. 61.

¹⁵⁵ Helsingin kaupungin lausunto, Kielilainsäädännön soveltaminen, 10.6.2016.

¹⁵⁶ Espoon kaupungin lausunto, Kielilainsäädännön soveltaminen, 30.5.2016.

asiakkaiden ja ruotsin kieltä osaavien työntekijöiden asiaa. Palvelupolkuun kuuluu muun muassa asiakkaan kielen selvittäminen ja kielivalinnan kunnioittaminen, pyrkimys palvella asiakkaan valitsemalla kielellä sekä asiakkaan mahdollisuus vaihtaa yksikköön, jossa häntä voidaan palvella ruotsiksi. Tietoa ja aineistoa on saatavilla sekä suomeksi että ruotsiksi, ja sitä on myös verkkopalvelussa. Ruotsinkielisen henkilöstön rekrytointia pyritään tehostamaan.¹⁵⁷ Espoo on ryhtynyt useisiin toimenpiteisiin edellisen kielikertomuksen antamisen jälkeen. Kaupungin antaman lausunnon perusteella voidaan kuitenkin todeta, että kaupunki ei aina pysty palvelemaan ruotsinkielisiä asiakkaita ruotsiksi, vaikka he olisivat sitä pyytäneet. Ruotsinkielisiä palveluja ei myöskään kyetä tarjoamaan kaikissa yksiköissä, mikä saattaa olla yksi syy asiakkaiden antamaan arvosanaan kielellisistä palveluista. On tosin otettava huomioon, että toimenpiteiden vaikutukset eivät välttämättä vielä ole nähtävissä tyytyväisyyskyselyissä. Suurimpana haasteena kaupunki näkee ruotsin kieltä osaavien rekrytoinnin.¹⁵⁸

Vantaa

Kuten muut seudun isot kaupungit, myös Vantaa on panostanut ohjelmaston ohjaamiseen ruotsinkielisten palvelujen turvaamiseksi. Kaupungissa toimii myös Svenska kommittéen.¹⁵⁹ Vantaa kuitenkin poikkeaa muista kaupungeista siinä, että ruotsinkieliset ovat myös lukumääräisesti suhteellisen pieni ryhmä. Kaupunki pitääkin haasteena sitä, että toimipisteverkon laajuuden vuoksi ruotsinkielisiä palveluja on vaikeaa tarjota kaikkialla. Myös Vantaa tuo esiin haasteen rekrytoida ruotsinkielentaitoista henkilökuntaa.¹⁶⁰

*"Har 28 års erfarenhet inom vårdbranchen i Helsingfors, Grankulla, Kyrkslätt o LOST området. Dagligen bemöts svenskspråkiga patienter/klienter enbart på finska."*¹⁶¹

*"Vaikka terveyspalvelut ovat organisoitu siten, että ruotsinkielisille asiakkaille on erityiset terveyskeskukset, niin esim. ajanvaraus tai terveydenhoitajan vastaanotto (gate-keeperit) eivät välttämättä ymmärrä ruotsia lainkaan."*¹⁶²

¹⁵⁷ Espoon kaupungin lausunto, OM 1/58/2016, 30.5.2016.

¹⁵⁸ Espoon kaupungin lausunto, OM 1/58/2016, 30.5.2016.

¹⁵⁹ Vantaan kaupungin lausunto, OM 1/58/2016, 9.6.2016.

¹⁶⁰ Vantaan kaupungin lausunto, OM 1/58/2016, 9.6.2016.

¹⁶¹ Käännös: Minulla on 28 vuoden kokemus hoitoalalta Helsingissä, Kauniaisissa, Kirkkonummella ja LOST-alueella. Päivittäin ruotsinkielisiä potilaita/asiakkaita kohdataan ainoastaan suomen kielellä.

¹⁶² Otakantaa.fi -kysely, ote avovastauksista.

5.2.1.5 Kielelliset palvelut erikoissairaanhoidossa

Erikoissairaanhoitoa tarjotaan sairaanhoitopiireissä. Sairaanhoitopiirit ovat kuntayhtymiä, ja niiden kielellinen asema perustuu siihen, onko jäsenkuntana yksi tai useampi kaksikielinen kunta. Kaksikielisiä sairaanhoitopiirejä ovat Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri (HUS), Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri (VSSHP), Vaasan sairaanhoitopiiri, Keski-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri (Soite), Kymenlaakson sairaanhoitopiiri sekä Päijät-Hämeen sairaanhoitopiiri. Kymenlaakson ja Päijät-Hämeen sairaanhoitopiireissä on vain yksi kaksikielinen kunta. Päijät-Häme on järjestänyt kaksikielisen Myrskylän palvelut siten, että ruotsinkieliset voivat käyttää kaksikielisen HUS:n palveluita.

Oikeusministeriön kyselyissä tai kielibarometrissä ei suoraan ole eroteltu kunnan tarjoamia palveluja ja sairaanhoitopiirien tarjoamia palveluja. Joitakin johtopäätöksiä sairaanhoitopiirien kielellisistä palveluista voidaan kuitenkin tehdä. Sairaalahoidolle kielibarometrissä annetun arvosanan on pääasiassa oletettu koskevan sairaanhoitopiirin tarjoamaa palvelua. Näin on tehty siitä huolimatta, että suurimmat kaupungit tarjoavat joissakin määrin sairaalahoitoa myös omana palvelunaan ja että kunnilla saattaa olla vuodeosastoja terveyskeskuksen yhteydessä. Suomenkieliset antoivat keskimäärin arvosanan 8,8 ja ruotsinkieliset arvosanan 7,4 kielellisille palveluille sairaalahoidossa. Ero on suurempi kuin kunnallisille palveluille annetuissa arvosanoissa.¹⁶³ Myös oikeusministeriön kysely¹⁶⁴ sekä siinä annetut avovastaukset tukevat käsitystä siitä, että ruotsinkieliset ovat tyytymättömämpiä sairaanhoitopiirien kuin kuntien kielellisiin palveluihin. Sairaanhoitopiirien välillä on kuitenkin selkeä ero.¹⁶⁵

Sekä kunnat että sairaanhoitopiirit tarjoavat päivystyspalveluja. Usein kuntien päivystys on ajallisesti suppeampi kuin sairaanhoitopiirien, jolloin esimerkiksi yöpäivystys toimii lähimmän sairaalan yhteydessä. Suomenkieliset antavat keskimäärin arvosanan 8,5 ja ruotsinkieliset arvosanan 7,3 päivystyksen kielellisille palveluille.¹⁶⁶ Myös tässä asiassa alueelliset erot ovat suuria.

Taulukko 12. Suomen- ja ruotsinkielisten antamat arvosanat kielellisille palveluille sairaalahoidossa
Lähde: Kielibarometri 2016.

Sairaalahoito	Pohjanmaa (Vaasan sairaanhoitopiiri)	Turunmaa (Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri)	Uusimaa (Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri)
Suomenkieliset	8,7	9,1	8,6
Ruotsinkieliset	8,3	7,0	7,2

¹⁶³ Kielibarometri 2016, s. 53.

¹⁶⁴ Otakantaa.fi -kyselyn yhteenveto, s. 47.

¹⁶⁵ Kielibarometri 2016, s. 56.

¹⁶⁶ Kielibarometri 2016, s. 53.

Taulukko 13. Suomen- ja ruotsinkielisten antamat arvosanat kielellisille palveluille päivystyksessä

Päivystys	Pohjanmaa	Turunmaa	Uusimaa
Suomenkieliset	8,4	9,0	8,4
Ruotsinkieliset	8,0	6,5	7,1

Pohjanmaalla 50 prosenttia asukkaista on ruotsinkielisiä, Varsinais-Suomessa osuus on 5,7 prosenttia ja Uudenmaan maakunnassa osuus on 8,2 prosenttia. Ruotsinkielisten suhteellinen osuus sairaanhoitopiirissä näyttää vaikuttavan kielellisten palveluiden tasoon samalla tavalla kuin kunnissa. Päivystyksen kohdalla nousee esiin myös kysymys siitä, ehditäänkö ja miten kiiretilanteissa ottaa huomioon potilaan kieli.

*"De få gånger jag behövt akutvård har svensk service inte funnits tillgänglig i Helsingfors"*¹⁶⁷

*"Det som mest bekymrar mig är att man i nödsituationer inte kan utgå från att få hjälp på sitt modersmål (nödcentralen, sjukhusjouren, polisen)!"*¹⁶⁸

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri

HUS on 24 kunnan muodostama kuntayhtymä, jonka alueella asuu noin 1 600 000 asukasta. Sairaanhoitopiiri on jaettu viiteen sairaanhoitoalueeseen. Sairaanhoitopiirin alueella asuu runsaat 130 000 ruotsinkielistä (8,2 prosenttia)¹⁶⁹, mikä on yhtä paljon kuin keskikokoisessa sairaanhoitopiirissä. Sairaanhoitopiirillä on vähemmistökielen lautakunta sekä neljä vähemmistökielen jaostoa (Hyks, Lohja, Raasepori ja Porvoo).¹⁷⁰

Asiakas valitsee käytettävän kielen, ja tieto asiointikielestä näkyy potilasrekisteristä. HUS:lla on kieliohjelma, joka koskee potilaita, prosesseja, henkilöstöä ja taloutta, ja joka on päivitetty vuonna 2010. Kieliohjelman ohjausryhmä koordinoi toteuttamista. Lisäksi HUS:ssa on kielilähettiläitä. Esimiehillä on vastuu siitä, että potilaita kohtavissa yksiköissä on työvuorossa sekä suomea että ruotsia puhuvia henkilöitä. Hoitoa koskevaa henkilökunnan perehdytysmateriaalia on olemassa suomeksi ja ruotsiksi, ja lisäksi henkilökunnalla on oikeus kielenkäyttöönsä, joka tosin on pieni, jos he käyttä-

¹⁶⁷ Käännös: *Ne harvat kerrat, kun olisin tarvinnut päivystyspalveluja, niitä ei ole ollut saatavilla ruotsiksi Helsingissä.*

¹⁶⁸ Käännös: *Se mikä eniten huolestuttaa on, että hätätapauksissa lähtökohtana ei ole, että saa apua äidinkielellään (hätäkeskus, sairaalapäivystys, poliisi)! Otteita Otakantaa.fi -kyselyn avovastauksista.*

¹⁶⁹ www.sotkanet.fi, (20.2.2017).

¹⁷⁰ Tapaaminen HUS:n kanssa 19.12.2016.

vät toista kotimaista kieltä tai viittomakieltä työssään. Vuonna 2015 kielenkäyttölisiä myönnettiin 2655 työntekijälle.¹⁷¹ HUS:lla on käytössä asiakastytytyväisyyskysely, jossa asiakkaalta muun muassa kysytään, onko hän pystynyt asioimaan omalla äidin- kielellään. Vuoden 2016 (1.1.–16.11.2016) vastaukset on käsitelty. Kieltä koskevaan kysymykseen tulee suhteellisen vähän vastauksia, joten johtopäätöksiä on ollut vaikea tehdä.¹⁷² Haasteina sairaanhoitopiiri näkee puutteen henkilökunnan kielitaidossa sekä vaikeudet saada henkilökuntaa, jolla olisi hyvä kielitaito. Kielitaitoon vaikuttaa myös se, että henkilökunnalla ei ole riittävästi aikaa osallistua kielikoulutukseen. Myös sairaanhoitopiirin käännösresurssit ovat niukat.¹⁷³

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri

Sairaanhoitopiiri koostuu 28 jäsenkunnasta, joissa on runsaat 470 000 asukasta. Asukkaista 27 000 (5,7 prosenttia) on ruotsinkielisiä. Sairaanhoitopiiri tuottaa erikois-sairaanhoidon palveluja kahdeksassa sairaalassa. Näistä Turunmaan sairaala on profiloitunut vahvasti kaksikielisenä sairaalana. Sairaanhoitopiirillä on kielellisen vähemmistön lautakunta sekä Turunmaan osavastuualueen johtokunnan vähemmistökielinen jaosto. Lisäksi sairaala on nimennyt 145 yhdyshenkilöä seuraamaan ja kehittämään palvelua ruotsin kielellä jokaisessa yksikössä.¹⁷⁴

Sairaanhoitopiirillä on vuonna 2010 laadittu kielipoliittinen ohjelma ja sen toimeenpanosuunnitelma. Toimeenpanon arviointi on toteutettu vuodenvaihteessa 2016. Arvioinnista ilmenee, että kielilisiä on muutettu kielenkäyttöisiksi ja sitä saa 696 työntekijää. Ruotsin kielen kursseille osallistuvien määrä on kasvanut, ja kolmanneksessa rekrytointi-ilmoituksista mainitaan, että kielitaito lasketaan eduksi.¹⁷⁵ Sairaanhoitopiirin asiakkaille on tehty kysely, jossa on kohta ”Sain palvelun äidinkielelläni”, ja johon vastattiin asteikolla 1–5. Ruotsinkieliset asiakkaat antoivat koko sairaanhoitopiirin kielipalveluille arvosanan 3,3 ja Turunmaan sairaalan kielipalveluille 4,9.

Asiakkaalta tiedustellaan, mikä on hänen asiointikielensä, ja tieto kirjataan potilaskertomukseen. Asiakasta pyritään kaikissa tilanteissa palvelemaan hänen valitsemallaan kielellä. Sairaanhoitopiiri pyrkii sekä henkilöstösuunnittelulla, henkilöstön koulutuksella, kieliohjelman noudattamisella että seurannalla varmistamaan kielellisten oikeuksien toteutumisen. Sairaanhoitopiiri ylläpitää lisäksi www.hoito-ohjeet.fi-sivustoa, jonka käännöstyö ruotsiksi on käynnissä.

¹⁷¹ Tapaaminen HUS:n kanssa 19.12.2016.

¹⁷² Tapaaminen HUS:n kanssa 19.12.2016.

¹⁷³ Tapaaminen HUS:n kanssa 19.12.2016.

¹⁷⁴ Tapaaminen VSSH 13.1.2017.

¹⁷⁵ Tapaaminen VSSH 13.1.2017.

Haasteina sairaanhoitopiiri näkee, että kaikissa toimipisteissä ja tilanteissa henkilöstön taito tai halu palvella asiakasta ruotsin kielellä ei ole riittävä. Kielitaitoisen henkilöstön rekrytointi on haastavaa, ja kielikurssien tarjonta ei vastaa kysyntää. Myöskään käännöstyölle ei ole riittävästi resursseja.¹⁷⁶

Vaasan sairaanhoitopiiri

Sairaanhoitopiiri koostuu 13 kunnasta, joissa on runsaat 170 000 asukasta. Asukkaita noin 85 000 (49,8 prosenttia) on ruotsinkielisiä, ja sairaanhoitopiiri on ainoa Suomessa, jonka pääkieli on ruotsi.¹⁷⁷ Sairaanhoitopiirissä on vähemmistökielinen lautakunta, joka on suomenkielinen, toisin kuin muissa sairaanhoitopiireissä. Henkilökunta on pääasiassa kaksikielistä, ja asiakkaan kielen huomioon ottaminen tapahtuu luonnollisesti, eikä ole vaatinut erikoisjärjestelyjä. Henkilöstön kielitaidosta on säädetty yksityiskohtaisesti kelpoisuus- ja kielitaitosäännössä.¹⁷⁸

Sairaanhoitopiirillä on kieliohjelma, jota vähemmistökielen lautakunta on päivittänyt 10.2.2014. Ohjelman painopisteenä on, että potilas saa palvelua omalla äidinkiellään. Ohjelma sisältää kattavat tavoitteet ja toimenpiteet tämän varmistamiseksi.¹⁷⁹ Sairaanhoitopiirissä omakielisiä palveluita pidetään yhtenä hoidon laatuun vaikuttavana tekijänä. Vähemmistökielilautakunnan aloitteesta tyytyväisyyttä kielellisiin palveluihin selvitetään ulkopuolisin voimin joka vuosi. Vuonna 2016 tehdyssä selvityksessä kartoitettiin kielellisten palveluiden toimivuutta poliklinikoilla. Myös potilaspalautetta kerätään jatkuvasti. Asteikolla 1–5, kielellisistä palveluista annettu arvosana on ollut 4,8. Kysymykseen vastaajista enemmistö on ollut suomenkielisiä.¹⁸⁰

Vaasan sairaanhoitopiirissä nähdään haasteena kaksikielisen (suomi-ruotsi) henkilökunnan rekrytointi. Vaasa on suhteellisen monikulttuurinen kaupunki, ja tästä syystä ulkomaalaistaustaisten mahdollisuus omaksua kahta kieltä nopeaan tahtiin näyttäytyy haasteena.¹⁸¹ Vähemmistökielilautakunta on peräänkuuluttanut hoitajien tulkkausvastuun selvittämistä sellaisissa tilanteissa, joissa lääkäri ei hallitse potilaan kieltä.¹⁸²

¹⁷⁶ Tapaaminen VSSH 13.1.2017.

¹⁷⁷ Vaikka ruotsinkielisten %-osuus jää pienemmäksi kuin 50 %, se on suurempi kuin suomenkielisten osuus sairaanhoitopiirissä

¹⁷⁸ Kelpoisuus- ja kielitaitosääntö, Vaasan sairaanhoitopiirin valtuusto 24.11.2014.

¹⁷⁹ Vaasan sairaanhoitopiirin kieliohjelma, päivitetty 10.2.2014.

¹⁸⁰ Tapaaminen Vaasan sairaanhoitopiirin vähemmistökielilautakunnan kanssa 16.11.2016.

¹⁸¹ Vaasan kaupungin lausunto, 9.6.2016, OM 1/58/2016.

¹⁸² Tapaaminen Vaasan sairaanhoitopiirin vähemmistökielilautakunnan kanssa 16.11.2016.

Keski-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri (Soite)

Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveystalvelukuntayhtymä Soite aloitti toimintansa 1.1.2017, ja kokonaisuuteen yhdistettiin myös sairaanhoitopiiri. Jäsenkuntia Soite-kuntayhtymässä on kymmenen, ja niiden yhteenlaskettu väestöpohja on noin 78 000 henkilöä.¹⁸³ Alueen asukkaista runsaat 10 000 on ruotsinkielistä (14,7 prosenttia). Potilaita, varsinkin synnyttäjiä, tulee myös ruotsinkielisen Pohjanmaan pohjoisosassa olevista kunnista. Kuntayhtymän hallituksen alaisuudessa toimii valtuuston valitsema ruotsinkielinen jaosto.

Uudelle Soite-kuntayhtymälle on valmisteilla kieliohjelma.¹⁸⁴ Ohjelma sisältää selkeät tavoitteet ja toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi. Kuntayhtymä pitää tärkeänä, että asiakkaat ja potilaat saavat palvelua omalla äidinkielellään, ja kuntayhtymä on panostanut tähän eri tavoin. Ajanvarauksen työntekijät sekä hoitajat varmistavat, että potilas saadaan ohjattua omakielisen hoitohenkilökunnan luokse. Ohjaus on luontevaa, eikä se aiheuta lisävaivaa potilaalle. Suhteellisen pienessä sairaalassa etuna on se, että henkilökunnan kielitaito on tiedossa. Kielellisiä palveluita on pyritty seuraamaan asiakastytytyväisyyskyselyissä, mutta palautetta on tullut vähän.

*"Kieliohjelma tullaan jalkauttamaan samalla tavalla kuin käsidesin käyttöohjeet."*¹⁸⁵

Haasteina kuntayhtymä pitää omakielisen palvelun toimivuutta päivystyksessä. Lisäksi ruotsinkielisiä potilaita pitäisi rohkaista ja kannustaa puhumaan ruotsia. Kuntayhtymässä tarvitaan kaksikielistä henkilökuntaa ja etenkin kaksikielisiä hoitajia.¹⁸⁶

Keskeinen huomio

Asiakastytytyväisyyden mittaaminen. Sairaanhoitopiirien tulisi aktiivisemmin ja tehokkaammin seurata sitä, onko asiakas saanut palvelua toivomallaan kielellä.

Erityisvastualueet

Jotkut erikoissairaanhoidon palvelut järjestetään yli sairaanhoitopiirien rajojen yliopistosairaaloiden erityisvastuualueiden eli ns. miljoonapiirin pohjalta. Valtioneuvoston asetuksessa erityistason sairaanhoidon erityisvastuualueista (812/2012) säädetään

¹⁸³ www.soite.fi, (24.2.2017).

¹⁸⁴ Tilanne marraskuussa 2016.

¹⁸⁵ Tapaaminen Soite, 17.11.2016.

¹⁸⁶ Tapaaminen Soite, 17.11.2016.

siitä, mitkä ovat erityisvastuualueita ja mitkä sairaanhoitopiirit kuuluvat mihinkin erityisvastuualueeseen. Manner-Suomessa on viisi erityisvastuualuetta (ERVA), joissa jokaisessa on yliopistollinen sairaala. Yliopistosairaalat sijaitsevat Helsingissä, Turussa, Tampereella, Kuopiossa ja Oulussa. Näistä ainoastaan Kuopion yliopistollisen sairaalan ERVA:een ei kuulu kaksikielistä sairaanhoitopiiriä. Oulun yliopistollisen sairaanhoitopiirin ERVA:een kuuluu lisäksi saamelaiden kotiseutualue. Erityisvastuualueet eivät ole kuntayhtymiä, joiden kieli määräytyisi kielilain 6 §:n perusteella, tai joihin sovellettaisiin saamen kielilakia 2 §:n 1 kohdan perusteella. Tämä hankaloittaa potilaan kielellisten oikeuksien määrittelemistä.

5.2.1.6 Terveysthuollon hyviä esimerkkejä

Vaasan sairaanhoitopiiri

Vaikka Vaasan sairaanhoitopiirissä kaksikielisen henkilöstön rekrytointi on alueen vahvasta kaksikielisyydestä johtuen helpompaa kuin muualla, kieleen liittyviä asioita on pohdittu erityisen paljon. Toisin sanoen hyvän kielellisen palvelun toteutumisen takana on sellaista suunnitelmallisuutta, josta voi ottaa mallia. Sairanhoitopiiri on määritellyt kielellisten oikeuksien toteutumisen sairaanhoidossa seuraavalla tavalla: Kieli on olennainen osa ihmisen identiteettiä ja kulttuuria. Sairaalassa **kieli vaikuttaa potilaan hoitokokemukseen**. Omalla äidinkielellä tapahtuva hoito auttaa potilasta osallistumaan hoitoonsa ja hoitoaan koskeviin päätöksiin sekä ymmärtämään hoidon tarkoituksen. Siksi on tärkeää, että potilaan hoito sairaalassa tapahtuu hänen omalla äidinkielellään.¹⁸⁷

Potilaan käyttämää kieltä ei nähdä eristettynä oikeutena ja potilaan ominaisuutena. Kieli nähdään muiden oikeuksien toteuttamisen välineenä ja potilaille halutaan järjestää laadukas hoito riippumatta hänen käyttämästään kielestä. Kieliohjelman toteuttamiselle on osoitettu sekä tavoitteita että toimenpiteitä.¹⁸⁸ Vaasan sairaanhoitopiiri onnistuu toteuttamaan hyvät omakieliset palvelut sekä suomen- että ruotsinkielisille. Tämä johtopäätös voidaan tehdä oikeusministeriön tekemien ja tilaamien kyselyiden ja tutkimusten perusteella. Taustalla on sekä kielitaitoisen henkilöstön parempi saataavuus että asennoituminen kieliin. Monikielisyys on arkinen osa toimintaa, ja siihen suhtaudutaan itsestään selvyytenä ja luontevasti. Tämä madaltaa myös potilaan kynnystä käyttää omaa kieltään.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Vaasan sairaanhoitopiirin kieliohjelma, päivitetty 10.2.2014.

¹⁸⁸ Vaasan sairaanhoitopiirin kieliohjelma, päivitetty 10.2.2014.

¹⁸⁹ Tapaaminen Vaasan sairaanhoitopiirin kanssa 17.11.2016.

Turunmaan sairaala

Turunmaan sairaala on esimerkki siitä, että kielelliset palvelut voidaan turvata myös sellaisella alueella, jossa kielivähemmistön osuus on pieni. Sairaala toimii Varsinais-Suomen keskussairaalan liikelaitoksena ja tarjoaa erikoissairaanhoidon palveluita sekä omalle, noin 23 000 asukkaana Paraisten ja Kemiönsaaren vastuualueelle, että monille muillekin Varsinais-Suomen kunnille.¹⁹⁰ Sairaala tarjoaa laajan valikoiman erikoissairaanhoidon palveluja mutta ei päivystyspalveluja.

Edellisessä, erikoissairaanhoidon käsittelevässä kappaleessa kerrotaan tyytyväisyydestä kielellisiin palveluihin Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin kaksikielisissä kunnissa.¹⁹¹ Tämän perusteella voidaan todeta, että sairaalassa kielelliset oikeudet toteutuvat hyvin. Myös oikeusministeriön otakantaa.fi -kyselyn avovastauksissa sairaala mainitaan hyvänä esimerkkinä.¹⁹² Sairaala onkin panostanut erityisen paljon siihen, että se olisi kaksikielinen, mikä vahvasti suomenkielisessä ympäristössä tarkoittaa ruotsinkielisen sairaalaympäristön ylläpitämistä. Potilaan hoitoon osallistuvan henkilökunnan on osattava sekä suomea että ruotsia. Tämä ei ole hankaloittanut rekrytointia, vaan sairaalaan tulee jatkuvasti hakemuksia henkilöiltä, jotka ovat kiinnostuneita työskentelemään molemmilla kielillä. Sairaala tekee myös yhteistyötä paikallisten ammattikorkeakoulujen kanssa.¹⁹³

Kielellisten palveluiden laadun varmistaminen ei ole heikentänyt hoidon muun laadun tasoa. Valtakunnallisessa vertailussa sairaala sijoittuu kärkeen, kun on kyse potilastahinkojen vähäisyydestä sekä tuottavuudesta.¹⁹⁴ Turunmaan sairaalan kohdalla ruotsinkielisten palveluiden keskittämisen yhteen yksikköön voidaan arvioida olevan yksi syy siihen, että sairaalan kielipalveluihin ollaan tyytyväisiä. Vahvasti kaksikielisessä yksikössä sekä henkilökunta että potilas kokevat kielivalinnan olevan luonnollinen asia. Tämän lisäksi sairaala itse ilmoittaa, että hyviin tuloksiin vaikuttavat ruotsinkielisten palveluiden oma rakenne, oma johtokunta, oma hallinto ja autonomia.¹⁹⁵ Sairaala on esimerkki hallinnosta, jossa kielellinen vähemmistö itse on päättämässä omista palveluistaan ja asioista, jotka ovat heille tärkeitä.

5.2.1.7 Sosiaalihuolto

Sosiaalihuollolla tarkoitetaan sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön yksilön, perheen ja yhteisön toimintakykyä, sosiaalista hyvinvointia, turvallisuutta ja osallisuutta

¹⁹⁰ www.vvshp.fi (9.3.2017).

¹⁹¹ Nämä kunnat ovat Turku, Parainen ja Kemiönsaari.

¹⁹² Otakantaa.fi -kysely.

¹⁹³ Tapaaminen Turunmaan sairaala 13.1.2017.

¹⁹⁴ Tapaaminen Turunmaan sairaala 13.1.2017.

¹⁹⁵ Tapaaminen Turunmaan sairaala 13.1.2017.

edistäviä ja ylläpitäviä toimia, sosiaalipalveluja ja niihin sisältyviä tukipalveluja. Kunnat vastaavat sosiaalipalvelujen järjestämisestä. Koska palveluja ja ohjaavaa lainsäädäntöä on paljon, ryhmitellään palveluja usein elinkaarimallin mukaisesti lapsiperheiden, aikuisten ja ikäihmisten palveluihin, vaikka ne perustuisivatkin samaan lainsäädäntöön.¹⁹⁶

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista säädetyn lain 6 §:n mukaan sosiaalihuollon järjestämisen tulee perustua viranomaisen tekemään päätökseen tai yksityistä sosiaalihuoltoa järjestettäessä sosiaalihuollon toteuttajan ja asiakkaan väliseen kirjalliseen sopimukseen. Lain 7 §:n mukaan palvelujen toteuttamista varten laaditaan suunnitelma. Toisin sanoen sosiaalihuollossa tehdään tyypillisesti paljon hallintopäätöksiä, jotka ovat keskeisiä asiakkaan oikeuksien kannalta ja jotka ovat valituskelpoisia.

Kielibarometrin 2016 perusteella voidaan todeta, että ruotsinkieliset ovat tyytymättömmämpiä sosiaalihuollon kielellisiin palveluihin kuin suomenkieliset, jotka asuvat enemmistökieleltään ruotsinkielisessä kunnassa.¹⁹⁷ Jos ruotsinkielisten antamia arvosanoja tarkastellaan palvelu- ja aluekohtaisesti, voidaan todeta, että ruotsinkielisten vähemmistöjen kokemukset omakielisten sosiaalipalvelujen toteutumisesta vaihtelevat. Suomenkielisten kohdalla tällaista vaihtelua ei ole nähtävissä.¹⁹⁸

*"I skola och dagvård fungerar svenskan fint. Hälsovården fungerar det i allmänhet inte, men det är möjligt att jag borde ta reda på något annat nummer att ringa till. Jag kör mest med engelska, det funkar."*¹⁹⁹

Taulukko 14. Ruotsinkielisten antamat aluekohtaiset arvosanat omakielisille palveluille sosiaali- ja terveydenhuollossa

	Pohjanmaa	Turunmaa	Uusimaa
Mielenterveyspalvelut	9,0	7,9	7,4
Sosiaalityö	8,4	8,1	7,3
Vanhustyö	8,1	6,8	7,6
Kotisairaanhoido ja kotipalvelu	8,3	7,3	7,5
Vammaispalvelut ja tukitoimet	8,3	9,5	6,9

Lähde: Kielibarometri 2016 taulukko 11 a).

¹⁹⁶ www.stm.fi/sosiaalipalvelut (13.3.2017).

¹⁹⁷ Kielibarometri 2016, s. 60–61.

¹⁹⁸ Kielibarometri 2016, s. 56.

¹⁹⁹ Käännös: Koulussa ja päivähoitossa ruotsin kieli toimii hienosti. Terveystenhuollossa ei yleensä toimi, mutta voi olla, että minun tulisi selvittää jokin toinen numero johon soittaa. Käytän yleensä englantia, se toimii." Otakantaa.fi -kyselyn avovastaus.

Myös sosiaalipalveluiden osalta Pohjanmaan ruotsinkieliset palvelut saavat parhaan arvosanan käyttäjiltä. Poikkeuksena ovat vammaispalvelut ja tukitoimet, jotka saavat parhaan arvosanan, 9,5, Turunmaalla. Paraisilla toimii Kårkulla samkommun - kuntayhtymä, jonka pääasiallisena tehtävänä on tarjota palveluja kehitysvammaisille ruotsin kielellä. Kuntayhtymä tarjoaa myös muita laajaa väestöpohjaa vaativia palveluja ruotsin kielellä. Kielibarometrista ei ilmene, ovatko kyselyyn vastanneet ruotsinkieliset käyttäneet Kårkullan kuntayhtymän vai jonkin muun tahon tarjoamia vammaispalveluja ja onko Kårkullan päätoimintojen sijaintipaikkakunnalla yhteyttä alueen ruotsinkielisten vammaispalveluiden hyvään toimivuuteen.

Huolestuttavaa on, että alueellinen ero arvosanoissa ruotsinkielisten vammaispalvelujen välillä on yli 2,5 yksikköä. Uudellamaalla ruotsinkieliset antavat arvosanan 6,9 vammaispalveluille. Myös oikeusministeriöön saapuneissa lausunnoissa kiinnitetään huomiota siihen, että ruotsinkielisten palveluiden saatavuus vaihtelee sekä asuinpaikkakunnan että diagnoosin mukaan siten, että palvelun saaminen joissakin tilanteissa on ollut mahdotonta ja edellyttänyt muuttamista paikkakunnalta.²⁰⁰ Ruotsinkieliset vammaiset ovat vähemmistö vähemmistössä. Haavoittuvaisen asemansa takia heillä saattaa myös olla heikommat edellytykset vaatia palvelua omalla kielellään. Omakielisten vammaispalveluiden saatavuuteen tulee kiinnittää enemmän huomiota.

*"då det gäller handikapptjänster är läget prekärt. Jag har valt att få ärendena vidare på finska, men det som sker i riktning min dotter, måste ske på svenska. Då jag dör, behöver hon tolk."*²⁰¹

²⁰⁰ Koonti lausunnoista, s.41–54.

²⁰¹ Käännös: *Kun kyse on vammaispalveluista, tilanne on kiperä. Olen valinnut saada asioita eteenpäin suomeksi, mutta sen, mikä tapahtuu tyttäreni suuntaan, on tapahduttava ruotsiksi. Kun minä kuolen, hän tarvitsee tulkin."* Otakantaa.fi -kysely avovastaus.

Keskeiset huomiot

Henkilökunnan saatavuus: Sekä kunnat että sairaanhoitopiirit ilmoittavat suurimmaksi ongelmaksi kielitaitoisen henkilökunnan puutteen. Etenkin ruotsin kieltä taitavaa henkilöstöä on vaikeaa rekrytoida. Useat tahot ovat tämän tiedostaneet, mutta yleistä ratkaisua ei ole löytynyt. Henkilökunnan kielitaidon parantamiseksi sekä kielitaitoisen henkilökunnan rekrytoimiseksi olisi kehitettävä uusia keinoja. Kielitaito tulisi nähdä vahvemmin osana henkilökunnan ammattitaitoa.

Palvelu asiakkaan omalla kielellä on osa laadukasta hoitoa.

Palveluiden keskittäminen: Alueilla, joilla kielivähemmistön suhteellinen osuus on pieni, kielelliset oikeudet toteutuvat heikosti. Esimerkkien perusteella näyttää siltä, että palveluiden keskittäminen kielen perusteella olisi yksi ratkaisu omakielisten palveluiden turvaamiseen. Olisi syytä pohtia, milloin palvelujen keskittäminen on perusteltua.

Tietojärjestelmien toimivuus: Tietojärjestelmät ovat keskeisiä, kun on kyse potilaan kielen selvittämisestä ja kirjallisten asiakirjojen tuottamisesta. Tietojärjestelmät voivat joko tukea kielellisten oikeuksien toteutumista tai vaikeuttaa sitä, mikä riippuu järjestelmien toteutuksesta.

5.2.2 Saamenkielisten palveluiden toteutuminen

5.2.2.1 Saamenkielisten palveluiden yleiset puitteet

Etäisyydet ja palveluiden saatavuus yleisesti

Saamelaisten kotiseutualueella haasteita sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämiselle yleisellä tasolla asettavat poikkeuksellisen harva asutus ja kuntien laaja pinta-ala. Palvelut ovat keskittyneet kuntakeskuksiin, eikä alueella juuri ole yksityisiä palveluntuottajia. Saamelaisten kotiseutualueella asuvat saamelaiset asuvat pääasiassa hajallaan perinteisillä asuinalueillaan, joten etäisyydet palveluihin ovat usein pitkiä.²⁰² Sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuus saamelaisalueella sekä suomeksi että saameksi koetaan pääosin erittäin tai melko vaikeaksi.²⁰³ Saamelaisten palvelutyytyväisyys ja palvelujen saatavuus kotiseutualueella ovat yleistasoltaan selvästi Suomen

²⁰² Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaamiskeskus, s. 48.

²⁰³ Heikkilä Lydia, Laiti-Hedemäki Elsa ja Pohjola Anneli (2013): Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013, s. 102.

keskimääräistä tasoa alhaisempia. Tähän vaikuttavat muun muassa etäisyys palveluista, asioinnin muuttuminen puhelinperusteiseksi tai siirtyminen verkkoon.²⁰⁴

Kielellisten oikeuksien tunteminen

Joidenkin viranomaisten ja palveluntarjoajien kielteinen asennoituminen saamen kielilakia kohtaan tai tiedonpuute sen asettamista velvoitteista koetaan esteeksi saamelaisien kielellisten oikeuksien toteutumiselle sosiaali- ja terveyspalveluissa.²⁰⁵ Saamebarometri 2016 -selvityksen mukaan saamenkieliset joutuvat usein itse vaatimaan kielellisiä oikeuksiaan, vaikka saamen kielilaki edellyttää viranomaisten omaaloitteisuutta kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi. Osa saamelaisista ei tunne oikeuksiaan, ja tietoa tarjolla olevista saamenkielisistä palveluista koetaan olevan huonosti saatavilla.²⁰⁶ SámiSoster ry:n mukaan saamen kielilain on toivottu vaikuttavan viranomaisten asenteisiin niin, että saamelaiset voisivat käyttää omaa kieltään viranomaisissa ilman pelkoa leimautumisesta "häiriköiksi". Lausunnon mukaan viranomaisten asennoitumisessa on kuitenkin edelleen parantamisen varaa, vaikkakin tilanne vaihtelee eri viranomaisten välillä.²⁰⁷ Myös oikeusministeriön toteuttaman verkkokyselyn vastauksissa tuotiin esiin henkilöstön kielteinen suhtautuminen saamenkielisen palvelun tarpeellisuutta kohtaan.²⁰⁸ Toisaalta henkilöstö ei välttämättä tiedä kaikkien asiakkaiden tai potilaiden äidinkieltä, eikä tieto henkilön saamenkielisyydestä välity viranomaisille esimerkiksi rekisteritietojen kautta, jos hän ei ole rekisteröinyt saamen kieltä äidinkielekseen väestötietojärjestelmään.²⁰⁹

*"Ei viranomaiset edes yritä järjestää palveluja saamen kielellä. Saamelaisalueen kunnissa suhtaudutaan saamenkieleen negatiivisesti lukuun ottamatta Utsjoen kuntaa. Olen usein kuullut, että kaikki saamelaiset osaavat suomea."*²¹⁰

Saamenkielisen tiedotusmateriaalin saatavuus

Saamenkielistä materiaalia sosiaali- ja terveyspalveluista on niukasti saatavilla. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriö on sopinut Saamelaiskäräjien kanssa, että saamen kielellä tuotetaan yksi esite noin kerran vuodessa. *Lapsi- ja perhepolitiikka*

²⁰⁴ Heikkilä Lydia, Laiti-Hedemäki Elsa ja Pohjola Anneli (2013): Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013, s. 97–157.

²⁰⁵ Esim. Saamebarometri 2016. Selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella. Oikeusministeriö, selvityksiä ja ohjeita 39/2016.

²⁰⁶ Saamebarometri 2016. Selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella. Oikeusministeriö, selvityksiä ja ohjeita 39/2016.

²⁰⁷ SámiSoster ry:n lausunto oikeusministeriölle 31.5.2016.

²⁰⁸ Oikeusministeriö (2016). Miten kielelliset oikeudet toteutuvat Suomessa? Yhteenveto otakantaa.fi -kyselystä.

²⁰⁹ Ks. luku 3.1.2.

²¹⁰ Otakantaa.fi -kysely, ote avovastauksista.

Suomessa -esite käännettiin saamen kielelle vuonna 2013 ja *Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi* -esite vuonna 2015.²¹¹ Sosiaali- ja terveysalan valvontavirasto Valvira ei käänne materiaaliaan lähtökohtaisesti saamen kielelle, mutta on käännettänyt *Toimintatavat talousveden laadun turvaamiseksi* -sarjan Viestintä-ohjeeseen viisi eri tiedotemallia kaikilla kolmella saamen kielellä. Vuonna 2016 päivitetty *Potilaan oikeudet* -opas on tarkoitus kääntää myös saameksi, ja sitä on myös aiemmin painettu noin 1000 kappaletta pohjoissaamen kielellä.²¹²

Saamenkielinen henkilökunta

Kuten aiemmin on todettu, viranomaisen, tässä tapauksessa palvelun järjestäjän, on ensisijaisesti pyrittävä ohjaamaan saamenkielinen asiakas saamenkielentaitoiselle ammattihenkilölle. Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisessä erityisenä lisähaasteena on kuitenkin puute saamenkielentaitoisesta ammattihenkilöstöstä etenkin julkisella sektorilla. Saamenkielisten sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden määrä saamelaiden kotiseutualueella vaihtelee vuosittain jonkin verran virkavapauksien ja vaihtuvuuden takia. Eri arvioiden mukaan saamelaisalueella työskentelee 52–64 saamenkielentaitoista (inarin-, koltan- tai pohjoissaame) sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaista. Heistä 22–26 työskentelee Inarin kunnassa, 13–20 Enontekiöllä, 15–17 Utsjoella ja kaksi Sodankylässä. Työntekijöiden kielitaito vaihtelee äidinkielen- ja toisenkielen taitoisesta tyydyttävään.²¹³ Lisäksi Lapin sairaanhoitopiirin palveluksessa työskentelee noin kymmenen saamenkielentaitoista henkilöä. Äidinkielen- ja toisenkielen taitoisesti pohjoissaamea puhuu saamelaisalueella ja Lapin sairaanhoitopiirissä arviolta 30 työntekijää, inarinsaamea kolme ja koltansaamea kaksi työntekijää.²¹⁴

Saamenkielisen palvelun saaminen riippuu pitkälti vuorossa olevien työntekijöiden saamen kielen taidon tasosta.²¹⁵ Lapin yliopiston tutkimusraportissa todetaan, että kunnilla on vain vähän suunnitelmallista toimintaa saamenkielisten palvelutason pa-

²¹¹ Sosiaali- ja terveysministeriön lausunto, oikeusministeriölle, OM 1/58/2016, 10.6.2016.

²¹² Valviran lausunto oikeusministeriölle, kielilainsäädännön soveltaminen, 9.6.2016; lausunnotsa ei tarkenneta, onko *Potilaan oikeudet* -opas tarkoitus kääntää kaikille kolmelle saamen kielelle vai ainoastaan pohjoissaamen kielelle.

²¹³ Saamen kielilain 29 §:n mukainen Saamen kielen toimiston ja Saamelaiskäräjien asettaman kielineuvoston antama kertomus Saamelaiskäräjille 2012–2015; Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen nykytila -raportti, s. 16–17.
http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tyoryhmat/soteuudistus/poske/tyoryhmat/soteuudistus/saame_nykytila_04052016 (22.12.2016).

²¹⁴ Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen nykytila -raportti, s. 9.
http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tyoryhmat/soteuudistus/poske/tyoryhmat/soteuudistus/saame_nykytila_04052016 (22.12.2016).

²¹⁵ Saamen kielilain 29 §:n mukainen Saamen kielen toimiston ja Saamelaiskäräjien asettaman kielineuvoston antama kertomus Saamelaiskäräjille 2012–2015.

rantamiseksi. Työntekijöiden saamen kielen taitoa ei pidetä erityisosaamisena, eikä sitä huomioida esimerkiksi palkkauksessa.²¹⁶

Saamenkielisistä työntekijöistä on puutetta erityisesti lääkäripalveluissa, neuvoloissa, kouluterveydenhuollossa, terveystieteiden vuodeosastoilla, päihde- ja mielenterveyspalveluissa sekä ikääntyneiden ihmisten laitos- ja palveluasumispalveluissa.²¹⁷ Kun saamelainen käyttää asioidessaan saamen kieltä, se vaatii usein erityisjärjestelyjä viranomaisessa. Tällöin palvelun saaminen viivästyy esimerkiksi tulkin tai asiakirjäkäännöksen hankkimisen vuoksi. Toisinaan edes tulkkauksen järjestäminen ei onnistu siitä syystä, ettei tulkkaustarpeeseen ole varauduttu etukäteen eikä tulkkia ole saatavilla.²¹⁸ Palvelun viivästyessä tai tulkkausjärjestelyiden epäonnistuesssa saamen kieltä käyttävä asiakas ei ole tosiasiallisesti yhdenvertaisessa asemassa esimerkiksi suomenkielisten asiakkaiden kanssa.

"Erityisesti saamea äidinkielenään puhuville lapsille tulisi olla saatavilla oman kieliset palvelut, esim. neuvolassa, jossa äidinkielen taito testataan!"

"On hienoa että esimerkiksi Diakin Ivalon yksikössä sairaanhoitaja-diakonisoiksi opiskelevien opintoihin kuuluu joko pohjois- tai inarinsaamen opintoja. Oman äidinkielen käyttömahdollisuus on oleellinen osa hoitoa ja asiakastyötä. Kielitaitoisia työntekijöitä tarvitaan!"²¹⁹

Alueelliset ja saamen kieliryhmien väliset erot palveluiden saatavuudessa

Yleisesti ottaen saamenkielisten palvelujen saatavuus on vähäistä koko saamelaisten kotiseutualueella.²²⁰ Paras tilanne omakielisten palveluiden saatavuuden suhteen näyttäisi olevan pohjoissaamenkielisillä asukkailla osissa Utsjoen ja Enontekiön kuntia. Heikoin tilanne on Sodankylän kuntalaisilla sekä inarin- ja kolttsaamenkielisillä. Parhaiten näyttäisi olevan tarjolla saamenkielisiä kotihoidon ja kotisairaanhoidon palveluja. Muissa palveluissa saamenkieliset palvelut ovat lähinnä yksittäisten työntekijöiden varassa. Pohjoissaamenkielisten päihdepalveluiden, ikäihmisten ja muistisairaiden sekä heidän omaistensa tukitoiminnan saatavuutta helpottavat kolmannen

²¹⁶ Heikkilä Lydia, Laiti-Hedemäki Elsa ja Pohjola Anneli (2013): Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013, s. 97–157.

²¹⁷ Saamen kielilain 29 §:n mukainen Saamen kielen toimiston ja Saamelaiskäräjien asettaman kielineuvoston antama kertomus Saamelaiskäräjille 2012–2015.

²¹⁸ Saamelaiskäräjien lausunto oikeusministeriölle, OM 1/58/2016, 27.6.2016.

²¹⁹ Otakantaa.fi -kysely, ote avovastauksista.

²²⁰ Heikkilä Lydia, Laiti-Hedemäki Elsa ja Pohjola Anneli (2013): Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013, s. 97–157.

sektorin tarjoamat palvelut. Pohjoissaamenkielisten tilannetta puolestaan helpottaa osaltaan rajat ylittävä yhteistyö Norjan ja Ruotsin kuntien kanssa.²²¹

Toimenpiteet saamenkielisten palveluiden turvaamiseksi

Valtion taholta toimenpiteitä tilanteen parantamiseksi on tehty pitkään. Esimerkiksi valtion talousarviossa on vuodesta 2002 lähtien myönnetty vuodeksi kerrallaan erillinen määräraha saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen turvaamiseksi saamelaiden kotiseutualueella. Saamelaiden kotiseutualueen kunnat vastaavat sosiaali- ja terveystalveluiden tuotannosta, ja saamenkielisten palveluiden turvaamiseksi osoitettu rahoitus ohjataan kuntiin Saamelaiskäräjien kautta. Vuosina 2004–2012 määräraha oli vuosittain 600 000 euroa. Vuodesta 2013 lähtien määräraha on ollut 480 000 euroa. Myönnetty määräraha kattaa Saamelaiskäräjien mukaan kuitenkin vain 32 % saamelaiden tarpeista.²²² Saamen kielilain 14 § velvoittaa katsomaan saamen kielen taidon erityiseksi ansioksi virantäytöissä, vaikka sitä ei ole asetettu viran, toimen tai tehtävän kelpoisuusvaatimukseksi. Esimerkiksi Utsjoen kunnassa kielitaito on huomioitu virantäytöissä johdonmukaisesti.²²³

5.2.2.2 Saamenkieliset terveystalvelut

Saamebarometri 2016 -selvityksen mukaan saamelaiden kotiseutualueen kuntien välillä on suuria eroja saamenkielisten terveystalveluiden saatavuuden suhteen. Palveluiden saatavuudessa on myös selkeitä kielikohtaisia eroja. Koltansaamenkielisiä terveystalveluita ei ole Saamebarometrin vastausten perusteella lainkaan saatavilla, ja myös inarinsaamenkieliset talvelut ovat harvinaisia. Ne vähäiset saamenkieliset talvelut, joita ylipäättään on tarjolla, ovat lähinnä pohjoissaamenkielisiä.²²⁴ Taulukkoon 17 on koottu yleiskatsaus saamenkielisten terveystalveluiden saatavuudesta saamelaisalueella ja Lapin sairaanhoitopiirissä.

²²¹ Esim. Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osakeskeskus, s. 48–55; Heikkilä Lydia, Laiti-Hedemäki Elsa ja Pohjola Anneli (2013): Saamelaiden hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013, s. 97–157; Saamebarometri 2016.

²²² Saamen kielilain 29 §:n mukainen Saamen kielen toimiston ja Saamelaiskäräjien asettaman kielineuvoston antama kertomus Saamelaiskäräjille 2012–2015.

²²³ Saamen kielilain 29 §:n mukainen Saamen kielen toimiston ja Saamelaiskäräjien asettaman kielineuvoston antama kertomus Saamelaiskäräjille 2012–2015.

²²⁴ Saamebarometri 2016, s. 29–30.

Taulukko 15. Saamenkieliset terveyspalvelut saamelaisten kotiseutualueella ja Lapin sairaanhoitopiirissä²²⁵

Kunta	Enontekiö			Inari			Utsjoki		Sodankylä			Lapin shp		
Palvelu / kieli	PS			PS	IS	KS	PS		PS	IS	KS	PS	IS	KS
Lääkäri														
Sairaanhoitaja/kätilö														
Äitiys- ja lastenneuvolapalvelut														
Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut														
Mielenterveyspalvelut														
Päivystys (terveyskeskus tai sairaala)														
Kotisairaanhoito ²²⁶														
Työterveyshuolto														
Hammaslääkäri/-hoitaja														

(PS = pohjoissaame, IS = inarinsaame, KS = koltansaame; = palvelu on äidinkielenäsaamista ja sitä hyvin / melko hyvin tarjolla, = palvelun kieli on tyydyttävää ja/tai sitä on saatavilla vain satunnaisesti, = saamenkielistä palvelua ei ole saatavilla)

Saamebarometrin mukaan saamelaisten kotiseutualueella asuvat saamelaiset kokevat puutteita saamenkielisten terveyspalveluiden saatavuudessa. Monet keskeiset palvelut, kuten lastenneuvola, ovat tarjolla vain suomeksi. Keskeisiä terveyspalveluita on selvityksen mukaan saanut jollakin saamen kielellä vain pieni osa vastaajista, ja nämä vähäisetkin saamenkieliset palvelut ovat lähinnä yksittäisten työntekijöiden varassa.²²⁷ Lain mukaan tulkkaus riittää täyttämään saamen kielilain vaatimukset, jos ammattitaitoista saamea puhuvaa henkilökuntaa ei ole saatavilla. On kuitenkin huomioitava, että tulkkaus on minimivaatimus, ja että asiakkaan kannalta on täysin eri asia, voiko hän kommunikoida häntä hoitavan henkilön kanssa suoraan saameksi vai hoituuko kommunikaatio tulkin välityksellä.

*“Neuvolapalvelut olisi erittäin tärkeitä saada lasten äidinkielellä!
Miten voin seurata lasten kielellistä kehitystä tulkin avulla,
tai sanoa mitään ääntämisongelmista?”²²⁸*

²²⁵ Taulukon tiedot on koostettu kahdesta eri tietolähteestä: Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaamiskeskus, s. 49–54; Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen nykytila -raportti, s. 16–17.

http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tyoryhmat/soteuudistus/poske/tyoryhmat/soteuudistus/saame_nykytila_04052016 (viitattu 22.12.2016).

²²⁶ Pohjoissaamenkielistä palvelua on tarjolla vain virka-aikana ja vain joissakin osissa mainittuja kuntia.

²²⁷ Saamebarometri 2016, s. 29–30.

²²⁸ Otakantaa.fi -kysely, ote avovastauksista.

5.2.2.3 Saamenkieliset erikoissairaanhoidon palvelut

Lapin sairaanhoitopiirissä saamenkieliset palvelut on järjestetty pääsääntöisesti tulkkauksen avulla.²²⁹ Elektiiviset eli ei-päivystykselliset potilaat kutsutaan hoitoon kirjeellä, jossa mahdollisesta tulkin tarpeesta pyydetään ilmoittamaan ennakkoon. Osastolla olevien ei-kiireellisten potilaiden kanssa käytetään usein puhelintulkkausta ja hoitohenkilökunnalla on ohjeistukset tulkkauksen tilaamiseksi. Haasteena ovat päivystystilanteet, joihin tulkkausta ei pystytä järjestämään ennakkoon. Saamenkieliset muistisairaat vanhukset sekä lapset on tunnistettu asiakasryhmiksi, jotka eivät tule toimeen suomen kielellä. Hoitohenkilökunnalla on käytössään pohjoissaamenkielinen fraasisanakirja²³⁰ erityisesti saamenkielisten muistisairaiden hoidon avuksi ja tilanteisiin, jolloin tulkkausta ei ole mahdollista järjestää. Henkilökunnalle on myös tarjottu saamen kielen koulutusta omalla ajalla, mutta työnantajan kustannuksella. Kielitaitoa ei huomioida palkkauksessa, mutta rekrytoinnissa on voitu painottaa saamen kielen taitoa silloin, kun hakijat ovat olleet muuten tasavertaisia.²³¹

Ensisijaisesti palvelut tulisi pyrkiä järjestämään niin, että tulkkia ei tarvita. Lapin sairaanhoitopiirissä erikoissairaanhoidon palveluita on saatavilla saamen kielellä lähinnä satunnaisesti, ja saamenkieliset palvelut on pääsääntöisesti järjestetty tulkkauksen avulla potilaslain 3 ja 5 §:ien mukaisesti.²³² Esimerkiksi lastentautien poliklinikalla ja äitiyspoliklinikalla saamenkielisten palvelujen käyttö on ollut vähäistä, vaikka molemmat mielletään tärkeiksi.²³³ Lasten poliklinikka- ja osastohoidossa ei ole saamenkielistä henkilökuntaa, ja tulkkauksen hoitaa pääasiassa sairaalan saamen kielen taitoinen muu henkilöstö. Erillistä tulkkipalvelujärjestelmää ei ole.²³⁴

Lapin sairaanhoitopiirin verkkosivuilla on pohjoissaamenkielinen osio, ja tietoa esimerkiksi potilaan oikeuksista on saatavilla vaihtelevasti myös muilla saamen kielillä. Kielikysymyksistä on tullut vain joitain yhteydenottoja potilasasiamiehelle, lähinnä tulkkauskustannuksiin liittyen. Muistutuksia tai asiakaspalautetta ei ole saatu. Sairaanhoitopiirin näkökulmasta suurimpia haasteita käytännön kielikysymyksiin liittyen ovat tulkkauspalveluiden laadun tasaisuuden varmistaminen sekä saamenkielisen

²²⁹ Ks. luku 5.1.2.

²³⁰ <http://www.sosiaalikallega.fi/uutiset/saamenkielisen-muistisairaan-hoidon-avuksi-fraasisanakirja> (5.1.2017).

²³¹ Lapin sairaanhoitopiiri (videoneuvottelu 3.1.2017).

²³² Lapin sairaanhoitopiiri (videoneuvottelu 3.1.2017).

²³³ Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaamiskeskus, s. 14.

²³⁴ Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaamiskeskus, s. 52.

erikoissairaanhoidon sanaston puute. Saamen kielilain soveltamisesta erikoissairaanhoidon palveluihin toivotaan nykyistä selkeämpää tulkintaa.²³⁵

5.2.2.4 Erikoissairaanhoidon hyviä esimerkkejä

Rajat ylittävä yhteistyö

Yhteistyö Norjan ja Ruotsin palveluntarjoajien kanssa on tärkeä keino turvata pohjoissaamenkielisten sosiaali- ja terveystalvaeluiden monipuolista saatavuutta. Lapin sairaanhoitopiirillä on ollut erikoissairaanhoidosopimus Norjalaisen Helse Finnmarkin kanssa vuodesta 2007 lähtien. Esimerkiksi Karasjoella on erikoislääkärikeskus sekä lasten, nuorten ja perheiden psykiatrisia palveluita ja päihdekuntoutusyksikkö. Lapin sairaanhoitopiiri on hankkinut Norjasta eniten lasten- ja nuorten psykiatrian, kuulo- ja ihotautien ja kardiologian avohoidon palveluita sekä muutamia synnytyksiä Kirkkonien sairaalasta. Palveluja ovat käyttäneet muutamia kymmeniä potilaat vuosittain. Muonion-Enontekiön terveydenhuollon kuntayhtymällä puolestaan on yhteistyösopimus Ruotsin kanssa Karesuvannossa hammashoitoa koskien.²³⁶ Lisäksi Lapin sairaanhoitopiirillä on ensihoitosopimus vuodelta 2011 Helse Nordin, Norbåtens Läns landstingetin ja Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kanssa.²³⁷

Inarin- ja koltansaamenkielisten erityissairaanhoidon palveluiden puutetta rajayhteistyö ei helpota, vaan niiden turvaamiseen tarvitaan erityistoimenpiteitä esimerkiksi parantamalla kielitaitoisen henkilöstön saatavuutta, lisäämällä kieli- ja kulttuurikoulutusta, rekrytoinnin erityistoimenpiteillä sekä tulkkipalvelun käyttönotolla. Myös yhteistyön tiivistäminen Kolttien kyläkokouksen kanssa on tarpeen.²³⁸ Sama koskee erikoissairaanhoidon palveluiden lisäksi myös muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita.

5.2.2.5 Saamenkieliset sosiaalihuollon palvelut²³⁹

Saamenkielisiä sosiaalipalveluita on selvitysten mukaan keskimäärin paremmin saatavilla kuin terveystalvaeluita. Sosiaalipalveluiden saatavuus saamen kielellä on myös jonkin verran parantunut viime vuosina, mutta tarjonta on kuitenkin kokonaisuudessaan edelleen hyvin vähäistä. Esimerkiksi vammais- ja lastensuojelun palveluita ei ole käytännössä saatavilla saamen kielellä. Myös sosiaalityön, päihdetyön ja

²³⁵ Lapin sairaanhoitopiiri (videoneuvottelu 3.1.2017).

²³⁶ Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaamiskeskus, s. 48–49.

²³⁷ Niskala Asta, Räisänen Rea & Martin Maria (toim. 1.7.2016): Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon tulevaisuuden palveluprosessit. Loppuraportti, s. 71.

²³⁸ Niskala Asta, Räisänen Rea & Martin Maria (toim. 1.7.2016): Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon tulevaisuuden palveluprosessit. Loppuraportti, s. 71.

²³⁹ Huom. Esimerkiksi Saamebarometrissa sosiaalipalveluihin on laskettu kuuluvaksi myös lasten päivähoito, joka nykyisin kuuluu kuntien sivistystoimen piiriin.

kriisiavun saamenkieliset palvelut ovat harvinaisia. Toisaalta vanhusten kotipalveluihin ja lasten päivähoitoon ollaan monin paikoin tyytyväisiä.²⁴⁰

Suhteessa positiivisin tulos kotipalveluiden saamenkielisyydestä on Saamebarometri 2016 -selvityksen mukaan Utsjoella ja Enontekiöllä. Vanhusten laitoshoidossa saamenkielisiä palveluita ei sen sijaan ole riittävästi saatavilla. Kiitosta saavat lähinnä yksittäiset työntekijät, joiden tiedetään puhuvan asiakkaille saamen kieltä. Kuntien järjestämien palveluiden lisäksi Saamebarometrin vastaajat mainitsivat esimerkiksi SámiSoster ry:n järjestämiä saamenkielisiä palveluita ja toimia, kuten kotiapu, kuntoutus ja ikäihmisten kerho.²⁴¹ Samansuuntaisia tuloksia on saatu myös esimerkiksi Lapin yliopiston ja Lapin sairaanhoitopiirin tekemissä selvityksissä (ks. taulukko 15).

Saamenkielisten palveluiden tarve korostuu vanhustenhuollossa ja muistisairaiden ihmisten palveluissa. Saamelaiset vanhukset ja muistisairaantuneet puhuvat usein ainoastaan saamea. Jos saamenkielisiä palveluita ei ole ollenkaan tai niitä on saatavilla vain satunnaisesti, asiakkaiden kommunikointi voi olla hyvin rajoittunutta.²⁴² Myös saamenkieliset lapset ovat erityisen heikossa asemassa silloin, kun omakielisiä palveluja ei ole tarjolla. Esimerkiksi saamenkielisen lapsen kielen kehitystä seurataan ja testataan suomen kielellä. Testin perusteella saatetaan todeta, että lapsen kielen kehitys on viivästynyt, vaikka kyse on tosiasiaa siitä, ettei äidinkieleltään saamenkielinen lapsi vielä osaa suomea riittävän hyvin pärjätäkseen testissä. Vanhemmat eivät myöskään koe saavansa äitiys- ja lastenneuvolassa tukea ja opastusta monikielisyyskasvatukseen liittyvissä kysymyksissä. Vammainen saamenkielinen lapsi joutuu tällä hetkellä käytännössä kasvamaan suomenkieliseksi, koska kaikki kuntoutuspalvelut ovat suomenkielisiä ja suomalaisen kulttuurin mukaisia. Puhe- tai muuta terapiaa ei ole Suomessa tarjolla saamen kielillä ja rajat ylittävien palvelujen käyttö on monimutkaista tai niitä ei ole. Sama tilanne on myös aikuisilla aivovammutuneilla, jotka opettelevat uudelleen puhumaan. Myöskään asiakkaan toimintakykyä, terveyttä tai erityistarpeita mittaavia testejä ei ole saatavilla saameksi, minkä vuoksi tulosten ja diagnoosien luotettavuus voi kärsiä.²⁴³

²⁴⁰ Saamebarometri 2016, s. 30–31; Heikkilä Lydia, Laiti-Hedemäki Elsa ja Pohjola Anneli (2013): Saamelaiden hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013, s. 97–157.

²⁴¹ Saamebarometri 2016, s. 30–31.

²⁴² Saamelaiskäräjien (27.6.2016) ja SámiSoster ry:n (31.5.2016) lausunto oikeusministeriölle, OM 1/58/2016

²⁴³ Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaamiskeskus, s. 51–54

Taulukko 16. Saamenkieliset sosiaalihuollon palvelut saamelaisalueen kunnissa²⁴⁴

Kunta	Enontekiö			Inari			Utsjoki		Sodankylä	
Palvelu / kieli	PS	PS	IS	KS	PS	PS	PS	PS	PS	PS
Sosiaalityö, sosiaaliohjaus, sosiaalinen kuntoutus										
Kotihoito ja kotipalvelut ²⁴⁵										
Laitoshoido ²⁴⁶										
Asumispalvelut										
Perhehoito										
Omaishoito										
Lastensuojelu										
Kasvatus- ja perheneuvonta, perheasioiden sovittelu										
Huoltajuus, elatus, isyyden tunnustaminen										
Päihdepalvelut										
Vammaispalvelut ja tukitoimet										
Ikäihmisten ryhmätoiminta ²⁴⁷										
Muistisairaiden ja heidän omaistensa tukitoiminta										

(PS = pohjoissaame, IS = inarinsaame, KS = koltansaame; = palvelu on äidinkielenäsaamista ja sitä hyvin / melko hyvin tarjolla, = palvelun kieli on tyydyttävää ja/tai sitä on saatavilla vain satunnaisesti; = saamenkielistä palvelua ei ole saatavilla)

5.2.2.6 Sosiaalipalveluiden hyviä esimerkkejä

Saamenkielisten verkkopalveluiden kehittäminen on yksi hyvä keino edistää saamelaisien kielellisiä oikeuksia sosiaali- ja terveydenhuollossa. Verkkopalveluilla voidaan tavoittaa saamenkielistä väestöä niin kotiseutualueella kuin sen ulkopuolella. Saamelaiskäräjien yhteydessä toimiva saamen kielineuvosto myöntää vuosittain Saamen kieliteko -palkinnon palveluntuottajalle, joka on edistänyt saamen kielen asemaa ja saamenkielisiä palveluja Suomessa. Vuoden 2015 Kieliteko-palkinto osoitettiin Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirille yhteistyökumppaneineen

²⁴⁴ Taulukon tiedot on koostettu kahdesta eri tietolähteestä: Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaamiskeskus, s. 49–54; Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen nykytila -raportti, s. 16–17.
http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tyoryhmat/soteuudistus/poske/tyoryhmat/soteuudistus/saame_nykytila_04052016 (22.12.2016).

²⁴⁵ Saamenkielistä palvelua on tarjolla vain virka-aikana ja vain joissakin osissa mainittuja kuntia.

²⁴⁶ Saamenkieliset palvelut ovat asumis- ja laitoshoidossa yksittäisten työntekijöiden varassa, eikä niitä ole tarjolla kaikkina aikoina.

²⁴⁷ Saamenkielisten ikäihmisten ryhmätoiminta sekä muistisairaiden ja heidän omaistensa tukitoiminta toteutetaan yhteistyössä SámiSoster ry:n kanssa.

Mielenterveystalo.fi -hankkeessa kehitetystä pohjoissaamenkielisestä masennuksen omahoito-oppaasta.²⁴⁸

SámiSoster ry on tuottanut **saamelaiskulttuurisensitiivisen Muitogiisá-aineistopankin** saamelaisten muistisairaiden omaisten ja sosiaali- ja terveyspalveluiden ammattihenkilöstön tueksi. Aineistopankissa on tietoa muun muassa saamelaiskulttuurista ja saamen kielestä. Muitogiisá sopii myös ikäpolvien yhteisen toiminnan suunnitteluun sekä opetuskäyttöön.²⁴⁹

5.2.2.7 Saamenkieliset palvelut kotiseutualueen ulkopuolella

Saamen kielilain soveltamisen ydinalue on saamelaisten kotiseutualue, ja sen soveltamisalue rajautuu pääsääntöisesti kotiseutualueen sisälle. Valtaosa saamelaisista (noin 65 %) ja jopa noin 75 % alle 10-vuotiaista saamelaislapsista asuu nykyään kotiseutualueen ulkopuolella.²⁵⁰ Muuttoliike saamelaisten kotiseutualueelta kaupunkeihin ja muihin kasvukeskuksiin lisääntyy jatkuvasti.²⁵¹ Esimerkiksi Rovaniemellä asui vuoden 2011 tietojen mukaan 800–900 saamelaista. Pääkaupunkiseudulla asuu noin 1 000 saamelaista.²⁵² Nämä saamelaiset eivät saa omakielisiä palveluja.

*"[...]koska asumme lain asettaman saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, niin jopa lasten saamen kielen opetus on sattumanvaraista."*²⁵³

Vaikka kansainvälisellä tasolla ei ole hyväksytty muodollista alkuperäiskansan määritelmää, on sovittu tietyistä alkuperäiskansojen yleisistä tunnusmerkeistä, jotka ilmenevät ILO 169 -sopimuksesta (Artikla 1 1b-kohta). Alkuperäiskansaksi on katsottu sellainen ihmisryhmä, joka on asunut tietyllä alueella ennen sen nykyisen valtaväestön tuloa, joka kokee itsensä erilliseksi valtaväestöstä ja alkuperäiskansaksi juuri tietyllä alueella, joka ei ole hallitsevassa asemassa yhteiskunnassa ja joka haluaa ylläpitää omaleimaista kulttuuriaan omien instituutioidensa ja oikeusjärjestelmiensä kautta. Määritelmästä ilmenee vahva kytkeytyminen tiettyyn alueeseen. Alkuperäiskansan kytkeytyminen tiettyyn alueeseen, tässä tapauksessa saamelaisten kotiseutualueeseen, on peruste sille, että kielellisten oikeuksien laajuudet poikkeavat alueellisesti.

²⁴⁸ Yle-uutisten verkkouutinen 22.12.2015 klo 13:01

http://yle.fi/uutiset/osasto/sapmi/saamen_kieliteko_palkinto_saamenkieliselle_masennuksen_omahoito-ohjelmalle/8544469 (11.11.2016).

²⁴⁹ www.samisoster.fi/muitogiisa (5.12.2016).

²⁵⁰

http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=105&Itemid=174&lang=finnish (27.12.2016). Saamelaiskäräjien lausunto oikeusministeriölle saamen kielilain uudistamisesta.

²⁵¹ Saamelaiskäräjien lausunto oikeusministeriölle 30.3.2017 luonnoksesta hallituksen esitykseksi saamen kielilain muuttamisesta.

²⁵² Kotimaisten kielten keskus Kotus <http://www.kotus.fi/kielitieto/kielet/saame> (24.11.2016).

²⁵³ Otakantaa.fi -kysely, ote avovastauksista.

Koska valtaosa saamelaisista asuu kotiseutualueen ulkopuolella, on myös perusteltua edistää saamen kielen asemaa muualla Suomessa.

Keskeiset huomiot

Saamenkielisten palveluiden saatavuus: Laadukkaiden ja asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuutta kaikilla kolmella saamen kielellä tulisi parantaa. Keinoja tähän voisivat olla esimerkiksi rekrytointi- ja virantäyttökäytäntöjen sekä ammattihenkilöstön saamen kielen taidon kehittäminen. Lisäksi tulisi lisätä henkilöstön tietoisuutta saamelaisen kulttuurista ja kielellisistä oikeuksista. Rajat ylittävällä yhteistyöllä voidaan joiltakin osin parantaa pohjoissaamenkielisten palveluiden saatavuutta ja sujuvuutta.

Saamenkielisten tulkkauspalvelut: Saamenkielisten tulkkauspalveluiden saatavuus ja laatu tulisi varmistaa. Lisäksi tulisi selvittää, miten etätulkkausta voitaisiin hyödyntää nykyistä enemmän sosiaali- ja terveyspalveluissa. Myös saamenkielisten etäpalvelumahdollisuuksien kehittäminen voisi edistää saamelaisen kielellisten oikeuksien toteutumista niin kotiseutualueella kuin sen ulkopuolellakin.

Tiedottaminen palveluista: Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuudesta tulisi tiedottaa nykyistä paremmin.

5.2.3 Muiden kieliryhmien palvelut

5.2.3.1 Viittomakielet

Oikeudesta käyttää viittomakieltä tai viranomaisen järjestämästä tulkitsemisesta ja kääntämisestä säädetään lukuisissa eri hallinnonaloja koskevissa laeissa mukaan lukien sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annettu laki (812/2000) ja potilaan asemasta ja oikeuksista annettu laki (785/1992). Näihin lakeihin sisältyy säännöksiä mm. potilaan äidinkielen ja kulttuurin huomioimisesta osana hyvää hoitoa. Lisäksi potilaan tiedonsaantioikeutta koskevan sääntelyn yhteydessä on todettu, että jos potilas ei aisti- tai puhevian vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisesta.

Kela järjestää tulkkauspalvelua vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta annetun lain nojalla. Kelan järjestämään tulkkauspalveluun on oikeus henkilöllä, jolla on kuulonäkövamma, kuulovamma tai puhevamma ja joka vammansa vuoksi tarvitsee tulkkausta työssä käymiseen, opiskeluun, asiointiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen, harrastamiseen tai virkistykseen. Kelan järjestämä tulkkauspalvelu on toissijainen suhteessa muun lain nojalla järjestettäviin tulkkauspalveluihin. Sosiaali- ja terveyspal-

veluissa tulisi siis noudattaa ensisijaisesti erityislainsäädännön säännöksiä viittomakielisen tulkkauksen järjestämisessä.

Viittomakielilain valmistelun yhteydessä perustuslakivaliokunta totesi, että viittomakielisten oikeuksien toteutumisessa siten, kuin eri alojen lainsäädännössä on tarkoitettu, on merkittäviä puutteita. Esimerkiksi oikeus saada viranomaisen kustantamaa tulkkausapua viranomaisaloitteisia asioita käsiteltäessä ei aina toteudu, vaan viittomakielinen joutuu itse huolehtimaan tulkkausavusta. Tulkkauspalvelulain mukaiset palvelut näyttäisivät olevan lähes ensisijaisessa asemassa, vaikka laki on toissijainen suhteessa muuhun tulkkausta tai tulkitsemista koskevaan lainsäädäntöön. Lausumassaan eduskunta edellytti, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin sen turvaamiseksi, että viittomakieliltä käyttävien oikeudet toteutuvat koko maassa siten, kuin heidän kielellisiä oikeuksiaan koskevaa lainsäädäntöä laadittaessa on tarkoitettu.²⁵⁴

Epäselvyyksiä tulkkauksen järjestämisvastuusta

Tätä kertomusta valmisteltaessa on käynyt ilmi, että voimassa olevat sosiaalihuollon asiakaslain ja potilaslain säädökset tulkitsemisesta ja tulkin hankkimisesta ovat ongelmallisia viittomakieliltä käyttävien kannalta.²⁵⁵ Viittomakieliseltä yhteisöltä saadun palautteen mukaan sosiaali- ja terveystaloudessa ei ole tällä hetkellä yhtenäisiä käytäntöjä tulkkauksen järjestämiseksi. Sekä tulkkausta tarvitsevien että terveystaloudellisten työntekijöiden keskuudessa on epätietoisuutta siitä, kenen vastuulle viittomakielien tulkin tilaus kuuluu, millaisissa tilanteissa tulkki tulee tilata, ja kuka maksaa tulkkauksesta aiheutuneet kulut. Saatujen lausuntojen mukaan viranomaisten asenteet viittomakielisten kielellisiä tarpeita kohtaan ovat usein vähätteleviä tai kielteisiä. Viittomakieliset asiakkaat ovat raportoineet, että heille ei aina pyynnöstä huolimatta ole tilattu tulkkia, jolloin potilasturvallisuus on saattanut vaarantua. Joissakin sairaaloissa osastohoidossa oleville potilaille on saatettu tilata tulkki esimerkiksi vain lääkärikierron ajaksi, jolloin kommunikointi osaston muun henkilöstön kanssa on käytännössä ollut mahdotonta. Toisinaan taas paikalle tulee useampikin tulkki, jos tietoa viranomaisen jo tilaamasta tulkista ei ole välitetty asiakkaalle, vaan tämä on kuvitellut, että tulkin tilaaminen on hänen vastuullaan. Joissakin sairaaloissa asiakasta pyydetään hoitokutsukirjeessä ilmoittamaan sairaalalle tulkin tarpeesta etukäteen, mutta ilmoituksen voi tehdä vain puhelimitse, mikä on kuuron asiakkaan kannalta luonnollisesti ongelmallista. Useissa kaupungeissa sosiaalitoimi (esimerkiksi vammaispalvelu) on katsonut, että asiakkaan kuuluu tilata tulkki, koska asiakkaalla itsellään on asiaa.²⁵⁶ Esi-

²⁵⁴ PeVM 10/2014 vp–HE 294/2014 vp ja EV 346/2014 vp–HE 294/2014 vp.

²⁵⁵ Esim. Kuurojen liitto ry:n lausunto oikeusministeriölle 9.6.2016, OM 1/58/2016.

²⁵⁶ Kuurojen liitto ry:n (9.6.2016), Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry:n (10.6.2016) ja Suomen nuorisoyhteistyö – Allianssin (10.6.2016) lausunnot oikeusministeriölle, OM 1/58/2016.

merkiksi Kuurojen liiton edunvalvontaan tulee asiakkaiden yhteydenottoja ylivoimaisesti eniten tulkkauspalvelun toimeenpanon epäselvyyksiin liittyen.²⁵⁷

Tulkkauspalvelujen laatu vaihtelevaa

Myös Kelan vastuulla olevassa viittomakielten tulkkauspalvelussa on ilmennyt puutteita. Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan Kelan järjestämien tulkkauspalveluiden laatu on ollut epätasaista erityisesti sen jälkeen, kun tulkkauspalvelujen välitystoiminta keskitettiin Turkuun vuodesta 2014 lähtien. Tulkkauspalvelujen käyttäjien mahdollisuudet vaikuttaa muun muassa tulkin valintaan ovat keskittämisen myötä heikentyneet. Tulkin valinnassa ei aina ole huomioitu asiakkaan toiveita tai tulkkaustilanteen vaativuutta.²⁵⁸ Varsinkin suomenruotsalaisen viittomakielen osalta Kelan tulkkauspalvelujen tilanne on huolestuttava. Suomenruotsalaista viittomakieltä osaavia tulkkeja on hyvin vähän. Lisäksi suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäville kuuroille asiakkaille tarjotaan toisinaan ruotsinkielentaitoisia tulkkeja, jotka kuitenkin käyttävät suomalaista viittomakieltä, eivätkä välttämättä ymmärrä suomenruotsalaista viittomakieltä.²⁵⁹

Tulkkauksen ja omakielisen palvelun merkitys

Oikeusministeriölle annetuissa lausunnoissa on korostettu, että erityisesti viittomakieltä äidinkielenään käyttäville lapsille tulkin käyttömahdollisuus tulisi turvata kaikissa sosiaali- ja terveyspalveluissa.²⁶⁰ Toisaalta on tuotu esiin, että osa sosiaali- ja terveyspalveluista on luonteeltaan sellaisia, että niissä tarvittaisiin tulkkauksen sijaan omakielisiä palveluita. Tällaisia ovat palvelut, joissa asiakassuhteet muodostuvat pitkiksi sekä haavoittuvien ryhmien palvelut, kuten nuorten terapiapalvelut, osa vanhuspalveluista, mielenterveyspalvelut, lasten, muistisairaiden, maahanmuuttajien tai syrjäytyneiden palvelut.²⁶¹

Asiakirjakäännöksiä viittomakielelle

Kuurojen liiton²⁶² mukaan viittomakieltä käyttävien suomen tai ruotsin kielen luku- ja kirjoitustaito vaihtelee paljon. Asiointitilanteessa tulkin viittoma nopea tulkinnot ei

²⁵⁷ Kuurojen liitto ry:n lausunto oikeusministeriölle, 9.6.2016, OM 1/58/2016.

²⁵⁸ Suomen nuorisoyhteistyö – Allianssi ry:n (10.6.2016) ja Kuulovammaisten Lasten Vanhempain Liitto ry:n (10.6.2016) lausunnot oikeusministeriölle, OM 1/58/2016.

²⁵⁹ Viittomakielten lautakunnan lausunto (Kotus) oikeusministeriölle, 10.6.2016, OM 1/58/2016.

²⁶⁰ Suomen nuorisoyhteistyö – Allianssi ry:n (10.6.2016) ja Kuulovammaisten Lasten Vanhempain Liitto ry:n (10.6.2016) lausunnot oikeusministeriölle, OM 1/58/2016.

²⁶¹ Kuurojen liitto ry:n (9.6.2016), Viittomakielten lautakunnan (Kotus, 10.6.2016) ja Suomen nuorisoyhteistyö – Allianssi ry:n (10.6.2016) lausunnot oikeusministeriölle, OM 1/58/2016.

²⁶² Kuurojen liitto ry:n lausunto oikeusministeriölle 9.6.2016, OM 1/58/2016.

tallennu mihinkään ja asiakas voi unohtaa sen sisällön. Joissakin asioissa kirjallinen päätös saadaan vasta asiointitilanteen jälkeen. Jos henkilö ei ymmärrä kirjoitettua suomea tai ruotsia, hänen oikeusturvansa voi vaarantua.²⁶³ Viime vuosina onkin nostettu esille tarve saada asiakirjakäännöksiä viittomakielelle tilanteissa, joissa viittomakieltä käyttävän henkilön lukutaito on heikko.²⁶⁴

Sosiaali- ja terveystalouden saavutettavuus

Sosiaali- ja terveystalveluiden saavutettavuudessa on edelleen parannettavaa viittomakieltä käyttävien näkökulmasta. Joillain paikkakunnilla ajanvaraus onnistuu tekstiviestillä,²⁶⁵ mutta usein asiakas voi hoitaa asiansa vain soittamalla²⁶⁶.

*"Nykyään useat terveystyökalot käyttävät takaisinsoittopalvelu-systeemiä asiakaspalvelussa. Tämä on suurin syrjintä-case meille viittomakielisille, koska viittomakielientulkki ei voi vaatia läsnä olevaksi 24/7. Asiakaspalvelussa tulee huomioida tasavertaisesti eri kielimuodot, jolloin enemmän monipuolisuutta kehiin sähköpostin ja tekstiviestin muodossa."*²⁶⁷

Kielellisten oikeuksien ja kohtuullisten mukautusten yhteensovittaminen

Viittomakieltä käyttävien kuurojen näkökulmasta palveluiden järjestämisessä viittomakielellä tai viittomakielisen tulkkauksen hankinnassa on kyse yhtäältä kielellisten oikeuksien huomioimisesta ja toisaalta kohtuullisista mukautuksista vamman perusteella. Kuurojen liitto ry:n mukaan näiden kahden näkökulman yhteensovittaminen ei nykyisellään toimi kuntatasolla. Esimerkiksi vanhustenhuollossa esiintyy usein epäselvyyttä siitä, kenelle vastuu kuuron asiakkaan palvelujen järjestämisestä kuuluu. Lisäksi monivammaisten viittomakieltä käyttävien kuurojen palveluntarpeen arvioinnissa kielelliset tarpeet on toisinaan täysin sivuutettu. Esimerkiksi liikuntavammaisen viittomakielisen palveluntarvetta arvioitaessa painopiste voi olla liikkumisen apuvälineiden ja esteettömän fyysisen ympäristön järjestämisessä, kun taas viittomakielisen tai viittomakielelle tulkatun palvelun tarve jää vähemmälle huomiolle.²⁶⁸

²⁶³ Ks. esim. korkeimman hallinto-oikeuden päätös asiassa, joka koski lapsen huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista koskevan hakemuksen käsittelyä (KHO:2016:73).

264 Kuurojen liitto ry:n lausunto oikeusministeriölle, 9.6.2016, OM 1/58/2016.

²⁶⁵ Kuurojen liitto ry:n lausunto oikeusministeriölle, 9.6.2016, OM 1/58/2016.

²⁶⁶ Nuorten liitto ry:n lausunto oikeusministeriölle, 9.6.2016, OM 1/58/2016.
Suomen nuorisoyhteistyö – Allianssi ry:n lausunto oikeusministeriölle, 10.6.2016, OM 1/58/2016.

²⁶⁷ Otakantaa.fi -kysely, ote avovastauksista.

²⁶⁸ Kuurojen liitto ry:n lausunto oikeusministeriölle, 9.6.2016, OM 1/58/2016.

"Sosiaali- ja terveystalveluissa tiedetään yllättävän huonosti viittomakielistä ja kuuroista."

*"Hörselskadade personer som är beroende av läppavläsning och som har svenska som modersmål hör bäst på svenska. Lättast att avläsa läppar på sitt eget modersmål."*²⁶⁹

"Kuuleva viittomakielinen on välinputoaja – mikäli sairastuu vaikkapa dementiaan ja viittomakieli on se oma vahvempi kieli, puhutun suomen väistyessä, ei palveluja ole tarjolla"

*"Jag kan använda teckenspråkstolk vid besök till läkare och hälsocentral, vilket har varit en bra lösning. De flesta hälsotjänster har också möjlighet ge svenskspråkig service, och de jag har använt har fungerat tillfredsställande."*²⁷⁰

Keskeiset huomiot

Henkilökunnan viittomakielentaidon hyödyntäminen: Viittomakielentaitoisten sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kielitaito tulisi huomioida ja hyödyntää asiakas- ja potilastyössä nykyistä paremmin.

Viittomakielisten palveluiden keskittäminen: Olisi syytä pohtia, milloin viittomakieleen liittyvän asiantuntemuksen kokoaminen ja keskittäminen tiettyihin sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköihin tai toimipisteisiin on perusteltua. Muut yksiköt/toimipisteet voisivat hyödyntää keskitettyä asiantuntemusta ja kielitaitoa esimerkiksi videoyhteyden kautta.

Viittomakielen tulkkaus: Käytäntöjä ja vastuita viittomakielisen tulkkauksen järjestämiseksi sosiaali- ja terveystalveluissa tulisi selkeyttää. Kelan järjestämän tulkkauspalvelun laatua ja resurssien riittävyttä tulisi seurata.

5.2.3.2 Muut kielet

Venäjänkieliset

Venäjänkielisiä lääkäreitä ja muita sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoita työskentelee Suomessa paljon. Myös venäjänkielistä tietoa on saatavilla viranomaisilta

²⁶⁹ Käännös: Kuulovammaiset henkilöt, jotka ovat riippuvaisia huulitalukemisesta ja joiden äidinkieli on ruotsi, kuulevat parhaiten ruotsiksi. Helpointa lukea huulilta omalla äidinkielellään.

²⁷⁰ Käännös: Voin käyttää viittomakielen tulkkaa, kun käyn lääkärillä tai terveyskeskuksessa, mikä on ollut hyvä ratkaisu. Useimmilla terveystalveluilla on myös mahdollisuus palvella ruotsiksi, ja ne, joita olen käyttänyt, ovat toimineet tyydyttävästi. Otteita Otakantaa.fi -kyselyn avovastauksista.

entistä enemmän (materiaalit ja verkkosivut, esimerkiksi Lastensuojelu.info). Etenkin vammaisille, iäkkäille ja muille erityisryhmille suunnattua venäjänkielistä tietoa tarvittaisiin kuitenkin nykyistä enemmän. Monet järjestöt tarjoavat tietoa ja julkaisuja maahanmuuttajaryhmien kielillä. Esimerkiksi Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry – FARO on julkaissut venäjänkielisen opassarjan, jossa on tietoa muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista. Venäjän kielen tulkkeja, asiakirjojen tulkkaus- ja käännösapua sekä venäjänkielistä kriisiapua ja vammaisten saattoapua on sen sijaan heikosti saatavilla erityisesti kiireellisissä tapauksissa.²⁷¹

Vironkieliset

Ilmeisesti suomen ja viron kielten kielisukulaisuudesta johtuen vironkielisten asiakkaiden ja potilaiden oletetaan usein ymmärtävän riittävän hyvin suomea, eikä heille sen takia yleensä tilata tulkkausta. Monien vironkielisten suomen kielen taito ei kuitenkaan ole riittävän hyvällä tasolla viranomaisten kanssa asioimista varten.²⁷² Myös vironkielistä tietoa ja materiaaleja (esimerkiksi esitteitä ja verkkosivuja) kaivattaisiin nykyistä enemmän.²⁷³

Tulkkaus- ja käännöspalveluiden saatavuus

Muiden kuin suomen-, ruotsin- ja saamenkielisten määrä on viime vuosina lisääntynyt, ja tulkkauspalveluiden saatavuus sekä resurssien riittämättömyys niin tulkkien kuin käännöspalveluiden osalta näyttäisivät asettavan haasteita sosiaali- ja terveyspalveluissa. Maahanmuuttajille on tarjolla myös omakielistä neuvontaa sosiaali- ja terveyspalveluista.²⁷⁴

Selkokieli

Selkokielen tarvitsijoiden kannalta kielelliset oikeudet ovat toteutuneet huonosti sosiaali- ja terveyspalveluissa. Sähköiset palvelut ovat lisääntyneet, eikä niissä aina oteta riittävästi huomioon palvelun saavutettavuutta kielellisestä näkökulmasta²⁷⁵. Esimerkiksi ajanvarausjärjestelmät ja lomakkeet ovat saadun palautteen mukaan usein vaikeaselkoisia ja -käyttöisiä muille kuin suomen- ja ruotsinkielisille²⁷⁶. Myös muistisairaat

²⁷¹ Venäjänkielisten yhdistysten liitto ry – FARO:n lausunto oikeusministeriölle, 10.6.2016, OM 1/58/2016.

²⁷² Tuglas-seura ry:n (10.6.2016) ja Suomen virolaisten liitto ry:n (20.5.2016) lausunnot oikeusministeriölle.

²⁷³ Tuglas-seura ry:n lausunto oikeusministeriölle 10.6.2016, OM 1/58/2016.

²⁷⁴ Kaskisten kaupungin (962016) ja Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston (862016) lausunnot oikeusministeriölle; Lapin sairaanhoitopiiri (videoneuvottelu 312017). Tampereen kaupungin lausunto oikeusministeriölle 9.6.2016.

²⁷⁵ Kehitysvammaliiton Selkokeskuksen lausunto oikeusministeriölle 9.6.2016, OM 1/58/2016.

²⁷⁶ Moniheli ry:n lausunto oikeusministeriölle 9.6.2016, OM 1/58/2016.

ja hyvin iäkkäät henkilöt, kehitysvammaiset henkilöt ja muutamat muut vammaisryhmät sekä henkilöt, joilla on muita oppimisen, lukemisen, kielenkäytön tai keskittymisen vaikeuksia, hyötyisivät selkokielisistä palveluista. Selkokielen käytöstä ei ole toistaiseksi yhtenäisiä käytäntöjä tai ohjeistusta, mikä näyttäisi aiheuttavan haasteita tulkkaus- ja käännöspalveluiden järjestämiselle sosiaali- ja terveyspalveluissa. Saadun palautteen perusteella sosiaali- ja terveyspalveluissa pyritään kuitenkin mahdollisuuksien mukaan huomioimaan asiakkaan ja potilaan äidinkieli ja järjestämään tulkkaus.²⁷⁷ Esimerkiksi Tampereen kaupungin Pirkanmaan tulkikeskuksesta on saatavilla tulkkausta noin 40:lle eri kielelle. Tulkkeskus tarjoaa myös koulutusta kulttuuriin ja tulkkaukseen liittyen sekä käännöspalveluita. Tiedotteita ja ohjeita on käännetty eri kielille huomioiden erityisesti isot kieliryhmät. Yksilöllisiä viranomaispäätöksiä esimerkiksi sosiaalityön alalla on käännetty tarvittaessa asiakkaan käyttämälle kielelle. Lisäksi Tampereen kaupunki on tarjonnut maahanmuuttajille kohdennettuja palveluja terveydenhuollossa ja kotouttavassa sosiaalityössä.²⁷⁸ Selkokielen käyttö julkisissa palveluissa on tällä hetkellä vielä hyvin satunnaista.²⁷⁹

"Myös sosiaali- ja terveyspalveluissa tulee huomioida äidinkielen lisäksi ymmärrettävyys, erityisesti silloin jos henkilöllä on kielellisiä vaikeuksia ja hän tarvitsee selkokielistä viestintää tai käyttää puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja.[...]"²⁸⁰

Keskeiset huomiot

Vieraskielisten kohtaaminen: Vieraskielisten asiakkaiden kohtaamisen käytäntöjä sekä tulkkauksen järjestämiskäytäntöjä tulisi yhtenäistää sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa.

Hyvä virkakieli ja selkokieli: Selkokielen käyttöä sosiaali- ja terveyspalveluissa tulisi lisätä.

²⁷⁷ Esim. Kaskisten kaupungin (9.6.2016) ja Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston (8.6.2016) lausunnot oikeusministeriölle; Lapin sairaanhoitopiiri (videoneuvottelu 3.1.2017).

²⁷⁸ Maahanmuuttajainfo Mainio: <http://www.tampere.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalinen-tuki-ja-toimeentulo/maahanmuuttajat/mainio.html>

²⁷⁹ Kehitysvammaliiton Selkokeskuksen lausunto oikeusministeriölle 9.6.2016.

²⁸⁰ Otakantaa.fi -kysely, ote avovastauksista.

5.2.3.3 Hyviä esimerkkejä

Tampereella kuurosokeiden ja viittomakieltä käyttävien kommunikaatiotarpeet on otettu huomioon palveluita järjestettäessä. Tulkkaus tilataan asiakkaan tai potilaan kommunikaatiotapa huomioiden. Viittomakielisille ja kuurosokeille asiakkaille on tarjottu omakielisiä sosiaalityön palveluita vammaispalvelutoimistossa, jossa on työskennellyt kaksi suomalaisen viittomakielen taitoista sosiaalityöntekijää. Viittomakielisen asiakkaan ja sosiaalityöntekijän yhteydenpito on ollut mahdollista myös videoyhteyden kautta. Henkilökunnalle on myös järjestetty koulutusta viittomakielisestä kulttuurista. Omakielisiä kotihoidon palveluita sekä ikäihmisten ja vaikeavammaisten viittomakielisiä asumispalveluita on hankittu myös ostopalveluina.²⁸¹

Selkokieli

Jotkut viranomaiset ja sosiaali- ja terveystyöpalveluita tarjoavat tahot ovat ottaneet selkokielen käyttäjiä huomioon toiminnassaan. Hyvä esimerkki on Satakunnan sairaanhoitopiiri, jossa oleellinen, yleisesti kaikkia potilaita koskeva tieto, kuten potilasohjeet ja verkkosivut, on toteutettu selkokielellä. Myös Kansaneläkelaitos tarjoaa tietoa etuuksistaan ja palveluistaan selkokielellä. Niitä voidaan pitää kuitenkin poikkeuksina. Muut esimerkit selkokielen käytöstä julkishallinnon toimijoiden tiedotuksessa ja toiminnassa ovat yksittäisiä ja satunnaisia.²⁸²

5.2.4 Erityisiä sosiaali- ja terveydenhuollon kysymyksiä

5.2.4.1 Vanhuspalvelut

Kunnat vastaavat pitkälti iäkkäiden ihmisten tarvitsemien sosiaali- ja terveystyöpalveluiden järjestämisestä. Heidän sosiaaliturvansa koostuu sosiaali- ja terveystyöpalveluista ja toimeentuloturvasta. Palvelujen toimivaan kokonaisuuteen kuuluu, että ikääntyneet henkilöt voivat käyttää omaa kieltään käyttäessään julkisia palveluja.

Kielibarometri 2016 tulosten perusteella voidaan todeta, että myös ruotsinkielisten vanhuspalvelujen osalta tyytyväisyys riippuu siitä, missä henkilö asuu. Etenkin Turunmaan ruotsinkielinen väestö on tyytymätöntä (arvosana 6,8). Suomenkielisten vastaajien kohdalla vastaavia alueellisia eroja ei ole nähtävissä.²⁸³

²⁸¹ Tampereen kaupungin lausunto oikeusministeriölle 9.6.2016.

²⁸² Kehitysvammaliiton Selkokeskuksen lausunto oikeusministeriölle 9.6.2016.

²⁸³ Kielibarometri 2016, taulukko 11 a.

Vuoden 2009 kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta, jossa on myös erikseen seurattu vanhustenhuoltoa, todetaan näin: ²⁸⁴ ” *Kielibarometri 2008*

-selvityksessä kaksikielisten kuntien kielellisten vähemmistöjen edustajat antoivat suunnilleen yhtä korkean arvosanan vanhustenhuollolle, mutta arvosanat vaihtelevat kunnittain. Esimerkiksi Turussa ruotsinkielinen vähemmistö antoi vuonna 2008 vanhustenhuollolle arvosanana 6,5 kun se vuonna 2004 oli 6,7. Vaasassa arvosana taas nousi, sillä se oli 6,9 vuonna 2004 ja 7,5 vuonna 2008. Pääkaupunkiseudulla ruotsinkielinen vähemmistö antoi erityisen alhaisia arvosanoja kotiavulle ja kotipalvelulle.” Vuoden 2013 kielikertomuksessa taas todetaan, että keskimääräinen tyytyväisyys vanhuspalveluiden kieleen heikentyi neljässä vuodessa. ²⁸⁵

Seuraavasta taulukosta ilmenee, millaisia arvosanoja ruotsinkielinen väestö antoi vanhuspalveluille vuosina 2008, 2012 ja 2016 suoritettujen Kielibarometri-selvitysten yhteydessä pääkaupunkiseudulla. Kysymyksenasettelussa on hieman vuosikohtaista eroa, mutta tulokset ovat silti vertailukelpoisia. Vuonna 2008 asukkaita pyydettiin antamaan arvosana vanhuspalveluille, vuonna 2012 vanhuspalveluille (kotiapu ja kotipalvelut) sekä vuonna 2016 pyydettiin antamaan arvosana vanhuspalveluille ja kotihoidolle erikseen.

Taulukko 17. Ruotsinkielisten antama arvosana kielipalveluille vanhuspalveluissa pääkaupunkiseudun ja ympäryskuntien kaksikielisissä kunnissa ²⁸⁶

	2008 vanhuspalvelut	2012 Vanhuspalvelut (kotiapu ja kotipalvelut)	2016 vanhuspalvelut/kotihoito
Helsinki	7,08	6,3	7,2 / 6,8
Espoo	6,89	6,52	6,2 / 6,0
Kauniainen	7,35	7,5	8,0 / 8,7
Vantaa	7,0	6,73	6,5 / 5,7
Sipoo	8,74	8,19	8,1 / 8,3
Kirkkonummi	6,96	7,31	6,5 / 7,1
Siuntio	8,19	8,20	8,4 / 8,1

Taulukosta 17 voidaan päätellä, että ruotsinkielisten vanhuspalveluiden toimivuus on asukkaiden mielestä heikkoa, eikä pääkaupunkiseudun kunnissa ongelmaa ole yleisesti ottaen kyetty ratkaisemaan. Helsingin kaupunki on kuitenkin useamman vuoden ajan selvittänyt ruotsinkielisen kotihoidon saatavuutta. Kaupungin selvityksestä ilmeni, että alle 20 prosenttia niistä, jotka olivat ilmaisseet toiveensa saada kotihoidon palvelua ruotsinkielellä, ilmoitti saavansa sitä aina. Vastaajista 75 prosenttia ilmoitti, etteivät

²⁸⁴ Kielikertomus 2009, s. 43.

²⁸⁵ Kielikertomus 2013, s. 56.

²⁸⁶ Tiedonsaanti sähköpostitse Marina Lindell, helmikuu 2017.

he saa palvelua ruotsin kielellä lainkaan.²⁸⁷ Helsingin kaupungin kotihoidon ruotsinkielisten palveluiden voidaan todeta olevan puutteellisia. Toisaalta on myönteistä, että Helsingin kaupunki seuraa jatkuvasti tyytyväisyyttä ruotsinkielisten palveluiden tasoon. Näin olisi hyvä toimia myös muissa kaksikielisissä kunnissa.

”Nej, hur kan ens rättigheter tillgodoses när vi ex. inom äldreomsorgen även på svenskspråkiga boenden har övervägande finskspråkig personal som indirekt är respektlösa och kategoriskt talar finska till kunderna, även fast boendet är svenskspråkigt.”²⁸⁸

Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut laatusuosituksen hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi.²⁸⁹ Suosituksessa mainitaan muun muassa, että tieto kunnan ikääntyneen väestön kielellisestä jakautumisesta auttaa kuntia kehittämään vanhuspalveluita.²⁹⁰ Palvelujen suunnittelun ja henkilöstön kielitaidon kannalta tämä onkin erittäin tärkeää. Ruotsinkielisen vanhusväestön osuus on kaksikielisissä kunnissa lähes poikkeuksetta suurempi kuin ruotsinkielisten osuus kunnan koko väestöstä. Pääkaupunkiseudulla ero on erityisen suuri.

Taulukko 18. Ruotsinkielinen ikääntynyt väestö pääkaupunkiseudun ja ympäryskuntien kaksikielisissä kunnissa²⁹¹

Ruotsinkieliset pääkaupunkiseudulla 31.12.2015	Yli 65-vuotiaat % väestöstä	Yli 85-vuotiaat % väestöstä	Koko kieliryhmän osuus väestöstä
Helsinki	8,1	11,2	5,7
Espoo	11,3	14,8	7,5
Vantaa	4,8	6,9	2,6
Kauniainen	40,9	50,4	34,4
Sipoo	51,9	63,2	34,1
Kirkkonummi	27,4	46,4	17,1
Siuntio	45,4	65,2	29,1

Ruotsinkielisten kuntalaisten suhteellisen osuuden väheneminen pääkaupunkiseudulla johtuu 1960- ja 1970-lukujen muuttoaallostas suomenkielisistä kunnista – ei siitä,

²⁸⁷ Helsingin sosiaali- ja terveysvirasto; Asiakastutkimus 2016, kooste ruotsinkielisistä palveluista.

²⁸⁸ Käännös: *Ei, miten oikeudet voidaan toteuttaa kun meillä esim. vanhuspalveluissa myös ruotsinkielisessä palveluasumisessa on enimmäkseen suomenkielistä henkilökuntaa, joka epäsuorasti käyttäytyvät ylenkatsovasti kategorisesti puhuvat suomen kieltä asiakkaille, vaikka palveluasuminen on ruotsinkielinen.* Otakantaa.fi, ote avovastauksista.

²⁸⁹ Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11.

²⁹⁰ Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11, s.29.

²⁹¹ www.sotkanet.fi.

että ruotsinkielisten määrä olisi lukumääräisesti laskenut olennaisesti.²⁹² Ruotsinkielisten vanhuspalvelujen tarve ei toisin sanoen vähene tulevaisuudessa.

*"Att bli äldre på svenska i Nyland är inget att se framemot, utan då flyttar jag tillbaka till Österbotten."*²⁹³

Sosiaali- ja terveysministeriö on suosituksessaan painottanut, että on tärkeää, että iäkäs henkilö voi osallistua palveluntarpeiden arviointiin omalla äidinkielellään. Myös iäkkään henkilön kielelliset tarpeet on otettava huomioon suunnitelmassa. Palvelurakenne ja palveluvalikoima on suunniteltava ottaen huomioon ikääntyneen väestön kielelliset tarpeet.²⁹⁴ Olisi tärkeää että sosiaali- ja terveysministeriön suositusta sovellettaisiin kunnissa.

5.2.4.2 Ruotsinkielisten nuorisopsykiatrian palveluiden saatavuus pääkaupunkiseudulla

Kunnat ja erikoissairaanhoido järjestävät mielenterveyspalveluja. Mielenterveyspalveluihin sisältyvät ohjaus, neuvonta ja tarpeenmukainen psykososiaalinen tuki, kriisitalenteiden psykososiaalinen tuki sekä mielenterveyden häiriöiden tutkimus, hoito ja kuntoutus. Palveluista säädetään terveydenhuoltolaissa sekä mielenterveyslaissa (1116/1990).²⁹⁵

Mielenterveyspalveluiden saatavuutta omalla kielellä pidetään tärkeänä. Esimerkiksi Mielenterveyden keskusliitto on todennut, että erityisesti psykiatrian puolella on tärkeää ja oleellista saada hoito, kuntoutus ja palvelut omalla äidinkielellä. Liitto toteaa, että tunteiden ja tuntemuksien sanoiksi pukeminen edellyttää kielen hyvää hallintaa ja ymmärtämistä, kun toimintakyky on alentunut joko psyykkisestä tai somaattisesta syystä, vammaisuudesta tai vanhuudesta johtuen.²⁹⁶ Mielenterveyden keskusliiton lisäksi moni muukin yhdistys on lausunnoissaan kiinnittänyt huomiota ruotsinkielisten mielenterveyspalveluiden saatavuuden alueellisiin ja kuntakohtaisiin eroihin sekä puutteellisuuteen verrattuna suomenkielisiin mielenterveyspalveluihin. Ainoastaan Pohjanmaalla suomen- ja ruotsinkieliset kielivähemmistöt antavat lähes saman arvosanan omakielisten mielenterveyspalveluiden toteutumiselle. Uudellamaalla ja

²⁹² Finlandssvenskarna, 2012, s. 12.

²⁹³ Käännös: *Vanheneminen ruotsiksi Uudellamaalla on jotain mitä en odota, vaan silloin muutan Pohjanmaalle*. Otakantaa.fi -kysely, ote avovastauksista.

²⁹⁴ Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11, s 31–32 ja s. 38.

²⁹⁵ www.stm.fi/mielenterveys, 16.3.2017.

²⁹⁶ Mielenterveyden keskusliitto ry lausunto, 10.6.2016, OM 1/58/2016.

Turunmaalla ruotsinkieliset antavat huomion arvosanan kuin suomenkieliset. Ero on noin arvosanan verran.²⁹⁷

*"Behövde under våren hjälp på mentalvårdssidan i min kommun. Fick bra och snabb hjälp, men inte på mitt modersmål. I den akuta situationen var det ok, men kunde ändå inte uttrycka mig som jag skulle ha önskat och kände ett extra tryck pga detta. Inom mentalvården är det ytterst viktigt att få vård på eget modersmål. Efter den akuta perioden letade jag upp och betalade jag privat vård på svenska helt själv."*²⁹⁸

Pitkään suurimmaksi ongelmakohtaksi on kuitenkin osoitettu pääkaupunkiseudun ruotsinkielisten nuorten psykiatriset palvelut. Ongelmana ovat olleet vaikeudet rekrytoida henkilökuntaa ruotsinkielisen nuorisopsykiatrian hoitotiimiin.²⁹⁹ Asiasta on myös uutisoitu useasti.

Vuonna 2016 koko HUS:n alueella ruotsinkielisiä psykiatrian potilaita hoidettiin yhteensä 2694. Tässä luvussa on huomioitu Helsingin, Espoon, Vantaan sekä Kellokosken alueen polikliiniset ja osastohoitoa tarvitsevat potilaat. Pasilassa sijaitsee ruotsinkielinen nuorisopsykiatrian poliklinikka, joka palvelee Helsingin yliopistollisen sairaalan ruotsinkielisiä nuoria ja heidän perheitään. Poliklinikalla oli helmikuussa 2017 potilaita hoidettavanaan 70–80. Yksikön rekrytointi on onnistunut siten, että poliklinikalla on ruotsinkielentaitoinen lääkäri, psykologi sekä muuta henkilökuntaa.³⁰⁰ Pasilan lisäksi ruotsin kielellä palvelevia nuorisopsykiatrian osastoja on Raaseporissa ja Porvoossa.

Espoon kaupunki on kiinnittänyt huomiota siihen, että lasten ja nuorten terapiapalvelut tulisi turvata siten, että ne toteutuvat asiakkaan äidinkielellä.³⁰¹ Tällä hetkellä Espoon alueella on yhteensä viisi ruotsinkielistä työntekijää. Sekä Leppävaaran että Olarin hoitopoliklinikoilla palvelua on mahdollista saada ruotsiksi. Tämä on tärkeää, koska Espoon poliklinikat palvelevat myös Kirkkonummea, jossa ruotsinkielistä väestöä on melko runsaasti.³⁰²

²⁹⁷ Kielibarometri 2016, s. 56.

²⁹⁸ Käännös: *Tarvitsin keväällä apua mielenterveyden palveluista kunnassani. Sain hyvää ja nopeaa palvelua, mutta en äidinkielelläni. Akuutissa tilanteessa tämä oli ok, mutta en kuitenkaan voinut ilmaista itseäni kuten toivoin ja tunsin tästä syystä painetta. Mielenterveyden palveluissa on äärimmäisen tärkeää saada hoitoa äidinkielellään. Akuutin jakson jälkeen hain ja maksoin itse yksityisestä palvelusta ruotsin kielellä.* Otakantaa.fi -kysely, ote avovastauksista.

²⁹⁹ Mm. von Kraemer, 2014 s. 24.

³⁰⁰ HUS:lta 6.2.2017 sähköpostitse saatu tiedonanto.

³⁰¹ Espoon kaupungin lausunto, 30.5.2016, OM 1/58/2016.

³⁰² Espoon kaupungin lausunto, 30.5.2016, OM 1/58/2016.

Edellä esitettyjen tietojen perusteella voidaan todeta, että pitkään jatkuneet ruotsinkielisen nuorisopsykiatrian puutteet on ainakin toistaiseksi saatu korjattua. Erittäin myönteistä on, että ruotsinkielentaitoista henkilöstöä on saatu rekrytoitua.

5.2.4.3 Lastensuojelu ja huostaanotto

Ruotsinkieliset

Lastensuojelulain 4 §:n 2 momentin (417/2007) mukaan lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen. Lain 50 §:n mukaan sijaishuoltopaikan valinnassa tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta. Arvostelua on tullut siitä, että erityislainsäädäntö ei ole riittävän velvoittava kielellisten oikeuksien osalta.³⁰³

Suomessa ei tilastoida lastensuojelun asiakkaina olleita lapsia kielen perusteella. Alueellisista tilastoista voidaan kuitenkin havaita, että lapsia huostaan otettiin vähiten Pohjanmaalla ja toiseksi vähiten Ahvenanmaalla.³⁰⁴ Pohjanmaalla ja Ahvenanmaalla ruotsinkielisiä on suhteessa väestöön huomattavasti enemmän kuin muualla maassa. Tilastot eivät kerro mahdollisesta erosta suomenkielisten ja ruotsinkielisten välillä maakunnissa tai kansallisesti.

Tietoa sekä ruotsinkielisistä lastensuojelun asiakkaista että ruotsinkielisistä lastensuojelun palveluista ja palveluketjuista on vähän. Tämä hankaloittaa palvelujen suunnittelamista. Pelkästään ruotsin kielellä toimivia lastenkoteja ei ole. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka ruotsin kieltä osaavia työntekijöitä on, lastenkodeissa ei välttämättä ole valmiuksia vastaanottaa ruotsinkielisiä lapsia tai nuoria.³⁰⁵ Pedersöressä sijaitseva Lagmansgården on valtion koulukodeista ainoa, joka tarjoaa mahdollisuuden ruotsinkieliseen koulunkäyntiin.³⁰⁶ Koulukodin tulevaisuus on jatkuvasti taloudellisista syistä epävarmaa. Etelä-Suomessa lastensuojelulain (417/2007) 37 §:ssä tarkoitettua kuntouttavaa perhehoitoa ei ole saatavilla ruotsiksi muualla kuin Raaseporissa. Etäisyys voi muodostua palvelun käytön esteeksi.³⁰⁷

Lastensuojelun asiakkaat tarvitsevat usein monia eri tukimuotoja. Lastensuojelun työntekijät ovat kuvailleet ruotsinkielistä palveluverkkoa vaikeasti hahmotettavaksi. Asiantuntijoilla on myös tietoa useista tapauksista, joissa lastensuojelutoimenpiteet

³⁰³ Koonti lausunnoista, Lastensuojelun keskusliitto, s. 46.

³⁰⁴ Lastensuojelu 2015, s. 4. THL julkaisuja.

³⁰⁵ Asiantuntijatapaaminen yliopistolehtori Harry Lunabban kanssa, 1.2.2017.

³⁰⁶ www.valtionkoulukodit.fi, 4.4.2017.

³⁰⁷ Von Kraemer 2014, s. 17.

ovat ruotsinkielisten palveluiden puuttuessa johtaneet siihen, että ruotsinkielinen lapsi on menettänyt yhteyden sekä ruotsinkielisiin sukulaisiin että kulttuuriinsa.³⁰⁸

Viittomakieliset

Kuurojen liitolta saadun palautteen mukaan viittomakielisen huostaan otetun lapsen kielellisten oikeuksien turvaamisessa on esiintynyt haasteita. Viittomakielinen lapsi joutuu huostaanoton yhteydessä tavallisesti suomenkieliseen ympäristöön, jossa kuukaan ei kommunikoi hänelle viittomakielellä. Tästä voi aiheutua ongelmia esimerkiksi kriisiterapian toteutuksessa ja lapsen näkemyksen kuulemisessa häntä koskevissa asioissa. Sosiaalityöntekijöiden voi olla vaikea arvioida lapsen hoidon onnistumista, jos he eivät voi kommunikoida lapsen kanssa hänen omalla kielellään.³⁰⁹

Venäjänkieliset

Venäjän ns. lapsiasiamiehen suomalaisen lastensuojeluun kohdistama arvostelu herätti vuonna 2013 julkisuudessa keskustelua venäjänkielisten lasten ja heidän vanhempiensa oikeuksista. Sosiaali- ja terveysministeriön tarjottua aiempaa enemmän ja nopeammin tietoa Suomen lastensuojelun periaatteista venäjän kielellä tilanne rauhoittui.³¹⁰ Aiheesta uutisoitiin mediassa näyttävästi jälleen vuosina 2015 ja 2016. Oikeusministeriön tätä kertomusta varten saamasta palautteesta ilmenee, että väärinkäsitysten välttämiseksi venäjänkielisten keskuudessa tarvittaisiin jatkuvasti omakielistä tiedottamista lastensuojeluun liittyvistä kysymyksistä. Venäjänkieliset järjestöt voisivat toimia tässä viranomaisten tukena.³¹¹

Huomioitavaa

Ruotsinkielinen lastensuojelu: Ruotsinkielisestä lastensuojelusta sekä ruotsinkielisistä lastensuojelun asiakkaista tulisi tuottaa tietoa, jotta kielelliset ja kulttuuriset oikeudet turvaava palveluverkko voitaisiin kehittää. Vastaava koskee muitakin vähemmistökieliryhmiä Suomessa.

³⁰⁸ Von Kraemer 2014, s. 18.

³⁰⁹ Kuurojen liitto ry:n palaute oikeusministeriölle 27.2.2017 (sähköpostitiedonanto).

³¹⁰ Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2013, s. 61, <http://lapsiasia.ssthosing.fi/wp-content/uploads/2014/12/Vuosikirja-2013.pdf>.

³¹¹ Venäjänkielisten yhdistysten liitto ry – FARO:n lausunto oikeusministeriölle, 10.6.2016, OM 1/58/2016.

5.2.4.4 Lapsen oikeus viittomakieleen

Viittomakielilain (359/2015) esitöiden mukaan viittomakieltä käyttävien lasten oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin on aiheuttanut huolta viittomakielisessä yhteisössä.³¹²

Myös tätä kertomusta varten oikeusministeriölle toimitetuissa lausunnoissa on nostettu esiin huoli erityisesti kuuroina tai kuulovammaisina syntyvien lasten ja heidän vanhempiensa oikeudesta oppia viittomakieli ja saada viittomakielistä opetusta.³¹³

Sisäkorvaistute ja viittomakieli

Nykyisin lähes kaikki kuurot ja vaikeasti huonokuuloiset lapset saavat sisäkorvaistutteen terveydenhuollon lääkinnällisenä kuntoutuksena, jonka tavoitteena on kuulonvarainen kommunikaatio ja puhutun kielen oppiminen. Sisäkorvaistutteen saaneen lapsen kuntoutuksessa perhettä saatetaan kehottaa lopettamaan viittomakielen käyttö tarpeettomana. Viittomakielen käytön uskotaan usein myös hidastavan lapsen kuulemaan ja puhumaan oppimista. Tutkimustieto ei kuitenkaan tue tätä käsitystä³¹⁴. Kaikki lapset eivät saavuta riittävää puhekielen taitoa istutteen avulla, eivätkä he näin ollen hyödy istutuksesta. Osa lapsista tarvitsee kielellisen kehityksensä turvaamiseksi viittomakieltä tai viittomakommunikaatiota. Sisäkorvaistutetta käyttävän lapsen arjessa tulee vastaan myös tilanteita, jolloin laitteen käyttö ei ole mahdollista. Tällöin viittomakieli tarjoaa luontevan tavan kommunikoida.³¹⁵ Kuurona syntyvän lapsen edun mukaista voi usein olla rinnakkainen tai vaihtoehtoinen viittomakielen opetus. Muuten lapsi voi jäädä ilman toimivaa kommunikointikeinoa, ja hänen oppimisensa ja persoonallisuutensa kehitys vaarantuvat.³¹⁶

Viittomakielen opetuksen järjestäminen harkinnanvaraista

Oikeudesta saada viittomakielen opetusta kuuron lapsen kuuleville vanhemmille säädetään vammaispalvelulaissa osana sopeutumisvalmennusta. Palvelu on määrärahasidonnainen ja edellyttää usein hoitavan lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön suositusta.³¹⁷ Viittomakielen opetuksen järjestäminen on harkinnanvaraista, ja eri kuntien välillä onkin suurta vaihtelua palvelun myöntämisen perusteissa ja tuntimäärissä. Osa kunnista edellyttää lääkärinlausuntoa, ja osa lääkäreistä ei suo-

³¹² HE 294/2014 vp, s. 36.

³¹³ <http://oikeusministerio.fi/fi/index/toimintajataavoitteet/perusoikeudetjademokratia/kielilaki/kielilestenoikeuksienseuranta.html>

³¹⁴ Ks. esim. Takkinen, Ritva 2013. Sisäkorvaistutetta käyttävien lasten viittomakielen ja puhutun kielen omaksuminen. Teoksessa Lähivertailuja 23. (Päätoim.) Annekatrin Kaivapalu, (toim.) Pirkko Muikku-Werner, Johanna Laakso, Katre Oim ja Maria-Marem Sepper, s. 392-393.

³¹⁵ Kuulovammaisten lasten vanhempien liitto ry:n (10.6.2016), Viittomakielten lautakunnan (Kotus, 10.6.2016) ja Lastensuojelun Keskusliiton (6.6.2016) lausunnot oikeusministeriölle, OM 1/58/2016.

³¹⁶ Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunto oikeusministeriölle, 31.5.2016, OM 1/58/2016.

³¹⁷ HE 294/2014 vp, s. 36.

sittele viittomakielen käyttöä ennen kuin lapselle asennetun sisäkorvaistutteen hyöty puheen oppimisen kannalta on selvitetty. Osassa kuntia myönnettyjen opetustuntien määrä on riittämätön uuden kielen oppimiseksi, ja joissakin kunnissa viittomakielen opetusta ei myönnetä lainkaan määrärahojen puutteesta johtuen.³¹⁸ Toisinaan perheille tarjotaan viittomakielen opetuksen sijaan vain tukiviittomien opetusta³¹⁹. Näin ollen osa viittomakieltä tarvitsevista lapsista ja heidän perheistään jää ilman toimivaa yhteistä kieltä ja vuorovaikutusta. Eri puolilla maata asuvat, kuuroina tai vaikeasti kuulovammaisina syntyneet lapset ja heidän vanhempansa ovat siis hyvin eriarvoisessa asemassa riippuen heidän asuinkuntansa käytännöistä ja määrärahalinjauksista.

Viranomaisten suhtautuminen

Oikeusministeriön saamissa lausunnoissa on tuotu esiin, että tiedonpuutteen lisäksi sosiaali- ja terveystieteiden henkilöstön keskuudessa esiintyy kielteisiä asenteita viittomakielisten perheiden kaksikielisyyteen liittyen. Viittomakieltä käyttävien vanhempien kuulevien lasten puhutun kielen oppimisesta ja kielen kehityksestä ollaan huolissaan. Toisaalta on tuotu esiin, että hoitohenkilökunta ei suosittele kuuleville vanhemmille viittomakielen käyttöä puhutun kielen rinnalla kuurona tai vaikeasti kuulovammaisena syntyneelle lapselle.³²⁰ Monien viranomaisten asenteet heijastelevat käsitystä, että viittomakieli on vain apuväline.³²¹

Lapsen kieltä koskeva päätöksenteko

Kuurojen Liitto ry:n arvion mukaan vain noin 5 prosenttia kuuroista tai vaikeasti kuulovammaisista lapsista syntyy perheisiin, joissa vanhemmat osaavat jo valmiiksi viittomakieltä. Uusia perheitä, joissa kuulevat vanhemmat tarvitsevat viittomakielen opetusta, tulee vuosittain noin 20. Kuuleville vanhemmille viittomakielen opettelu on rinnastettavissa muiden vieraiden kielten oppimiseen.³²² Osa kuulovammaisten lasten vanhemmista on kokenut, että lapsen kielelliseen kehitykseen liittyvien tarpeiden arvioinnissa ja vanhemmille tarjottavassa tiedossa painotetaan lähinnä kuuloteknologian ja lääketieteen näkökulmia. Vanhempien kokemus on ollut, että terveydenhuollon

³¹⁸ Kuurojen liitto ry:n (10.6.2016) sekä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (31.5.2016) lausunnot oikeusministeriölle, OM 1/58/2016.

³¹⁹ Kuulovammaisten lasten vanhempien liitto ry:n lausunto oikeusministeriölle, 10.6.2016, OM 1/58/2016.

³²⁰ Kielteistä suhtautumista kaksikielisyyteen kuvataan mm. Karoliina Nikulan väitöskirjassa Lapsen hyvää edistämässä. Syntymäkuurojen lasten sisäkorvaistutehoitokäytännön sosiaalielästä tarkastelua. 2015;

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/157048/Lapsenhy.pdf?sequence=1>.

³²¹ Kuurojen liitto ry:n lausunto oikeusministeriölle, 10.6.2016, OM 1/58/2016.

³²² Kuurojen liitto ry:n lausunto oikeusministeriölle, 10.6.2016, OM 1/58/2016.

yksiköissä ei tarjota riittävästi asiantuntevaa tietoa viittomakielestä ja kaksikielisyydestä lapsen kieltä koskevien päätösten tueksi.³²³

Lapsen puolesta varhain tehtävillä päätöksillä voi olla kauaskantoisia vaikutuksia osallisuuteen eri elämänvaiheissa niin kotona, varhaiskasvatuksessa, koulussa, harrastuksissa kuin työelämässäkin. Kielivalintoja ja kuulokojeratkaisuja tulisikin tarkastella toisiaan täydentävinä eikä toisiaan poissulkevinä mahdollisuuksina. Lapsella tulee olla kaikissa tilanteissa mahdollisuus kommunikoida toisten kanssa. Toimiva kieli (puhuttu ja viitottu) tukee lapsen psyykkistä, sosiaalista ja kognitiivista kehitystä. Kieli on myös olennainen osa lapsen identiteettiä. Perheillä tulisi olla oikeus itse valita kieli perheen sisäiseen kommunikaatioon.³²⁴ Viittomakielten lautakunta (Kotus) on lausunnossaan tuonut esiin, että lainsäädännössä tulisi olla nykyistä selkeämpi velvoite sosiaali-, terveydenhoito- ja opetusviranomaisille huolehtia siitä, että kuuro tai kuulovammainen lapsi saa mahdollisuuden omaksua jompaakumpaa viittomakielistämme.³²⁵

Keskeinen huomio

Lapsen mahdollisuus oppia viittomakieltä: Olisi selvitettävä eri viranomaisten toimintatavat, jotka estävät tai vaikeuttavat kuurona tai kuulovammaisena syntyvän lapsen mahdollisuutta oppia viittomakieltä puhutun kielen rinnalla ja ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin tilanteen parantamiseksi.

³²³ Kuurojen liitto ry:n (10.6.2016) ja Lastensuojelun Keskusliiton (6.6.2016) lausunnot oikeusministeriölle, OM 1/58/2016.

³²⁴ Kuurojen liitto ry:n (10.6.2016) ja Lastensuojelun Keskusliiton (6.6.2016) lausunnot oikeusministeriölle, OM 1/58/2016. Ks. myös YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (art. 30) sekä YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (art. 24 ja 30).

³²⁵ Viittomakielten lautakunnan (Kotus) lausunto oikeusministeriölle, 10.6.2016, OM 1/58/2016.

6 KIELELLISET OIKEUDET VALTION OMISTAMISSA YHTIÖISSÄ

KIELILAKI

24 § *Liikelaitoksen sekä valtion ja kunnan yhtiön kielelliset palvelut.* Valtion liikelaitoksen sekä sellaisen palvelua tuottavan yhtiön, jossa valtiolla taikka yhdellä tai useammalla kaksikielisellä kunnalla taikka erikielisillä kunnilla on määräämisvalta, on annettava palvelua ja tiedotettava suomeksi ja ruotsiksi toiminnan laadun ja asiayhteyden edellyttämässä laajuudessa ja tavalla, jota kokonaisuutena arvioiden ei voida pitää yhtiön kannalta kohtuuttomana. Valtion liikelaitoksen hoitaessa viranomais tehtävää siihen sovelletaan, mitä tässä laissa säädetään viranomaisesta.

25 § *Yksityisten kielellinen palveluvelvollisuus.* Jos julkinen hallintotehtävä on lailla tai lain nojalla säädetty yksityiselle, sitä koskee sen hoitaessa tätä tehtävää, mitä tässä laissa säädetään viranomaisesta. Jos tehtävän vastaanottaja määräytyy viranomaisen päätöksen tai muun toimenpiteen taikka viranomaisen ja vastaanottajan välisen sopimuksen perusteella, viranomaisen on varmistettava, että tehtävää hoidettaessa annetaan tämän lain mukaista kielellistä palvelua. Tämä tulee myös varmistaa viranomaisen antaessa muun kuin julkisen hallintotehtävän yksityisen hoidettavaksi, jos tämän lain edellyttämän palvelutason ylläpitäminen sitä vaatii.

SAAMEN KIELILAKI

17 § *Liikelaitokset sekä valtion tai kunnan omistamat yhtiöt.* Valtion liikelaitoksen sekä sellaisen palvelua tuottavan yhtiön, jossa valtiolla tai yhdellä tai useammalla 2 §:n 1 momentin 1 kohdassa mainitulla kunnalla on määräämisvalta, on saamelaiden kotiseutalueella annettava tässä laissa edellytettyä kielellistä palvelua ja tiedotettava yleisölle myös saameksi toiminnan laadun ja asiayhteyden edellyttämässä laajuudes-

sa ja tavalla, jota kokonaisuutena arvioiden ei voida pitää liikelaitoksen tai yhtiön kannalta kohtuuttomana. Valtion liikelaitoksen hoitaessa viranomaistehtävää siihen sovelletaan, mitä tässä laissa säädetään viranomaisesta.

18 § Yksityisen kielellinen palveluvelvollisuus. Jos julkinen hallintotehtävä on lailla tai lain nojalla säädetty yksityiselle, sitä koskee sen hoitaessa tätä tehtävää saamelaisten kotiseutualueella, mitä tässä laissa säädetään viranomaisesta. Jos tällaisen tehtävän vastaanottaja saamelaisten kotiseutualueella määräytyy viranomaisen päätöksen tai muun toimenpiteen taikka viranomaisen ja vastaanottajan välisen sopimuksen perusteella, viranomaisen on varmistettava, että tehtävää hoidettaessa annetaan tämän lain mukaista kielellistä palvelua. Tämä tulee myös varmistaa viranomaisen antaessa muun kuin julkisen hallintotehtävän yksityisen hoidettavaksi saamelaisten kotiseutualueella, jos tämän lain edellyttämän palvelutason ylläpitäminen sitä vaatii.

* * *

Suomen valtio omistaa osakkeita kaikkiaan yli viidessäkymmenessä merkittävässä yhtiössä. Näistä noin kaksi kolmasosaa on kaupallisesti toimivia valtionenemmistöisiä yhtiöitä tai valtion osakkuusyhtiöitä, joista jälkimmäisissä valtio on vähemmistöomistajana. Muut yhtiöt ovat ns. erityistehtävayhtiöitä, joilla on joko tietty valtion niille osoittama tehtävä tai jokin sellainen erivapaus, jonka vuoksi ne eivät toimi kilpailullisessa ympäristössä.³²⁶ Kun aikaisemmin valtion hoitamia tehtäviä on siirretty yhtiön hoidettavaksi, on usein pyritty viranomaistehtävien ja muiden tehtävien erottelemiseen siten, että viranomaistehtävät ovat jääneet valtiolle. Valtionyhtiöt hoitavat kuitenkin edelleen asioita, jotka sisältävät julkisia hallintotehtäviä, julkisia tehtäviä tai erityistehtäviä, jotka ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä.

Kielilain soveltamisen kannalta keskeistä on, onko yhtiölle annettu tehtäviä, jotka sisältävät julkisen vallan käyttöä tai julkisia hallintotehtäviä. Tällöin yksityisellä on samat kielelliset velvollisuudet kuin viranomaisella. Jos yhtiö hoitaa julkisia tehtäviä tai tuottaa yleisölle palvelua, kielellisiin velvollisuuksiin sovelletaan suhteellisuusperiaatetta. Julkisen hallintotehtävän ja julkisen tehtävän erosta ei ole tarkkaa sääntelyä. Mikäli yksityinen hoitaa julkista hallintotehtävää, koskevat sitä kielilain 25 §:n mukaan samat kielellisiä palveluita koskevat velvoitteet kuin viranomaisia. Tämä tarkoittaa suhteellisen laajaa velvollisuutta toimia molemmilla kansalliskielillä. Vastaava säännös sisältyy saamen kielilain 18 §:ään, ja sitä sovelletaan saamelaisten kotiseutualueella.

Kielilain 24 §:ssä ja saamen kielilain 17 §:ssä säädetään valtion liikelaitosten ja valtion omistamien yhtiöiden velvollisuudesta antaa palvelua ja tiedottaa suomeksi, ruotsiksi tai saameksi. Sääntelyllä on pyritty turvaamaan kielelliset peruspalvelut siirrettäessä

³²⁶ <http://vnk.fi/omo/omistajapolitiikka-ja-ohjaus1>.

liikelaitoksiin ja yhtiöihin sellaisia toimintoja, joita viranomaiset ovat aikaisemmin hoitaneet. Toisin sanoen, yhteiskunnallisesti merkittävien peruspalveluiden siirtäminen julkisessa omistuksessa olevien yhtiöiden hoidettavaksi ei saisi vaikuttaa oikeuteen saada palvelua ja tietoa omalla kielellään. Kielilain ja etenkin sen 24 §:n soveltuminen valtion omistamiin yhtiöihin ei kuitenkaan ole aina yksiselitteistä.

Kielilain 24 §:n mukaan sellaisen palvelua tuottavan yhtiön, jossa valtiolla on määräamisvalta, on annettava palvelua ja tiedotettava suomeksi ja ruotsiksi toiminnan laadun ja asiayhteyden edellyttämässä laajuudessa ja tavalla, jota kokonaisuutena arvioiden ei voida pitää yhtiön kannalta kohtuuttomana. Vastaava koskee suomen ja saamen kieliä saamelaisten kotiseutualueella. Säännös koskee yhtiöitä, joissa valtiolla on määräamisvalta,³²⁷ toisin sanoen valtionenemmistöisiä yhtiöitä. Valtioenemmistöisellä yhtiöllä tarkoitetaan nykyään yhtiötä, jossa valtio-omistajalla on enemmistöäänivallasta.³²⁸ Kielilain soveltamisen kannalta omistamista koskeva määritelmä ei ole aiheuttanut ongelmia. Säännöksen soveltamisalaan kuuluvat yhtiöt, jotka tuottavat palveluita yleisölle. Velvoitteet eivät sen sijaan sovellu tavaroita tuottaviin yhtiöihin tai palveluihin, jos niitä tarjotaan esimerkiksi yrityksille tai viranomaisille. Tämä rajaa soveltamisalan ulkopuolelle useimmat valtion omistamat yhtiöt.

Säännöksen soveltamisessa noudatetaan suhteellisuutta. Tämä johtuu siitä, että osakeyhtiön omistajapohjan ei tulisi vaikuttaa kielteisesti yhtiön mahdollisuuksiin toimia kilpailuilla markkinoilla.³²⁹ Suhteellisuusarviointi on kuitenkin suurin syy epävarmuuteen säännöksen soveltamisalasta. Tilannetta vaikeuttaa se, ettei kenelläkään näytä olevan toimivaltaa ratkaista kaikkia suhteellisuusarviointiin liittyviä kysymyksiä. Eduskunnan oikeusasiamies on käsitellyt valtionyhtiöitä koskevia kanteluita, mutta kielilain koko soveltamisalan määrittelemistä vaikeuttaa se, että oikeusasiamiehen toimivalta ja kielilain soveltamisala eivät ole täysin yhteneväiset. Kielilain soveltamisala on oikeusasiamiehen toimivaltaa laajempi.³³⁰

Kielilain perusteluiden mukaan edellä mainittu suhteellisuus toimii kahdessa merkityksessä. Toisaalta on otettava huomioon, miten merkittävästä toiminnasta kansalaisen näkökulmasta katsottuna on kysymys. Vaatimus säännöksen soveltamisesta korostuu silloin, kun toiminnan merkitys kansalaisen näkökulmasta katsottuna kasvaa ja päinvastoin. Toisaalta on arvioitava, mitä kohtuudella voidaan vaatia yhtiöltä. Jos kysyntä on hyvin vähäistä, yhtiöltä ei voida vaatia jatkuvaa valmiutta palvella täydellisesti molemmilla kansalliskielillä. Huomiota tulisi kiinnittää siihen, toimiiko kyseinen yritys kyseessä olevan palvelun tarjoamisessa monopoliasemassa tai määräävässä markkina-

³²⁷ HE 92/2002 vp, HE 233/1994 vp.

³²⁸ <http://vnk.fi/omistajaohjaus/yhtiöt>.

³²⁹ LaVM 25/1994 vp.

³³⁰ EOAM dnro 5551/4/13. Sarja, Mikko, 2015.

asemassa vai tarjoavatko muutkin toimijat vastaavaa palvelua kilpailuilla markkinoilla.³³¹ Yhtiö voi kuitenkin aina antaa parempaa palvelua kuin kielilaki edellyttää.

Yhteiskunnallisesti merkittävien palveluiden on oltava saatavilla suomeksi, ruotsiksi ja saameksi. Jos yhtiö on ainoa tai merkittävin toimija markkinoilla, velvollisuudet ovat verrattavissa kielilaissa kaksikielisille viranomaisille säädettyihin velvollisuuksiin ja vastaavasti saamen kielilaissa viranomaisille säädettyihin velvollisuuksiin. Jos palveluille ei kuitenkaan ole kysyntää toisella kielellä, esimerkiksi yksikielisissä kunnissa sijaitsevista toimipisteistä, palvelusta toisella kielellä voi tinkiä.

Kielelliset velvollisuudet koskevat lain mukaan sekä palveluita että tiedottamista. Palvelujen ja tiedottamisen ei tarvitse olla sisällöltään samanlaista molemmilla kansalliskielillä tai suomeksi ja saameksi. Ratkaisevaa on palvelun ja tiedottamisen muodosta ja laajuudesta riippumatta se, että yksilö saa peruspalvelut omalla kielellään. Asiakkaan kannalta keskeiset tiedotteet tulee laatia molemmilla kielillä sekä kotiseutualueella saameksi. Esimerkkinä säännöksen perusteluissa on mainittu hintatiedot, aikataulut, sopimusehdot ja kuluttajan kannalta muu tärkeä tieto.³³² Tiedottamisen osalta kohtuuttomana ei voida pitää sitä, että pysyväisluonteinen tieto tuotetaan lain edellyttämällä kielellä. Tämä koskee myös tietoa palveluista, jotka eivät ole yhteiskunnallisesti merkittäviä. Palveluiden tarjoamisen laajuus suomeksi, ruotsiksi ja saameksi on ratkaistu yhtiöissä eri tavoin. Kuten muilla aloilla, etenkin saamenkielentaitoisen, mutta myös ruotsinkielentaitoisen henkilökunnan rekrytoinnissa on haasteita.

6.1 Kielellisten oikeuksien toteutuminen valtion omistamissa yhtiöissä

6.1.1 Valtion omistamat yhtiöt, joita kielilaki ja saamen kielilaki koskevat

Lähtökohtaisesti kielilakia sovelletaan kaikkiin valtion omistamiin, yleisölle palvelua tuottaviin yhtiöihin. Tämän lisäksi soveltamiseen vaikuttaa yhtiön markkina-asema. Tämän perusteella velvollisuus palvella ja tiedottaa suomeksi ja ruotsiksi ja eräissä tapauksissa saameksi on ainakin Posti Groupilla, Finavialla, Suomen lauttaliikenteellä, VR-yhtymällä, Veikkauksella, Finraililla, Yleisradiolla ja Alkolla. Myös Finveralla ja Finprolla on kielellisiä velvoitteita, vaikka yhtiöiden kohderyhmänä ovat yritykset. Kaikilla edellä mainituilla yrityksillä ei ole yhtä laajaa velvollisuutta palvella sekä suomeksi

³³¹ HE 92/2002 vp.

³³² HE 92/2002 vp.

että ruotsiksi tai saameksi. Yrityksistä voidaan vielä erotella ne, joille on säädetty julkisia tehtäviä tai hallintotehtäviä tai asetettu yleispalveluvelvoite, tai joiden toiminnan luonne on sellainen, että se voidaan nähdä julkisena hallintotehtävänä.

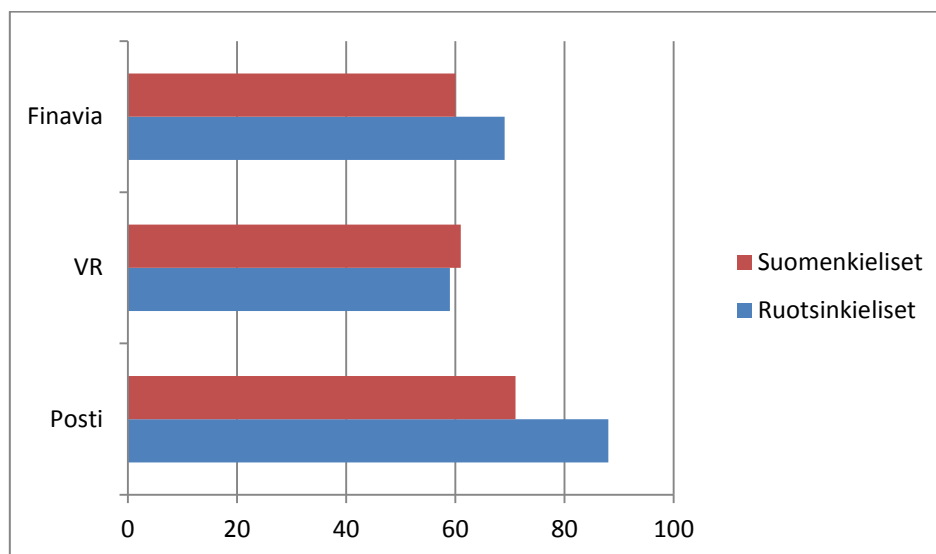
Tässä kertomuksessa on valtion omistamista yhtiöistä päädytty tarkastelemaan erityisesti Posti Oy:n, Finavia Oy:n ja VR:n kielellisiä palveluita. Valtion liikelaitoksia on enää olemassa kaksi, Metsähallitus ja Senaatti-kiinteistöt. Ne on rajattu tarkastelun ulkopuolelle johtuen siitä, että oikeusministeriön tietoon ei ole tullut tapauksia, joissa olisi valtionyhtiöiden kaltaisia haasteita kielilain soveltamisessa.

Saamen kielilakia sovelletaan valtion omistamiin yhtiöihin palveluissa, joita tarjotaan saamelaisten kotiseutualueella. Tällaisia ovat esimerkiksi Postin toimipisteet sekä Ivalon lentokenttä. Lisäksi laissa Yleisradio Oy:stä (1380/1993) on säännöksiä saamen kielestä.

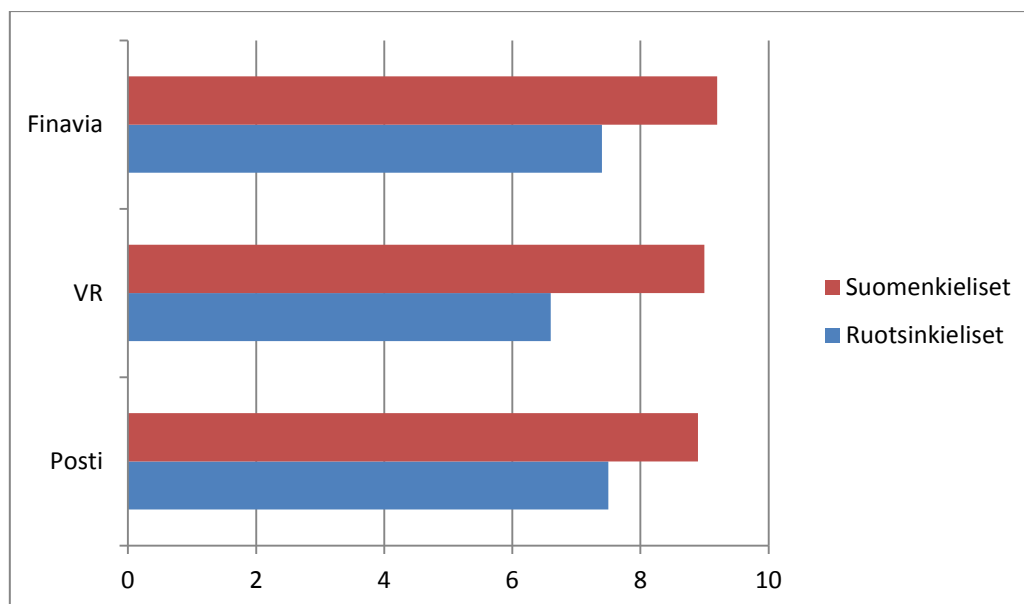
6.1.2 Käyttäjien näkemys kielellisten oikeuksien toteutumisesta

Kielibarometri 2016 -selvityksessä kaksikielisissä kunnissa vähemmistökieliryhmiin kuuluvia suomen- ja ruotsinkielisiä vastaajia pyydettiin ilmoittamaan, ovatko he käyttäneet tietyn yhtiön palveluita ja minkä kouluarvosanan he antaisivat yhtiön kielellisille palveluille. Kyselyssä on lisäksi eroteltu, miten tyytyväisiä vastaajat olivat Pohjanmaalla, Varsinais-Suomessa ja Uudellamaalla.

Taulukko 19. Suomen- ja ruotsinkielisten käyttämät palvelut Lähde: Kielibarometri 2016.

Taulukko 20. Käyttäjien kouluarvosana kielipalveluille. Lähde: Kielibarometri 2016.

Taulukosta 20 ilmenee, että suomenkieliset ovat suunnilleen yhtä tyytyväisiä kaikkien kolmen valtionyhtiön kielellisiin palveluihin. Ongelmia näyttäisi olevan ruotsinkielisten palveluiden tarjonnassa.

Taulukko 21. Ruotsinkielisten arvio kielellisistä palveluista alueittain³³³

	Pohjanmaa	Varsinais-Suomi	Uusimaa
Finavia	8,1	7,3	7,2
VR	6,8	6,8	6,4
Posti	7,8	6,4	7,5

Taulukkoa 21 luettaessa on huomioitava, että Kielibarometri 2016 -kyselyyn ovat vastanneet ainoastaan ne ruotsinkieliset, jotka kuuluvat oman kuntansa kielivähemmistöön. Näin ollen kysely ei välttämättä anna oikeaa kokonaiskuvaa kyseisten valtionyhtiöiden tarjoamien ruotsinkielisten palveluiden tasosta. Esimerkiksi suurin osa kyselyn ulkopuolelle jäävistä Pohjanmaan, Varsinais-Suomen ja Uusimaan ruotsinkielisistä saattaa olla tyytyväisempiä Postin palveluihin kuin mitä kyselystä ilmenee. Esimerkiksi VR puolestaan saattaisi saada heikomman arvosanan, jos kyselyyn olisivat osallistuneet Pohjanmaan muutkin ruotsinkieliset kuin oman kuntansa kielivähemmistöön kuuluvat.

³³³ Kielibarometri 2016.

Oikeusministeriön tekemässä Otakantaa.fi -kyselyssä esitettiin myös kysymyksiä valtionyhtiöiden kielipalveluiden tasosta. Valtion omistamien yhtiöiden ruotsinkielinen palvelu saa vastaajilta erittäin huonon arvosanan. Lähes kolme neljäsosaa (72 prosenttia) ruotsinkielisistä pitää valtionyhtiöiden ruotsinkielistä palvelua huonona. Vain 15 prosentin mielestä palvelu on hyvää. Otakantaa.fi -kyselyssä annettiin myös paljon kirjallisia vastauksia. Avovastausten perusteella vaikuttaisi siltä, että suurin ongelma on henkilökunnan puutteellinen ruotsin kielen taito.³³⁴

”Statsbolagen (VR, Posten, Finavia) ger sällan/aldrig info på svenska när det är frågan om direkt information pga ändringar i tidtabeller eller scheman. Endast den färdigt behandlade infon ges på svenska.

Kan sällan/aldrig fråga konduktören på tåget något på svenska.”³³⁵

Saamebarometrissa valtiollisten palveluiden tarjontaa saamen kielellä selvitettiin yleisen tason kysymyksellä ”Toimivatko valtiolliset palvelut ja viranomaiset mielestäsi puhumallasi saamen kielellä?”.³³⁶ Yhdenkään vastaajan mielestä valtiollisia palveluita ei kokonaisuudessaan ole järjestetty saamen kielellä hyvin. Saamebarometrissa ei kysytty erikseen valtionyhtiöiden saamenkielisistä palveluista, joten tulokset ovat enintäänkin suuntaa-antavia. Mainitsemisen arvoista lieenee kuitenkin se, että Metsähallituksen mainitsi nimeltä 11 vastaajaa, kun kysyttiin valtion viranomaisia ja palveluja, joissa on mahdollista asioida saamen kielellä. Metsähallituksen mainitsivat suhteessa muita useammin nimenomaan inarinsaamen puhujat. Sitä vastoin esimerkiksi Postia ja Finaviaa, joilla on toimipisteitä saamelaiden kotiseutualueella, ei mainittu ollenkaan.

6.2 Kielellisten oikeuksien toteutumisen tarkastelua yhtiöittäin

6.2.1 Finavia Oyj (Finavia)

Finavian tehtävänä on huolehtia matkustajaliikenteen sujuvuudesta ja turvallisuudesta lentoasemilla sekä lentoliikenteen sujuvuudesta ja lentoliikenteen johtamisesta Suo-

³³⁴ Otakantaa.fi -yhteenveto, ote avovastauksista.

³³⁵ Käännös: Valtionyhtiöt (VR; Posti, Finavia) antavat harvoin/ei koskaan tietoa ruotsiksi kun kyse on suorasta informaatiosta johtuen aikataulu- tai ohjelmamuutoksista. Vain valmiiksi käsitelty tieto annetaan ruotsiksi. Voin harvoin /ei koskaan kysyä konduktööriltä junassa mitään ruotsiksi.

³³⁶ Saamebarometri 2016, s. 33–35.

men ilmatilassa. Lisäksi Finavia vuokraa liike- ja toimitiloja yrityksille ja yhteisöille.³³⁷ Finavialle osoitettuja julkisia hallintotehtäviä ovat matkustajien turvatarkastukset sekä lennonvarmistuspalvelut.

Ilmailulaki (864/2014) ei sisällä erillisiä kansalliskieliä tai saamen kieltä koskevia säännöksiä, jotka tässä tarkastelussa olisivat merkityksellisiä. Finavialle ilmailulain perusteella osoitettuihin julkisiin hallintotehtäviin, eli matkustajien turvatarkastuksiin ja lennonvarmistuspalveluihin, sovelletaan kielilain 25 §:ää. Finavialla on myös asiakaspalvelua sekä tiedottamista, johon sovelletaan kielilain 24 §:ää. Oikeusasiamies on tulkinnut, että joissakin tapauksissa Finavian tiedottaminen voi liittyä julkisen hallintotehtävän hoitamiseen siten, että siihen sovelletaan kielilain 25 §:ää.³³⁸

Lentokenttien turvatarkastustehtäviin sovelletaan kielilain 25 §:ää. Lähtökohtaisesti tällöin jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia asioinnissa, ja yleisöä on palveltava sekä suomeksi että ruotsiksi. Finavia on huolehtinut tästä edellyttämällä palvelusopimuksessaan, että jokaisessa turvatarkastuksen vuorossa on vähintään yksi henkilö, joka pystyy palvelemaan ruotsiksi.³³⁹ Myös lennonvarmistuspalvelut ovat julkisia hallintotehtäviä,³⁴⁰ vaikka ne ovatkin erityisluonteista teknistä ja tosiallista hallintotoimintaa, jonka yhteydessä ei tehdä hallintopäätöksiä.³⁴¹ Lennonvarmistuksella olisi näin tulkittuna kielilain 25 §:n perusteella velvollisuus palvella sekä suomeksi että ruotsiksi. Toisaalta ilmailulain 108 § 3 momentin mukaan liikenne- ja viestintäministeriö voi päättää, että Suomen vastuulla olevassa ilmatilassa tai sen osassa annetaan lennonvarmistuspalvelua vain englannin kielellä, jos se on tarpeen lentoturvallisuuden ja ilmailun sujuvuuden varmistamiseksi sekä yhtenäisen eurooppalaisen ilmatilan tavoitteiden toteuttamiseksi. Asiasta on annettu yksi päätös, joka koskee englannin kielen käyttöä Kirkkoniemen lähestymisalueella.³⁴²

Finavia on ilmoittanut antavansa henkilökohtaista ja sähköisesti tuotettua asiakaspalvelua useilla kielillä. Henkilökunnalta edellytetään alueen tarpeen mukaan kansalliskielten taitoa tai vähintään sen tiedostamista, mistä saa apua esimerkiksi tilanteissa, joissa suullinen kielitaito ei riitä selvittämään asiaa. Lähtökohtaisesti Finavia edellyttää kaikilta osaamista myös ruotsin kielessä. Henkilöstölle tarjotaan myös kielikoulutusta.³⁴³

³³⁷ Tapaaminen Finavian kanssa 21.11.2016.

³³⁸ EOAM dnro 1515/4/10.

³³⁹ Tapaaminen Finavian kanssa 21.11.2016.

³⁴⁰ PeVL 47/2005 vp.

³⁴¹ HE 79/2014 vp.

³⁴² Päätös englannin kielen käytöstä Kirkkoniemen lähestymisalueella, LVM 1826/08/2016.

³⁴³ Tapaaminen Finavian kanssa 21.11.2016.

Finavian tiedotuksessa korostuu monikielisyys. Verkkosivujen palvelut ja tiedot on toteutettu kansalliskielten lisäksi useilla kielellä. Tarkasteltaessa yhtiön tiedottamista ruotsin kielellä käy ilmi, että tärkeimmät matkustajia koskevat uutiset ja toimintaohjeet ovat saatavilla myös ruotsiksi. Helsinki-Vantaan, Kokkola-Pietarsaaren, Maarianhaminan ja Vaasan lentoasemien kotisivut lentotietoineen sekä myöhästyneiden lentojen tiedot ovat olemassa molemmilla kansalliskielillä. Terminaalien ja maaliikenteen opasteet on toteutettu vähintään suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Aikataulunäytöissä on päädytty siihen, että kaupunkien nimet ovat vain englanniksi. Kuulutukset terminaalissa tehdään useilla kielillä. Hyvänä esimerkkinä sekä kielilain soveltamisesta että esteettömyydestä voidaan pitää sitä, että Finavian verkkopalvelun kuuntelutoiminto on toteutettu sekä suomeksi että ruotsiksi.³⁴⁴

6.2.1.1 Finavian palveluissa havaitut haasteet

Finavia on itse pitänyt erityisenä haasteena kaksikielisten turvatarkastajien rekrytointia lentoasemille, sillä työvoimasta on muutenkin Finavian ilmoituksen mukaan pulaa. Itä- ja Pohjois-Suomen pienille kentille on ollut haasteellista saada kielitaitoista henkilökuntaa myös muihin tehtäviin. Kaksikielisten turvatarkastajien rekrytointiongelmien voi vaikuttaa se, että turvatarkastajien koulutusohjelmaa tai kelpoisuutta koskevat määräykset eivät sisällä ruotsin kielen taitoon liittyviä vaatimuksia. Tiedossa ei myöskään ole, että ilmailuviranomainen olisi tähän mennessä hyväksynyt ruotsinkielisiä turvatarkastajien koulutusohjelmia.³⁴⁵

Ruotsinkieliset antavat huonomman arvosanan Finavian kielellisille palveluille kuin suomenkieliset.³⁴⁶ Vaikka Finavia monelta osin huolehtii tiedotuksesta kansalliskielillä hyvin, palveluun ja tiedottamiseen ruotsin kielellä on jatkuvasti kiinnitettävä huomiota.

*"Finavia ger hellre service på engelska än svenska. (Tom. ryska hellre än svenska ibland, såsom Helsingfors-Vandas parkeringsservice.)"*³⁴⁷

6.2.2 Posti Group Oyj (Posti)

Posti tarjoaa pääasiassa postin, logistiikan ja verkkopalvelun palveluja. Viestintävirasto on asettanut Postille postilain (415/2011) 3 luvussa tarkoitetun yleispalveluvelvoitteen.³⁴⁸ Yleispalveluita ovat kirjepalvelut koko maassa (sekä kotimaan että ulkomaan

³⁴⁴ Tapaaminen Finavian kanssa 21.11.2016.

³⁴⁵ Tapaaminen Finavian kanssa 21.11.2016.

³⁴⁶ Katso yllä, kappale.

³⁴⁷ Käännös: *Finavia antaa mieluummin palvelua englanniksi kuin ruotsiksi. (Jopa venäjäksi mieluummin kuin ruotsiksi joskus, kuten Helsinki-Vantaan pysäköintipalvelu.)* Otakantaa.fi -kysely, ote avovastauksista.

³⁴⁸ Viestintäviraston päätös 1645/9210/2011 ja 788/911/2016.

palvelut) sekä Suomesta ulkomaille lähetettävien pakettien palvelu koko maassa. Lisäksi yleispalveluun kuuluvat näihin liittyvät kirjaamis- ja vakuuttamispalvelut sekä hallintolain mukainen tiedoksiantomenettely (saantitodistuskirje).³⁴⁹ Kirje- ja pakettipalvelujen yleispalvelu on laissa rajattu maksutavan sekä painon mukaan. Yleispalvelua tarjoavan postiyrityksen toiminta on julkisen hallintotehtävän hoitamista siltä osin kuin kyse on postilain 21 §:ssä säädetystä tiedoksiantomenettelyyn liittyvistä tehtävistä.³⁵⁰

Postia koskevista kielellisistä velvollisuuksista on säädetty useassa laissa. Näistä keskeisimmät ovat kielilaki, saamen kielilaki sekä postilaki. Postilain 20 §:n mukaan yleispalvelun tarjoajan on toiminnassaan annettava palvelua suomen ja ruotsin kielellä noudattaen, mitä kielilaissa säädetään. Sama velvollisuus koskee yritystä, joka yleispalvelun tarjoajan kanssa tekemänsä sopimuksen nojalla tarjoaa yleispalveluita asiakkaille, eli niin kutsuttuja asiamiesposteja. Oikeusasiamiehen ratkaisukäytännön mukaan Postin yleispalvelu ei ole julkinen hallintotehtävä, mikä tarkoittaa että kielilaissa velvollisuudet määrittyvät ensisijaisesti 24 §:n perusteella.³⁵¹ Tämä tarkoittaa myös sitä, että yleispalveluvelvoitteeseen sovelletaan suhteellisuusperiaatetta kielilain soveltamisessa.

Oikeusasiamies on ottanut kantaa lähinnä tiedottamisessa käytettävään kieleen. Yhdessä ratkaisussa oikeusasiamies otti kantaa muun muassa Postin pakettiautomaateissa olleisiin teksteihin sekä Postin kotiin jaettavaan mainoksiin omista palveluistaan. Ratkaisusta ilmenee, että palvelua ja yleispalveluvelvoitetta koskevien tietojen on oltava sekä suomeksi että ruotsiksi. Oikeusasiamiehen toimivallan rajoista johtuen ratkaisussa ei ole voitu ottaa kantaa kielilain 24 §:n soveltuvuuteen palveluihin ja tietoon, jotka eivät kuulu yleispalveluvelvollisuuteen. Ratkaisussa kiinnitetään huomiota siihen, että varsinkin palvelun käyttäjälle ero voi olla häilyvä.³⁵²

Edelleen oikeusasiamiehen arvioitavana on ollut Postin keväällä 2015 käyttöön ottama kotitalouksiin jaettava Postinen-lehti³⁵³ sekä Postin alkuvuodesta 2015 toteuttama nimenmuutos, jonka seurauksena Postilla ei ole nimestään käytössä ruotsinkielistä versiota (Posten).³⁵⁴ Molemmat tapaukset ovat johtaneet varsinkin ruotsinkielisten keskuudessa julkiseen keskusteluun Postin suhtautumisesta ruotsin kieleen.³⁵⁵ Postinen-lehden osalta oikeusasiamies ei katsonut aiheelliseksi ryhtyä toimenpiteisiin

³⁴⁹ Tapaaminen Posti Oy:n kanssa 19.12.2016.

³⁵⁰ Sarja, Mikko, 2015, s. 27.

³⁵¹ Sarja, Mikko, 2015, s. 30.

³⁵² EOAM dnro 5551/4/13.

³⁵³ OA dnro 1481/4/15.

³⁵⁴ OA dnro1934/4/15.

³⁵⁵ Tämä käy ilmi myös Otakantaa.fi -kyselystä.

sen jälkeen, kun Posti oli ilmoittanut lisäävänsä ruotsinkielistä aineistoa lehtiseen.³⁵⁶ Posti-nimestä oikeusasiamies totesi, ettei kielilaista voida johtaa kyseiselle yritykselle velvoitetta vaihtaa nimensä sellaiseksi, että se noudattaa samoja periaatteita kuin kaksikielisen valtakunnallisen viranomaisen nimeä koskevat velvollisuudet.³⁵⁷

Posti on ilmoittanut huolehtivansa kielellisistä velvoitteistaan usealla eri tavalla. Näistä voidaan mainita asiakaspalvelu, jossa on perustettu omat puhelinpalvelunumerot kummallekin kielelle, verkkosivut, hinnastot ja toimitusehdot, tiedotteet ulkoisille asiakkaille, yleispalvelua koskevat mediatiedotteet ja asiakaspalautteiden mallivastaukset, jotka julkaistaan molemmilla kielillä. Lisäksi henkilöstön kielitaito määritellään tehtävän ja asiakastarpeen mukaan, ja asiakaspalveluun rekrytoitavat joutuvat läpäisemään myös ruotsinkielisen haastattelun. Henkilöstölle järjestetään ruotsin kielen koulutusta.³⁵⁸

Asiamiesposteja koskevissa sopimuksissa on ehto, jonka mukaan sopimuskumppani vastaa siitä, että henkilökunnalla on paikkakunnan kielisuhteen mukainen kielitaito. Asiamiesposteille tuotetut käsikirjat ja työohjeet löytyvät myös molemmilla kielillä. Saamelaisten kotiseutualueella Postin toimipisteissä on kyltit myös saamenkielellä, ja saamen kielen taito otetaan huomioon rekrytoinnissa.³⁵⁹

6.2.2.1 Postin toiminnan ongelmakohdat

Kielikertomusta varten tuotetuissa kyselyissä³⁶⁰ ei ole eroteltu sitä, ovatko kyselyyn vastanneet käyttäneet Postin oman toimipisteen palveluita vai asiamiespostin palveluita. Yleisesti voidaan kuitenkin todeta, että mitä pidempi ketju kielilain suoran soveltamiskohteen ja toimijan välillä on, sitä huonommin tiedostetaan velvoite palvella sekä suomeksi että ruotsiksi. Kuten Posti itsekin on todennut, kielitaidon puute on palvelujen tarjonnassa suurin ongelma.

Postin lausunnosta käy ilmi, että yleispalveluvelvoitteeseen liittyvistä tehtävistä tiedotetaan sekä suomeksi että ruotsiksi. Tietoa on myös olemassa saameksi, vaikkakin suppeammin.³⁶¹ Ongelmana on tiedottamisen laajuuden häilyvä raja eli se, ulottuuko palvelu ja tiedotusvelvollisuus yleispalveluvelvoitetta laajemmin. Asiakkaille eron näkeminen yleispalveluvelvoitteen ja muun toiminnan välillä voi olla vaikeaa.³⁶²

³⁵⁶ OA dnro 1481/4/15.

³⁵⁷ OA 1934/4/15.

³⁵⁸ Tapaaminen Posti Oy:n kanssa 19.12.2016.

³⁵⁹ Tapaaminen Posti Oy:n kanssa 19.12.2016.

³⁶⁰ Kielibarometri 2016, s. 69–74. Otakantaa.fi -kysely.

³⁶¹ Tapaaminen Posti Oy:n kanssa 19.12.2016.

³⁶² Sarja, s. 27–31. OA dnro 5551/4/13.

Kielibarometri 2016 -selvityksestä käy ilmi, että ruotsinkieliset käyttävät ahkerasti Postin palveluita, mutta silloin he usein käyttävät suomen kieltä. Tähän ei kuitenkaan olla tyytyväisiä. Posti saa vertailussa huonon arvosanan myös Pohjanmaan ruotsinkielisiltä, jotka alueen vahvasta kaksikielisyydestä johtuen yleensä ovat tyytyväisiä paikallisesti tuotettuihin palveluihin.³⁶³ Selitys saattaa löytyä Postin nimivalinnasta, joka nykyään on vain suomeksi, sekä tiedottamisesta koetuista puutteista. Postin kielivalinnat ovat saattaneet aiheuttaa epävarmuutta sen suhteen, saako ruotsia enää käyttää asiointissa Postin kanssa. Postin tulisikin vahvistaa viestiä oikeudesta käyttää ruotsia asiakastilanteissa.

*"Posti visar ju redan enbart genom val av namn att det statliga bolaget inte vill vara tvåspråkigt som lagen kräver."*³⁶⁴

*"Posten betjänar ju knappast alls på svenska. Dessutom har ju inte företaget i fråga ens ett svenskt namn fastän ni tycks tro det"*³⁶⁵

*"Hur lyckas statsbolag som VR, Posten eller Finavia" skriver ni, men företaget i fråga heter nuförtiden tyvärr faktiskt "Posti" också på svenska. Det här är verkligheten för de språkliga minoriteterna i detta land."*³⁶⁶

6.2.3 VR-Yhtymä Oy (VR)

VR huolehtii muun muassa matkustajaliikenteestä rautateillä. VR:lle ei ole osoitettu julkisia hallintotehtäviä, eikä sillä ole yleispalveluvelvoitetta. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa on nimenomaisesti todettu, että oikeusasiamiehellä ei ole toimivaltaa arvioida kielilain 24 §:n noudattamista VR:n toiminnassa.³⁶⁷ Tästä voidaan päätellä, ettei VR:llä myöskään ole julkisia tehtäviä. VR:n yleisölle suunnattuihin palveluihin sekä tiedottamiseen sovelletaan kielilain 24 §:ää. VR:n toiminnan voidaan myös katsoa kilpailevan muun matkustajaliikenteen, kuten bussiliikenteen kanssa. VR itse ilmoittaa pitävänsä palvelun tarjoamista kansalliskielillä tärkeänä asiana yhtiölle.³⁶⁸

Junamatkustajaliikenteeseen liittyy palveluita ja tehtäviä, joita helposti luullaan VR:n tehtäviksi, vaikka ne eivät sitä ole. Esimerkiksi lipuntarkastuksessa käytetään julkista

³⁶³ Kielibarometri 2016, s. 70–73.

³⁶⁴ Käännös: *Posti osoittaa jo ainoastaan nimivalinnallaan, että valtion yhtiönä ei halua olla kaksikielinen, kuten laki vaatii.* Otakantaa.fi -kysely, ote avovastauksista

³⁶⁵ Käännös: *Postihan ei juuri ollenkaan palvele ruotsiksi. Sitä paitsi yhtiöllä ei ole ruotsinkielistä nimeä kuten te tunnutte luulevan.*

³⁶⁶ Käännös: *Miten valtion yhtiöt kuten VR, Posti tai Finavia" te kirjoitatte, mutta kyseisen yhtiön nimi on nykyään "Posti" myös ruotsiksi. Tämä on ruotsinkielisen vähemmistön todellisuutta tässä maassa.* Otakantaa.fi -kysely, ote avovastauksista.

³⁶⁷ AOA dnro 1610/4/07.

³⁶⁸ Tapaaminen VR:n kanssa 10.11.2016.

valtaa ja tehtävä voidaan antaa vain viranomaiselle. Tehtävä on osoitettu Helsingin seudun liikenne -kuntayhtymälle koko maassa, ja lipuntarkastuksesta säädetään laissa joukkoliikenteen tarkastusmaksusta (469/1979). Lipuntarkastus on toisin sanoen julkinen hallintotehtävä, johon sovelletaan kielilakia sellaisenaan. Matkustajainformaatiopalveluja taas hoitaa valtion omistama Finrail Oy. Matkustajainformaatiota on matkustajille suunnattu tieto junaliikenteestä, sen aikatauluista ja mahdollisista häiriöistä, jota tuotetaan asemilla sijaitsevien näyttö- ja kuulutusjärjestelmien avulla.³⁶⁹ Matkustajainformaatio on oltava suomeksi ja ruotsiksi, kielilain 24 §:n tarkoittamalla tavalla.

VR:llä on asiakaspalvelukeskus, joka palvelee suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Asiakaspalvelussa kielitaitovaatimuksena on suomi, ruotsi ja englanti. Suomen- ja ruotsinkielisille puhelinpalveluille on olemassa eri numerot. Asiakaspalautteeseen vastataan asiakkaan käyttämällä kielellä, ainakin suomeksi ja ruotsiksi. Kaikki sähköinen palvelu on saatavilla ainakin suomeksi ja ruotsiksi. VR:n omia lipunmyyntipisteitä on vähennetty. Junamatkustajia palvelevat konduktöörit. Heille on olemassa erillinen ohje ruotsinkielisten asiakaspalvelutilanteita varten. Jos konduktöörin kielitaito ei riitä esimerkiksi haastavissa tilanteissa, hän voi soittaa numeroon, jonka kautta asiakas saa palvelua ruotsiksi.³⁷⁰

Kaikki asiakastiedot, eli aikataulut, infojulistet, automaattikuulutukset sekä opasteet junissa ovat suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Myös tiedotteet annetaan suomeksi ja ruotsiksi.³⁷¹ Reaaliaikaisen tiedottamisen junissa, esimerkiksi poikkeustilanteessa, tulisi tapahtua vähintään suomeksi ja ruotsiksi. Tämä taas edellyttää junahenkilökunnalta kielitaitoa. Juuri poikkeustilanteissa, joissa reaaliaikainen tiedonsaantitarve on suurimmillaan, myös tiedottaminen ruotsin kielellä näyttää kertomuksen valmistelun yhteydessä tulleen palautteen perusteella olevan puutteellista.³⁷² Junan pysähtymisestä raiteille tiedottaa ensisijaisesti veturinkuljettaja.

6.2.3.1 Haasteet VR:n toiminnassa

Ruotsinkieliset antavat huonon arvosanan VR:n ruotsinkielisille palveluille riippumatta asuinpaikastaan. Osittain asiaan vaikuttaa laiturialueilla annettava tiedottaminen, joka kuuluu Finrailin tehtäviin, ei VR:n. Otakantaa.fi -kyselyn avovastauksista voi päätellä, että kyse on myös junissa annettavasta palvelusta ja tiedottamisesta, jossa on ongelmia etenkin poikkeustilanteissa, kun tiedonsaannin tarve matkustajalla on suurin.

Junamatkustajaliikenteen suurin haaste on junissa annettava reaaliaikainen tiedottaminen usealla kielellä. VR on ilmoittanut pyrkivänsä vastaamaan haasteeseen koulut-

³⁶⁹ www.finrail.fi.

³⁷⁰ Tapaaminen VR:n kanssa 10.11.2016.

³⁷¹ www.vr.fi

³⁷² Esim. Otakantaa.fi kyselyn avovastaukset, Folktingetin asiantuntijan haastattelu 28.2.2017.

tamalla henkilöstöä ja kehittämällä asiakaspalvelua myös kansalliskielillä.³⁷³ Kuulutukset junissa poikkeustilanteessa tulisi tehdä ainakin suomeksi ja ruotsiksi. Kuulutukset ovat usein lyhyitä tiedoksiantoja odotusajoista ja syyt pysähtymiseen samankaltaisia, esimerkiksi vastaantulevan junan odottamista, joten tiedottamisen apuvälineiden kehittämistä myös junankuljettajille ei voitane pitää kohtuuttomana.

*"VR betjänade på perfekt svenska via telefon och e-post."*³⁷⁴

*"Vr har undrerbart bra svenskspråkiga hemsidor. Men tågkonduktörerna verkar hata alla som inte talar finska"*³⁷⁵

*"VR kan ibland varken betjäna på svenska eller engelska, ofta då man åker tåg får man vara tolk åt utlänningar ex. om det läses upp meddelanden om förseningar kan de vara enbart på finska"*³⁷⁶

6.2.4 Muut valtion omistamat yhtiöt, joihin kielilakia sovelletaan

Yleisradio on valtion omistama yhtiö, jonka toimintaa sääntelee laki Yleisradio Oy:stä (1380/1993). Laki sisältää erityisiä säännöksiä ohjelmatoiminnassa käytettävistä kielistä. Lain 7 §:n mukaan yhtiön tulisi kohdella ohjelmatoiminnassa yhtäläisin perustein suomen- ja ruotsinkielistä väestöä, tuottaa palveluja saamen, romanin ja viittomakielellä sekä soveltuvien osin myös maan muiden kieliryhmien kielellä. Yhtäläisen kohtelun vaatimus liittyy ohjelmistoihin ja ohjelmatarjontaan eikä niinkään yhtiön muuhun palvelutoimintaan, kuten esimerkiksi yleisölle suuntautuvaan varsinaiseen tiedottamiseen. Muuta palvelua ja tiedottamista on arvioitava kielilain 24 §:n perusteella sekä saamen kielilain 17 §:n perusteella.³⁷⁷ Yleisradion velvollisuudet poikkeavat kuitenkin sen verran muista valtion omistamista yhtiöistä, että yhtiö on jätetty tässä kielikertomuksessa tarkastelun ulkopuolelle.

Myös Alko Oy ja Veikkaus Oy ovat palvelua tuottavia valtion omistamia yhtiöitä. Molemmat ovat myös markkinoiden suhteen monopoliasemassa, eikä palveluiden ja tiedon tuottamista molemmilla kansalliskielillä siten voitane pitää kohtuuttomana, tämän kappaleen alussa selostetun suhteellisuusarvioinnin perusteella. Uuden Veikka-

³⁷³ Tapaaminen VR:n kanssa 10.11.2016.

³⁷⁴ Käännös: VR palvelee täydellisellä ruotsinkielellä puhelimitse ja sähköpostitse.

³⁷⁵ Käännös: VR:llä on upean hyvät ruotsinkieliset verkkosivut. Mutta junakonduktöörit tuntuvat vihaavan kaikkia jotka eivät puhu suomea.

³⁷⁶ Käännös: VR ei välillä osaa palvella ei ruotsiksi eikä englanniksi, usein kun matkustaa junalla joutuu tulkkaamaan ulkomaalaisille esim. jos junan myöhästymisistä kuulutetaan, ne voivat olla vain suomeksi. Otakantaa.fi -kysely, ote avovastauksista.

³⁷⁷ AOA dnro 2622/4/05.

uksen johtoryhmä linjasi syksyllä 2016 kaksikielisen toimintansa periaatteet kielilakiin pohjautuen. Verkossa pelejä voi pelata sekä suomeksi että ruotsiksi. Lisäksi Veikkaus Oy tiedottaa molemmilla kielellä kattavasti ja tarjoaa myös muuta palvelua molemmilla kielillä. Myös Alko Oy:n tiedotus ja muu aineisto annetaan sekä suomeksi että ruotsiksi.

Keskeiset huomiot

Valtion omistamien yhtiöiden velvollisuuksien tarkentaminen: Kielilain 24 §:n ja saamen kielilain 17 §:n tulkinta on ongelmallinen johtuen pykälien sisältämästä suhteellisuusarvioinnista. Tulkintaa hankaloittaa se, että ei ole olemassa sellaista tahoa, jonka toimivaltaan kuuluisi ratkaista tulkintaa koskevia erimielisyyksiä. Kielilain pykälää tulisi tältä osin tarkistaa.

Henkilöstön kielitaito: Valtion omistamat yhtiöt saavat suhteellisen huonon arvostuksen ruotsinkielisistä palveluista.³⁷⁸ Sekä asiakkaat että yhtiöt ovat kertoneet suurimmaksi ongelmaksi kielitaitoisen henkilökunnan saatavuuden. Etenkin julkisten hallinto- ja tehtävien hoidossa sekä poikkeustilanteista tiedottamisessa henkilöstön ruotsin kielen taitoon tulisi panostaa. Tämä kertomuksessa todettu keskeinen huomio tulee ottaa tarkastelukohteiksi seuraavassa kielikertomuksessa.

³⁷⁸ Kielibarometri 2016.

7 TULEVAISUUDEN MAHDOLLISUUKSISTA JA HAASTEISTA

7.1 Kielelliset oikeudet ja digitalisaatio

Digitalisaatio vaikuttaa koko suomalaiseen yhteiskuntaan, sekä julkisiin että yksityisiin tahoihin. Pääministeri Sipilän hallitusohjelmassa³⁷⁹ digitalisaatio on hallituksen strategian läpileikkaava teema. Digitalisaation mahdollisuuksiin halutaan tarttua muun muassa rakentamalla julkiset palvelut käyttäjälähtöisiksi ja ensisijaisesti digitaalisiksi, jotta julkisen talouden kannalta välttämätön tuottavuusloikka onnistuu. Yhdeksi hallituksen kärkihankkeeksi onkin asetettu julkisten palveluiden digitalisointi. Tavoitteen saavuttamiseksi hallitus luo kaikkia julkisia palveluita koskevat digitoinnin periaatteet. Hallinnon sisäiset prosessit digitalisoidaan ja entiset prosessit puretaan.³⁸⁰

Palveluiden ja toimintojen digitalisaatio vaikuttaa kuitenkin jo nyt viranomaisten ja kansalaisten arkeen. Digitalisaatio muuttaa työtapoja sekä aikaisempia toimintatapoja ja -ympäristöjä. Digitalisaation lisääntyessä työskentely ja palvelujen tuottaminen ei ole enää sidottua tiettyyn aikaan ja paikkaan. Monikielisten tietokantojen käyttö lisääntyy, kuten myös automaattiset tiedonhauet ja chat-palvelut. Viranomaisten näkökulmasta digitalisaatio liittyy muun muassa uusien toiminta-alustojen, verkko-sivujen sekä tieto- ja käyttöjärjestelmien käyttöönottoon.

³⁷⁹ Ratkaisujen Suomi; Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015, Hallituksen julkaisusarja 10/2015.

³⁸⁰ Pääministeri Sipilän hallitusohjelma, s. 26.

Valtioneuvostossa digitalisoinnin periaatteiksi on kirjattu muun muassa palveluiden kehittäminen asiakaslähtöisesti sekä tiedon ja rajapintojen avaaminen yrityksille ja kansalaisille.³⁸¹ Kansalaisen näkökulmasta tiedon löytäminen ja uusien käyttöalustojen hallinta on edellytys digitalisaation parhaalle mahdolliselle hyödyntämiselle. Jotta digitalisaation hyödyt saataisiin kaikkien käyttöön, on perus- ja ihmisoikeudet huomioitava jo aikaisessa vaiheessa. Tässä yhteydessä kielellisten perusoikeuksien toteuttaminen on edellytys digitalisaation täysimääräiselle hyödyntämiselle. Toisaalta digitalisaatio voi myös mahdollistaa kielellisesti laajempaa ja parempaa viranomaispalvelua.

Digitaalisia palveluita on kehitettävä rinnakkain suomen ja ruotsin kielellä sekä tarvittaessa saamen kielillä, jotta väestöryhmien yhdenmukainen kohtelu turvataan myös yhteiskunnan muuttuessa. Myös muut kieliryhmät tulisi huomioida ja tarjota heille kielellistä palvelua digitalisaation avulla. Saavutettavuus on tärkeää huomioida kehitettäessä digitaalisia palveluita. Palvelut ovat saavutettavia, kun jokainen voi osallistua yhdenvertaisesti niiden käyttöön. Myös viestinnän ymmärrettävyys on oleellinen osa saavutettavuutta.³⁸²

7.1.1.1 Miten digitalisaatiota voisi hyödyntää?

Tulkkauspalveluiden järjestämisessä voitaisiin nykyistä tehokkaammin hyödyntää digitalisaatiota. Etäpalveluita kehittämällä olisi mahdollista järjestää nykyistä helpommin esimerkiksi kuvayhteyden kautta tulkkausta eri kielillä.³⁸³ Esimerkiksi saamenkielisten palvelujen saatavuuden edistämiseksi ja turvaamiseksi Saamelaiskäräjät on asettanut yhdeksi vaalikauden (2016–2019) tavoitteekseen saamen kielten tulkkipalveluksen perustamisen Saamelaiskäräjien omaan organisaatioon. Tulkkipalveluksen perustaminen takaisi Saamelaiskäräjien mukaan tulkkauspalvelun saatavuuden kaikilla saamen kielillä sekä tulkkauspalvelun laadun. Tulkkipalvelus palvelisi kaikkia saamen kielin soveltamispiiriin kuuluvia viranomaisia.³⁸⁴

Valtiovarainministeriö julkaisi helmikuussa 2017 raportin, jossa pohditaan digitalisaation ja robotisaation tulevaisuuden mahdollisuuksia. Raportissa tuodaan esiin, että myös tulevaisuudessa on varmistettava, että suomen kieltä on mahdollista käyttää laitteiden ja robottien ohjaamiseen, mikäli globaalien toimijoiden ratkaisut eivät tätä tue.³⁸⁵ Suomen kielen käytön rinnalla tulee mahdollistaa myös ruotsin kielen käyttö. Oletettavaa on kuitenkin, että puheentunnistus ensisijaisesti edistää sellaisten kieli-

³⁸¹ Valtiovarainministeriö, Julkisen hallinnon ICT-osasto, Muistio 3.4.2017.

<http://vm.fi/digitalisoinnin-periaatteet>.

³⁸² Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2017–2019, OM 9/2017, s. 82–83. Språkbarometer 2016, s. 76.

³⁸³ Asiantuntijatapaaminen oikeusministeriössä, Kela, Sanastokeskus, Kotus, 22.3.2017.

³⁸⁴ Saamelaiskäräjien lausunto oikeusministeriölle, 27.6.2016, OM 1/58/2016.

³⁸⁵ Pilkahduksia tulevaisuuteen – digitalisaation ja robotisaation mahdollisuudet, VM 10/2017, s. 20.

ryhmien oikeuksia, jotka puhuvat kieltä, jolla ei ole Suomessa lakiin perustuvaa asemaa.

Tietojärjestelmiä rakennettaessa on tärkeää huomioida sanastotyö eli selkeästi määritellyn käsitteistön sekä termisuositusten kehittäminen ja käyttäminen suomen ja ruotsin kielellä. Tekemällä sanastotyötä tietojärjestelmiä ja niihin perustuvia palveluja kehitettäessä voidaan tukea julkisen hallinnon tietojärjestelmien semanttista yhteentoimivuutta, minkä lisäksi julkisen hallinnon yhteinen sanastotyö vähentää eri organisaatioissa tehtävää päällekkäistä työtä. Palveluja digitalisoitaessa sanastotyön merkitys kasvaa myös käyttöliittymäkehityksen osalta, sillä digitaalisten palvelujen käyttäjät tarvitsevat käyttäjäystävällistä ohjeistusta osatakseen käyttää palveluja henkilökohtaisen kasvokkain tapahtuvan palvelun vähentyessä. Toisaalta digitaalisten palvelujen ohjeistuksessa voitaisiin ottaa käyttöön entistä enemmän eri kieliryhmille suunnattuja chat-palveluja, joissa myös hyödynnettäisiin sanastotyön tuloksia.³⁸⁶

7.1.1.2 Digitalisaation haasteena tietotekniset ratkaisut käytännössä

Kieliä koskeva lainsäädäntö on huomioitava viranomaisen toiminnassa myös silloin, kun toimintaympäristö muuttuu ja palvelut sekä tiedottaminen muuttavat muotoaan. Eri kieliversioiden huomioiminen sähköisten palveluiden ja tietojärjestelmien suunnittelu- ja koodausvaiheessa on useimmiten taloudellisempaa ja tehokkaampaa kuin järjestelmien päivittäminen jälkikäteen. Ongelmia aiheuttaa toisaalta se, että on kokonaan unohdettu varmistaa järjestelmän toimivuus molemmilla kansalliskielillä³⁸⁷ ja toisaalta sivuutettu esimerkiksi tietyissä kielissä, kuten saamen kielissä esiintyvät erikoisfontit.³⁸⁸ Oikeusasiamies käsitteli lausunnossaan eduskunnan perustuslakivaliokunnalle edellisen kielikertomuksen käsittelyn yhteydessä tietojärjestelmien käyttöönottoon liittyviä kielellisiä ongelmia.³⁸⁹ Konkreettisena esimerkkinä mainittiin poliisin automaattinen kameravalvontajärjestelmä, jossa oikeusasiamies joutui antamaan kaksi huomautusta. Järjestelmän puutteiden takia asiakkaalle lähetetyn ehdollisen rikesakon eräät tiedot oli ilmoitettu vain suomeksi myös ruotsinkielisille asiakkaille. Tietojärjestelmä oli otettu kielellisten oikeuksien turvaamisen näkökulmasta alun perinkin puutteelliseen käyttöön, ja järjestelmän saattaminen jälkikäteen asianmukaiseen kuntoon osoittautui vaikeaksi, vuosikausia kestäneeksi hankkeeksi.³⁹⁰

Vuoden 2016 kielibarometrissa selvitettiin kaksikielisissä kunnissa asuvien suomen- ja ruotsinkielisten kunnan vähemmistöryhmään kuuluvien käsityksiä verkkopalvelui-

³⁸⁶ Asiatuntijahaastattelu, Sanastokeskus, Kotus, Kela, 22.3.2017.

³⁸⁷ Pääsihteeri Markus Österlund, Svenska Finlands Folkting, 24.2.2017.

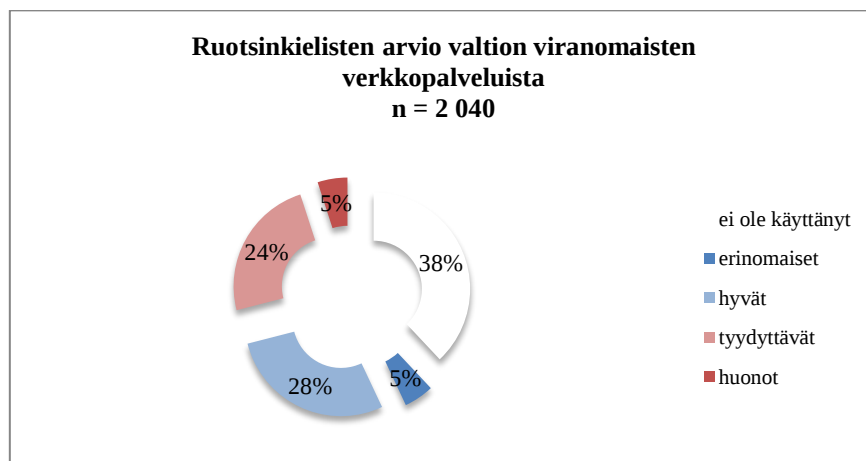
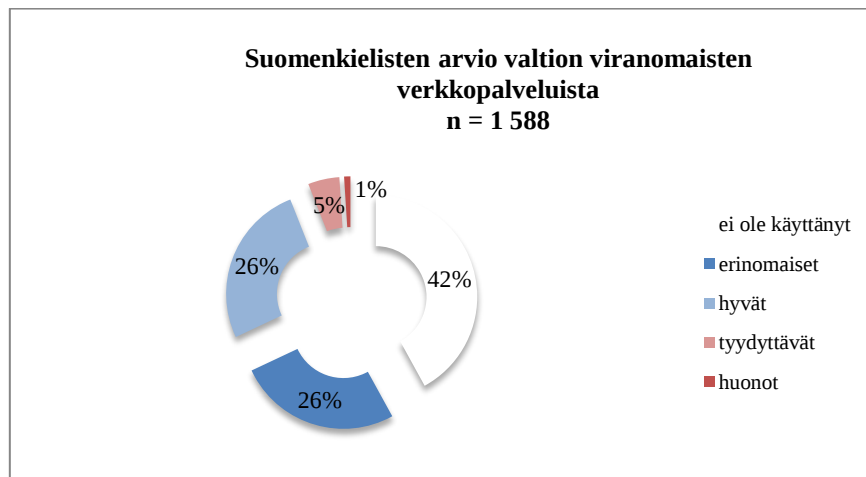
³⁸⁸ Itä-Suomen aluehallintoviraston lausunto oikeusministeriölle 8.6.2016.

³⁸⁹ Oikeusasiamiehen mietintö, 4.12.2013.

³⁹⁰ Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut dnro 3243/2/11, dnro 2523/4/08, dnro 4777/5/13. Sarja, s. 45.

den käytettävyydestä omalla kielellä. Suomen- ja ruotsinkielisten kokemukset kunnallisista verkkopalveluista poikkesivat jonkin verran toisistaan. Ruotsinkieliset kokivat mahdollisuutensa käyttää ruotsia verkkopalveluissa jonkin verran heikommiksi kuin suomenkielisten vastaava mahdollisuus käyttää suomea.³⁹¹ Kun samaa kysyttiin valtiollisista verkkopalveluista, suomen- ja ruotsinkielisten kokemukset poikkesivat toisistaan enemmän. Vain 5 prosenttia ruotsinkielisistä koki, että heillä on mahdollisuus käyttää ruotsia valtion verkkopalveluissa.

Kuvio 9. Suomen- ja ruotsinkielisten arviot valtion viranomaisten verkkopalveluista

Lähde: Kielibarometri 2016, kuvio 36a, 36b

³⁹¹ Kielibarometri 2016, s. 75–76.

Kielellisten oikeuksien huomioon ottaminen ICT-ratkaisuissa sekä uusien sähköisten alustojen ja järjestelmien aikaisessa vaiheessa on oleellista, jotta voidaan turvata eri kieliryhmien oikeudet ja varmistaa eri kieliryhmien yhdenvertainen kohtelu. Eduskunnan oikeusasiamiehen kielellisiä oikeuksia koskevista ratkaisuista on useasti tuotu esiin puutteita digitaalisissa palveluissa, joissa suomen- ja ruotsinkielisiä ei ole kohdeltu yhdenvertaisesti. Esimerkiksi verkkosivut ja uudet sähköiset järjestelmät luodaan usein ensin suomen kielellä ja vasta myöhemmin ruotsin kielellä. Toisena esimerkkinä voidaan nostaa esiin viranomaisten tiedottaminen sosiaalisessa mediassa, joka on tapahtunut joissakin tapauksissa ainoastaan suomen kielellä.³⁹² Ratkaisuisaan oikeusasiamies on todennut, että riippumatta siitä, missä muodossa viranomaispalvelua annetaan, sähköisesti vai perinteisesti, tulee viranomaisen kohdella molempia kieliryhmiä yhdenvertaisesti, eikä palvelun laatu saa heikentyä riippuen siitä mitä kieltä käytetään.³⁹³

Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen neuvoa-antava komitea on kiinnittänyt huomiota siihen, että Suomen väestötietojärjestelmä ja muut julkishallinnon tietojärjestelmät eivät tue henkilönimien saamenkielistä kirjoitusasua. Komitea kannustaa viranomaisia tekemään tarvittavat muutokset, jotta nimen kirjaaminen saamenkielisessä kirjoitusasussaan olisi mahdollista muun muassa erilaisiin julkisiin rekistereihin, henkilön passiin ja muihin virallisiin asiakirjoihin.³⁹⁴ Myös Nimilautakunta ja Kotimaisten kielten keskus ovat todenneet lausunnoissaan nimilain uudistamistarpeita koskevasta arviomuistiosta, että ”Suomessa suomen-, ruotsin- ja saamen kielen kirjaimistojen mukaiset kirjaimet olisi voitava toistaa viranomaisten rekistereissä”.³⁹⁵

Oikeusministeriölle annetuissa lausunnoissa nousi esiin myös muita asioita, jotka on huomioitava julkisten palveluiden digitalisoinnissa. Esimerkiksi Kuurojen liitto ry nosti lausunnossaan esiin tapauksen, jossa viittomakielisellä henkilöllä oli ollut haasteita täyttää sähköistä viranomaislomakkeita, eikä hän ollut voinut ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi itsenäisesti. Kyseinen henkilö ei ollut osannut käyttää verkkopalvelua, eikä hänen suomen kielen taitonsa ollut riittänyt lomakkeen täyttämiseen, koska hän oli äidinkieleltään viittomakielinen. Virkailija oli kieltäytynyt kirjoittamasta tietoja viittomisen perusteella.³⁹⁶

³⁹² EOA dnr 1793/4/15, 2762/4/09, 3746/4/13, 465/4/15.

³⁹³ EOA dnr 1793/4/15.

³⁹⁴ Euroopan neuvoston ministerikomitean päätöslauselma (CM/ResCMN(2017)1) kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa, hyväksytty 15.3.2017, suositus nro 74.

³⁹⁵ Oikeusministeriö 2016: Nimilain uudistaminen. Lausuntotiivistelmä, s. 16.

³⁹⁶ Kuurojen liiton lausunto oikeusministeriölle 9.6.2016.

Keskeisiä huomioita

Digitaalisten julkisten palveluiden toimiminen suomeksi ja ruotsiksi: Digitalisoimaan julkiset palvelut -hankkeessa tulisi varmistaa julkisten palveluiden toimivuus sekä suomeksi että ruotsiksi. Eri kieliryhmien tarpeet tulisi huomioida, kun kehitetään palveluita asiakaslähtöisesti digitalisoinnin periaatteiden mukaisesti. Tämän lisäksi digitalisoinnin periaatteiden toimintaohjeita tulisi täydentää kieliä koskevilla ohjeilla

Terminologian merkitys digitalisaatiossa. Eri hallinnonalojen tulisi kiinnittää huomiota terminologiansa yhtenäistämiseen, jotta poikkihallinnollisten käyttöjärjestelmien luominen olisi helpompaa

Etätulkkauksen ja puheentunnistuksen käyttömahdollisuuksia tulisi kartoittaa.

7.2 Kotouttaminen kielellisten oikeuksien näkökulmasta

Kotoutumisen edistämisestä annetun lain (1386/2010) tarkoituksena on edistää kotoutumista ja maahanmuuttajan mahdollisuutta osallistua aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan toimintaan. Lisäksi lailla pyritään edistämään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien kesken. Kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla, kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen.³⁹⁷

Lainsäädännössä ja sen soveltamisohjeissa on haluttu kiinnittää erityistä huomiota siihen, että kotoutuminen voi tapahtua suomeksi tai ruotsiksi. Jo kotoutumisen alkuvaiheessa henkilön tulisi ilmaista, mikäli hän haluaa kotoutumisen tapahtuvan suomen tai ruotsin kielellä.³⁹⁸ Työ- ja elinkeinoministeriön kotoutumislain soveltamisohjeeseen on lisätty keväällä 2015 viittaus kansalliskielistrategiaan. Soveltamisohjeen mukaan valtioneuvoston kansalliskielistrategiaa koskevan periaatepäätöksen mukaisesti Suomeen asettuville ulkomaalaisille tulee myös antaa kotoutumisen edistämisestä annetun lain mukaisissa palveluissa järjestelmällisesti tietoa Suomen kaksikielisyydestä, sen merkityksestä työmarkkinoilla ja suomen- ja ruotsin kielen kurssitarjonnasta. Li-

³⁹⁷ Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010), 1§ lain tarkoitus, 3 § Määritelmät.

³⁹⁸ Toim. Helander, Mika (2015), Kan vi stå till tjänst? Integration på svenska i Finland. Teikkari, Karoliina, Integrationsvägen i Finland och svenska som integrationsspråk, s. 25.

säksi soveltamisohjeessa suositellaan, että erityisesti kaksikielisillä paikkakunnilla aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen hankkijat ottavat hankinnassa huomioon suomen ja ruotsin kielen koulutustarpeet, jotta työelämälähtöinen suomen ja ruotsin oppiminen on mahdollista.³⁹⁹

7.2.1.1 Kotoutumiskoulutuksen järjestäminen ruotsin kielellä

Mikäli henkilö valitsee ruotsinkielisen kotoutumispolun, tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei henkilö oppisi suomea. Kyseessä on lähinnä henkilön oma valinta tilanteessa, jossa ruotsin kieli sopii paremmin hänen omiin tarpeisiinsa ja tulevaisuuden suunnitelmiinsa. Ruotsinkielisen kotoutumispolun valinta ei kuitenkaan ole aina täysin ongelmatonta. Suomessa on esimerkiksi suuria alueellisia eroja siinä, miten kotoutumiskoulutusta järjestetään ruotsin kielellä.⁴⁰⁰

Työ- ja elinkeinoministeriö koordinoi vuosina 2011–2013 Osallisena Suomessa -hanketta, jossa tarkasteltiin valtakunnallisesti maahanmuuttajien kotoutumista ja osallisuutta edistäviä hankkeita. Yksi- ja kaksikielisissä kunnissa toteutettiin lähes 30 kokeiluhanketta, joissa etsittiin uudenlaisia keinoja tukea eri-ikäisten ja eri elämäntilanteissa olevien maahanmuuttajien hyvää elämää Suomessa: lasten, nuorten, aikuisten ja ikääntyneiden. Hankkeen aikana pohdittiin myös kotoutumista ruotsin kielellä. Hankkeen julkaisussa Osallisena Suomessa esitellään hankkeiden loppupäätelmiä ja tässä yhteydessä pohditaan myös toimenpiteitä ja tarpeita ruotsinkielisen kotoutumisen edistämiseksi. Osallisena Suomessa -hankkeessa on tunnistettu kotoutumistarpeet niin suomeksi kuin ruotsiksi. Lähtökohtina kotoutumiselle ruotsin kielellä olivat maahanmuuttajien oma kielitaito, perhesiteet ja kontaktit muihin Pohjoismaihin sekä mahdollisesti aikaisempi tai tuleva sijoittuminen ruotsinkieliselle alueelle Suomessa tai muissa Pohjoismaissa.⁴⁰¹ Keskeisenä havaintona oli, että ruotsin kielellä kotoutuvien tarpeita ei riittävästi tunnisteta viranomaistyössä. Tämän arveltiin johtuvan muun muassa tiedon puutteesta ja rakenteellisista ongelmista. Esimerkiksi aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen hankinnassa kokovaatimukset ryhmien muodostumiseksi ovat liian korkeat, jotta koulutusta saataisiin järjestettyä ruotsiksi tai kaksikielisesti. Hankkeessa tarkasteltiin maahanmuuttajien työllistymisen kannalta kielitaidon riittävyyttä niin lainsäädännön asettamien ehtojen kuin myös työ- ja ammattiyhteisöihin integroitumisen näkökulmasta. Hankkeen kokemusten perusteella kävi ilmi, että vaikka varsinaista estettä työllistyä kaksikieliseen organisaatioon ei olisi, vaikuttaa ruotsin kielen puute kuitenkin työssä suoriutumiseen ja työssä viihtymiseen. Ruotsinkielisen kotouttamisen kehittäminen edellyttää kokonaisvaltaista ja alueellisia erityis-

³⁹⁹ Ohje kotoutumisen edistämisestä annetun lain (1386/2010) soveltamisesta työ- ja elinkeinotoimistoissa, TEM 642/07.10.02/2015.

⁴⁰⁰ Toim. Helander, Mika (2015), Kan vi stå till tjänst? Integration på svenska i Finland. Teikkari, Karoliina, Integrationsvägen i Finland och svenska som integrationsspråk, s. 25.

⁴⁰¹ Osallisena Suomessa. Kokeiluhankkeiden satoa. 2013. s.241, 320.

tarpeita huomioivaa ymmärrystä, jotta oikeus kielivalintaan toteutuisi myös kotoutumiskoulutuksessa.⁴⁰²

ELY-keskuksilla ei ole lainsäädännöstä nousevaa velvoitetta hankkia ruotsinkielistä koulutusta, koska asiakkaalla ei ole palveluihin subjektiivista oikeutta. Palveluiden tarjonta toteutetaan määrärahojen puitteissa, mikä vaikuttaa palveluiden tarjontaan erityisesti, jos kysyntä on pientä. Käytännössä tämä tarkoittaa, että pienille ryhmille järjestetyissä koulutuksissa opiskelijakohtainen hinta nousee kohtuuttoman korkeaksi, jolloin koulutusta ei usein ole tarkoituksenmukaista järjestää työvoimakoulutusryhmänä. Vaikka lainsäädännöstä nousevaa velvoitetta ei ole, on ruotsinkielisen koulutuksen järjestämiseen kiinnitetty ELY-keskuksissa huomiota. Esimerkkinä voidaan mainita, että Uudellamaalla kilpailutettiin keväällä 2016 ruotsinkielistä kotoutumiskoulutusta kolmelle eri alueelle: pääkaupunkiseudulle, Länsi-Uudellemaalle ja Itä-Uudellemaalle. Hankintaa on tehty syksyllä 2016 siten, että ensin hankitaan kartoituspaikat ja sen jälkeen tarjotaan koulutusta kysynnän mukaan. Koulutukset ja kartoitukset laitetaan julkiseen hakuun, jotta koulutukseen voivat hakea myös ne, joille TE-toimisto ei ole erikseen tarjonnut kotoutumiskoulutusta. Käytännössä ongelmana on asiakkaiden löytyminen ruotsinkieliseen kotoutumiskoulutukseen.⁴⁰³

Helsingissä käynnistyi syksyllä 2016 ryhmä, jossa on 20 opiskelijaa. Pohjanmaan ELY-keskus on ostanut vuonna 2016 ruotsinkielistä koulutusta 5 204 opiskelijatyöpäivää ja kotoutumiskoulutusta on järjestetty Pietarsaassa neljässä ryhmässä yhteensä 46 oppilaalle ruotsin kielellä. Muilla alueilla ei ole järjestetty työvoimakoulutuksena ruotsinkielistä kotoutumiskoulutusta. Työvoimakoulutuksena järjestettävän kotoutumiskoulutuksen lisäksi koulutusta voidaan järjestää myös omaehtoisena opiskeluna esimerkiksi kansalaisopistojen tarjontana, mikä tarjoaa monipuolisempia vaihtoehtoja opiskelulle ja vastaa maahanmuuttajien koulutustarpeisiin erilaisissa elämäntilanteissa. Vaasassa ruotsinkielistä kotoutumiskoulutusta tarvitsevat ovat osallistuneet omaehtoiseen koulutukseen. Yhtenä vaihtoehtona ruotsinkielisen kotoutuskoulutuksen järjestämiseksi on pohdittu ELY-keskusten välisen yhteistyön lisäämistä koulutuksen järjestämisessä sekä etäopetuksen mahdollisuutta.⁴⁰⁴

Helmikuussa 2017 oikeusministeriö julkisti kansalliskielistrategian toimintasuunnitelman, joka sisältää toimenpiteitä liittyen maahanmuuttajien kielivalinnan toteutumiseen kotoutumisessa. Yksi toimintasuunnitelmassa mainituista toimenpiteistä on, että työ- ja elinkeinoministeriö kartoittaa vuoden 2017 aikana maahanmuuttajien kotoutumiskielen valintaan vaikuttavia tekijöitä. Kotoutuminen paikallisyhteiskuntaan on erittäin tärkeää. Vaikka paikallisyhteiskunnan pääkieli olisi ruotsi, on maahanmuuttajien ko-

⁴⁰² Osallisena Suomessa. Kokeiluhankkeiden satoa. 2013. s. 242.

⁴⁰³ Tiedonanto työ- ja elinkeinoministeriöstä, marras-joulukuu 2016.

⁴⁰⁴ Tiedonanto työ- ja elinkeinoministeriöstä, marras-joulukuu 2016.

toutumiskieli usein suomi. Kielivalinta ei aina ole suunnitelmallista, vaan voi johtua useasta tekijästä, esimerkiksi pakolaisten kohdalla vastaanottokeskuksen kielestä. Tästä syystä on tarpeellista kartoittaa maahanmuuttajien kotoutumiskielen valintaan vaikuttavia tekijöitä.⁴⁰⁵

Keskeinen huomio

Kieli kotoutumiskoulutuksessa: Tulisi pohtia kustannustehokkaita kotoutumiskoulutuksen toteutusmalleja ruotsinkielisille kotoutujille.

7.2.1.2 Oman kielen ylläpitäminen

Kaikilla kieliryhmillä Suomessa on perustuslain mukaan oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Säännös ei rajoitu koskemaan vain perinteisiä vähemmistöjä, mutta toisaalta se ei myöskään koske mitä tahansa satunnaisesti Suomessa oleskelevaa ihmisjoukkoa.⁴⁰⁶ Säännös ei myöskään rajoitu pelkästään kielellisten oikeuksien turvaamiseen, vaan ulottuu laajemmin turvaamaan vähemmistöjen kulttuurimuotoja.⁴⁰⁷

Laissa kotoutumisen edistämiseksi (1386/2010) todetaan, että kotoutumisen prosessiin sisältyy maahanmuuttajan tukeminen oman kielen ja kulttuurin ylläpitämisessä. Kotoutumissuunnitelmassa voidaan sopia maahanmuuttajan oman äidinkielen opiskelusta.⁴⁰⁸

Oman äidinkielen opetuksen on todettu muun muassa vahvistavan maahanmuuttajalasten identiteettiä ja parantavan oppimistuloksia. Maahanmuuttajaoppilailla⁴⁰⁹ on samat oikeudet perusopetukseen kuin kantasuomalaisella oppilaalla. Tämän lisäksi voidaan järjestää oman äidinkielen opetusta tai perusopetukseen valmistavaa esiop-

⁴⁰⁵ OM 13/2017, s. 8.

⁴⁰⁶ Hallberg ym. 2011, s. 657.

⁴⁰⁷ Hallberg ym. 2011, s. 665.

⁴⁰⁸ Laki kotoutumisen edistämiseksi (1386/2010), 11 §, 2. momentti; Suomen tai ruotsin kielen opiskelun lisäksi kotoutumissuunnitelmassa voidaan sopia maahanmuuttajan oman äidinkielen opetuksesta, yhteiskuntaan perehdyttävästä opetuksesta, luku- ja kirjoitustaidon sekä perusopetusta täydentävästä opetuksesta, kotoutumiskoulutuksesta ja muista kotoutumista yksilöllisesti edistävistä toimenpiteistä. HE 185/2010, s.71 ” Suunnitelman tulisi sisältää ainakin suomen tai ruotsin kielen opiskelua. Suunnitelma voisi tarvittaessa lisäksi sisältää muitakin kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ja palveluja kuten oman äidinkielen opiskelua erityisesti alaikäisten maahanmuuttajien osalta...”

⁴⁰⁹ Käsitteellä viitataan tässä yhteydessä sekä Suomessa syntyneisiin maahanmuuttajataustaisiin lapsiin ja nuoriin että maahan muuttaneisiin lapsiin ja nuoriin.

tusta. Maahanmuuttajille annettu oman äidinkielen opetus on perusopetusta täydentävää opetusta, johon kunnat voivat hakea erillistä valtionavustusta.⁴¹⁰ Oman äidinkielen opetuksella ja ylläpitämisellä edistetään sekä maahanmuuttajien kasvamista monikulttuurisuuteen että kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Tällä hetkellä oman äidinkielen opetusta järjestetään noin 50 eri kielellä ja opetukseen osallistuu lukukausittain vajaa 20 000 henkilöä.⁴¹¹

Keskeinen huomio

Oikeus oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen: Aikuisten maahanmuuttajien ja niin sanottuun toiseen sukupolveen kuuluvien mahdollisuuksia ylläpitää omaa kieltään ja kulttuuriaan tulisi kehittää.

⁴¹⁰ HE 185/2010 vp, s. 22.

http://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/maahanmuuttajien_koulutus/kielen_opetus_ja_oppimin/en/maahanmuuttajien_aidinkielen_opetus/maahanmuuttajien_aidinkielen_opetus/oman_aidinkielen_opetus_ja_opetuksen_jarjestaminen, (6.2.2017).

⁴¹¹ http://www.oph.fi/tietopalvelut/tilastotiedot/muita_koulutustilastoja/maahanmuuttajien_koulutus (6.2.2017).

8 YHTEENVETO KESKEISISTÄ HUOMIOISTA

Vuoden 2017 kielikertomuksessa on keskitytty tarkastelemaan tiettyjä osa-alueita, jotka ovat keskeisiä kielellisten oikeuksien kannalta. Tarkoituksena on ollut paneutua syvällisemmin asioihin, jotka on havaittu erityisen tärkeiksi tai ajankohtaisiksi, ja tällä tavalla löytää ongelmiin toimivia ratkaisuja. Erityisesti on haluttu tuoda esiin hyviä esimerkkejä siitä, miten kielelliset oikeudet on onnistuttu toteuttamaan.

AJANKOHTAISTA SUOMEN KIELIOLOISTA (LUKU 3)

- **Väestötietojärjestelmämerkinnät:** Väestötietojärjestelmän muuttamista siten, että siihen lisätään mahdollisuus merkitä yhdelle henkilölle useampi äidinkieli, tulisi selvittää. Selvityksessä tulisi huomioida, millaista hyötyä yksilölle on useamman äidinkielen merkitsemisestä väestötietojärjestelmään. Tämän lisäksi tulisi selvittää vaikutukset viranomaisten toimintaan, esimerkiksi palvelujen suunnitteluun.

KIELI-ILMAPIIRI (LUKU 4)

- **Kieliryhmien huomioiminen viranomaisissa:** Myönteistä asenneilmapiiiriä eri kieli- ja väestöryhmiä kohtaan tulisi edistää. Viranomaisten tulisi tarkemmin pohtia, miltä asiakastilanteet vaikuttavat kunkin kieliryhmän näkökulmasta. Olisi tärkeää, että viranomaiset tiedottaisivat kieliryhmien oikeuksista ja kannustaisivat kieliryhmiä aktiivisesti käyttämään omaa kieltään. Myönteistä ilmapiiiriä edistää myös se, että virkamies yrittää puhua asiakkaan kieltä, vaikka se ei olisi sujuvaa.

- **Tietoisuus kielellisistä oikeuksista:** Viranomaisten tulisi tuntea nykyistä paremmin kielelliset oikeudet ja niistä johtuvat velvoitteet. Tärkeää on huomioida myös mahdolliset tulkkaus- ja käännöstarpeet. Viranomaisten sekä kansalaisten tietoisuutta eri väestö- ja kieliryhmien kielellistä oikeuksista tulisi lisätä. Tämän lisäksi tulisi kannustaa viranomaisia tiedottamaan palveluistaan eri kieliryhmille.
- **Kielellinen monimuotoisuus näkyväksi ja tunnetuksi.**
- **Maahanmuuttajat tietoisiksi kielellisistä oikeuksistaan.**
- **Vihapuheen ja syrjinnän ehkäisy:** Olisi tarpeen kartoittaa tietolähteet⁴¹², joiden avulla pystytään seuraamaan kieliryhmien kokemaa vihapuhetta, häirintää ja syrjintää. Olemassa olevia seurantamekanismeja tulisi kehittää siten, että myös kieleen perustuva vihapuhe ja syrjintä tilastoidaan.

KIELELLISTEN OIKEUKSIEN TOTEUTUMINEN SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLOSSA (LUKU 5)

Suomen- ja ruotsinkieliset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut sekä kaikkia kieliryhmiä koskevat huomiot

- **Asiakastyytyväisyyden mittaaminen.** Sairaanhoitopiirien tulisi aktiivisemmin ja tehokkaammin seurata sitä, onko asiakas saanut palvelua toivomallaan kielellä.
- **Henkilökunnan saatavuus:** Sekä kunnat että sairaanhoitopiirit ilmoittavat suurimmaksi ongelmaksi kielitaitoisen henkilökunnan puutteen. Etenkin ruotsin kieltä osaavaa henkilöstöä on vaikeaa rekrytoida. Asia on tiedostettu usealla taholla, mutta yleistä ratkaisua ei ole löytynyt. Henkilökunnan kielitaidon parantamiseksi sekä kielitaitoisen henkilökunnan rekrytoimiseksi tulisi kehittää uusia keinoja. Kielitaito tulisi nähdä vahvemmin osana henkilökunnan ammattitaitoa.
- **Palvelu asiakkaan omalla kielellä on osa laadukasta hoitoa.**

⁴¹² Esimerkiksi valvontaviranomaisten ratkaisukäytäntö ja viranomaisten tilastot sekä selvitykset ja tutkimukset.

- **Palveluiden keskittäminen:** Alueilla, joilla kielivähemmistön suhteellinen osuus on pieni, kielelliset oikeudet toteutuvat heikosti. Palveluiden keskittäminen kielen perusteella näyttää esimerkkien perusteella olevan yksi ratkaisu omakielisten palveluiden turvaamiseen. Olisi syytä pohtia, milloin palvelujen keskittäminen on perusteltua.
- **Tietojärjestelmien toimivuus:** Tietojärjestelmät ovat keskeisiä, kun on kyse potilaan kielen selvittämisestä sekä kirjallisten asiakirjojen tuottamisesta. Tietojärjestelmät voivat joko tukea kielellisten oikeuksien toteutumista tai vaikeuttaa sitä, mikä riippuu järjestelmien toteutuksesta.

Saamenkieliset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut

- **Saamenkielisten palveluiden saatavuus:** Laadukkaiden ja asiakasläh- töisten sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuutta kaikilla kolmella saamen kielellä tulisi parantaa. Keinoja tähän voisivat olla esimerkiksi rekry- tointi- ja virantäyttökäytäntöjen sekä ammattihenkilöstön saamen kielen taidon kehittäminen. Lisäksi tulisi lisätä henkilöstön tietoisuutta saame- laisten kulttuurista ja kielellisistä oikeuksista. Rajat ylittävällä yhteistyöllä voidaan joiltakin osin parantaa pohjoissaamenkielisten palveluiden saa- tavuutta ja sujuvuutta.
- **Saamenkielisten tulkkauspalvelut:** Saamenkielisten tulkkauspalvelui- den saatavuus ja laatu tulisi varmistaa. Lisäksi tulisi selvittää, miten etä- tulkkausta voitaisiin hyödyntää nykyistä enemmän sosiaali- ja terveys- palveluissa. Myös saamenkielisten etäpalvelumahdollisuuksien kehittä- minen voisi edistää saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumista niin kotiseutualueella kuin sen ulkopuolellakin.
- **Tiedottaminen saamenkielisistä palveluista:** Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuudesta tulisi tiedottaa nykyistä paremmin.

Viittomakielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut

- **Henkilökunnan viittomakielentaidon hyödyntäminen:** Viittomakielen- taitoisten sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kielitaito tulisi huomioida ja hyödyntää asiakas- ja potilastyössä nykyistä paremmin.
- **Viittomakielisten palveluiden keskittäminen:** Olisi syytä pohtia, mil- loin viittomakieleen liittyvän asiantuntemuksen kokoaminen ja keskittä- minen tiettyihin sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköihin tai toimipisteisiin on perusteltua. Muut yksiköt/toimipisteet voisivat hyödyntää keskitettyä asiantuntemusta ja kielitaitoa esimerkiksi videoyhteyden kautta.

- **Viittomakielen tulkkaus:** Käytäntöjä ja vastuita viittomakielisen tulkkausten järjestämiseksi sosiaali- ja terveyspalveluissa tulisi selkeyttää. Kelan järjestämän tulkkauspalvelun laatua ja resurssien riittävyyttä tulisi seurata.

Muut kieliryhmät sekä selkokieli

- **Vieraskielisten kohtaaminen:** Vieraskielisten asiakkaiden kohtaamisen käytäntöjä sekä tulkkauksen järjestämiskäytäntöjä tulisi yhtenäistää sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa.
- **Hyvä virkakieli ja selkokieli:** Selkokielen käyttöä sosiaali- ja terveyspalveluissa tulisi lisätä.

Erityiskysymykset

- **Ruotsinkielinen lastensuojelu:** Ruotsinkielisestä lastensuojelusta sekä ruotsinkielisistä lastensuojelun asiakkaista tulisi tuottaa tietoa, jotta kielelliset ja kulttuuriset oikeudet turvaava palveluverkko voitaisiin kehittää. Vastaava koskee muita vähemmistökieliryhmiä Suomessa.
- **Lapsen mahdollisuus oppia viittomakieltä:** Olisi selvitettävä eri viranomaisten toimintatavat, jotka estävät tai vaikeuttavat kuurona tai kuulovammaisena syntyvän lapsen mahdollisuutta oppia viittomakieltä puhutun kielen rinnalla, ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin tilanteen parantamiseksi.

KIELELLISET OIKEUDET VALTION OMISTAMISSA YHTIÖISSÄ (LUKU 6)

- **Valtion omistamien yhtiöiden velvollisuuksien tarkentaminen:** Kielilain 24 §:n ja saamen kielilain 17 §:n tulkinta on ongelmallinen johtuen pykälien sisältämästä suhteellisuusarvioinnista. Tulkintaa hankaloittaa se, että ei ole olemassa sellaista tahoa, jonka toimivaltaan kuuluisi ratkaista tulkintaa koskevia erimielisyyksiä. Kielilain pykälää tulisi tältä osin tarkistaa.
- **Henkilöstön kielitaito:** Valtion omistamat yhtiöt saavat suhteellisen huonon arvosanan ruotsinkielisistä palveluista. Sekä asiakkaat että yhtiöt ovat kertoneet suurimmaksi ongelmaksi kielitaitoisen henkilökunnan saatavuuden. Etenkin julkisten hallintotehtävien hoidossa sekä poikkeustilanteista tiedottamisessa henkilöstön ruotsin kielen taitoon tulisi pa-

nostaa. Kertomuksessa todetut keskeiset huomiot tulisi ottaa tarkastelu-kohteiksi seuraavassa kielikertomuksessa.

TULEVAISUUDEN MAHDOLLISUUKSISTA JA HAASTEISTA (LUKU 7)

Palveluiden digitalisointi

- **Digitaalisten julkisten palveluiden toimiminen suomeksi ja ruotsiksi:** Digitalisoidaan julkiset palvelut – hankkeessa tulisi varmistaa julkisten palveluiden toimivuus sekä suomeksi että ruotsiksi. Eri kieliryhmien tarpeet tulisi huomioida, kun kehitetään palveluita asiakaslähtöisesti digitalisoinnin periaatteiden mukaisesti. Tämän lisäksi digitalisoinnin periaatteiden toimintaohjeita tulisi täydentää kieliä koskevilla ohjeilla
- **Terminologian merkitys digitalisaatiossa.** Eri hallinnonalojen tulisi kiinnittää huomiota terminologiansa yhtenäistämiseen, jotta poikkihallinnollisten käyttöjärjestelmien luominen olisi helpompaa
- **Etätulkkauksen ja puheentunnistuksen käyttömahdollisuuksia tulisi kartoittaa.**

Kotouttaminen

- **Kieli kotoutumiskoulutuksessa:** Tulisi pohtia kustannustehokkaita kotoutumiskoulutuksen toteutusmalleja ruotsikielisille kotoutujille.
- **Oikeus oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen:** Aikuisten maahanmuuttajien ja niin sanottuun toiseen sukupolveen kuului- en mahdollisuuksia ylläpitää omaa kieltään ja kulttuuriaan tulisi kehittää.

9 LÄHDELUETTELO

Kirjallisuus ja artikkelit

- Andersson-Koski, Maria (2015) Mitt eget språk – vår kultur. En kartläggning av situationen för det finlandssvenska teckenspråket och döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland 2014–2015.
- Finlandssvenska teckenspråkiga r.f.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2012, k 4/2013 vp.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2013, k 2/2014 vp.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2014, k 3/2015 vp.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2015, k 11/2016 vp.
- Finlandssvenskarna 2012, sammanställd av Fjalar Finnäs Finlandssvenskarna 2012; Finlandssvenska rapport nr 45, Svenska Finlands folkting.
- Hallberg, Pekka (2011). Perusoikeudet, WSOYpro.
- Hedman Henry (2009). Suomen romanikieli: sen asema yhteisössään, käyttö ja romanien kieliasenteet. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 8.
- Helsingin sosiaali- ja terveysvirasto; Asiakastutkimus 2016, kooste ruotsinkielisistä palveluista.
- Helander, Mika (2015). Kan vi stå till tjänst? Integration på svenska i Finland. Teikkari, Karoliina, Integrationsvägen i Finland och svenska som integrationsspråk.
- Heikkilä Lydia, Laiti-Hedemäki, Elsa ja Pohjola Anneli (2013): Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013.
- Hyvän virkakielen toimintaohjelma, opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:2.
- Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2017–2019, oikeusministeriö, selvityksiä ja ohjeita, 9/2017.
- Kansalliskielistrategia, Valtioneuvoston periaatepäätös, valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 4/2012.
- Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma, oikeusministeriö, selvityksiä ja ohjeita, 13/2017.
- Karjalan kieli Suomessa. ELDIA-projektin tuloksia. 2013 European Language Diversity for All (ELDIA).
- Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi, sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja, 2013:11.

Lastensuojelu 2015, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos; tilastoraportti 20/2016.

Länsman, Anne ja Tervaniemi, Saara. (2012)Saamen kielen käyttö Utsjoella.

Lähivertailuja 23. (Päätoim.) Annekatrin Kaivapalu, (toim.) Pirkko Muikku-Werner, Johanna Laakso, Katre Oim ja Maria-Marem Sepper, Mm. von Kraemer, 2014.

Merkityksellinen Suomessa-toimintaohjelma, Ohjelma vihapuheen ja rasismien estämiseksi ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi, 2.5.2016, opetus- ja kulttuuriministeriö.

Kepsu,Kaisa (2015), Hjärnflyk eller inte? Magma.

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2013, Lapsen oikeuksien toteutuminen kansalaisyhdistysten ottojen valossa, Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2013:9.

Nimilain uudistaminen. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriö, selvityksiä ja ohjeita 26/2016.

Nikula Karoliina väitöskirja (2015). Lapsen hyvää edistämässä. Syntymäkuurojen lasten sisäkorvaistutushoitokäytännön sosiaalieettistä tarkastelua.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/157048/Lapsenhy.pdf?sequence=1>.

Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaamiskeskus.

Niskala, Räisänen & Martin (2016, toim.): Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon tulevaisuuden palveluprosessit. Loppuraportti.

Ohje kielellisten vaikutusten arviointiin, oikeusministeriö, Selvityksiä ohjeita, 46/2016.

Miten kielelliset oikeudet toteutuvat Suomessa? Yhteenvedo Otakantaa.fi-kyselystä, 7.9.2016, oikeusministeriö,
http://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4734397/0709_Otakantaa_yhteenvedo.pdf/f72372c9-7469-42f7-8295-442fde235a91

Osallisena Suomessa. Kokeiluhankkeiden satoa/ Delaktig i Finland, Skörden från försöksprojektet. (2013) toim. Mirja Tarnanen, Sari Pöyhönen, Maija Lappalainen, Sari Haavisto.

Pilkahduksia tulevaisuuteen- digitalisaation ja robotisaation mahdollisuudet, Valtiovarainministeriö, 10/2017.

Ratkaisujen Suomi; Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015, Hallituksen julkaisusarja 10/2015.

Romanien perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteutuminen, oikeusministeriö, selvityksiä ja ohjeita, 11/2014.

Saamen kielilain 29 §:n mukainen Saamen kielen toimiston ja Saamelaiskäräjien asettaman kielineuvoston antama kertomus Saamelaiskäräjille 2012–2015.

Saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen nykytila -raportti, 2012-2015,
http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tyoryhmat/soteuudistus/poske/tyoryhmat/soteuudistus/saame_nykytila_04052016

Saamebarometri 2016: selvitys saamenkielistä talveluista saamelaisaluelia, oikeusministeriö, selvityksiä ja julkaisuja, 39/2016.

Sarja, Mikko (2015), Kielellisten oikeuksien toteutumisen haasteita eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnan näkökulmasta, Edilex 2013/32.

Selvitys suomenruotsalaisen viittomakielen kokonaistilanteesta, oikeusministeriö, selvityksiä ja ohjeita, 2/2016.

Språkbarometer 2004–2016 -forskningsrapport, oikeusministeriö, selvityksiä ja ohjeita, 52/2016.

Språklig polisservice, Arbetsgruppen för språklig polisservice, slutrapport, Poliisihallituksen julkaisusarja 2/2013.

Takkinen, Ritva (2013). Sisäkorvaistutetta käyttävien lasten viittomakielen ja puhutun kielen omaksuminen.

Valtiovarainministeriö, Julkisen hallinnon ICT-osasto, Muistio 3.4.2017.

<http://vm.fi/digitalisoinnin-periaatteet>

Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2012, k 7/2013 vp.

Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2013, k 5/2014 vp.

Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2014, k 3/2015 vp.

Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2015, k 4/2016 vp.

Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2006.

Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2008.

Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2013.

Valtioneuvostossa noudatettavat kieli ja käännösperiaatteet, VNK 813/05/2016.

Von Kraemer, Bettina (2014), Mångprofessionell service för svenskspråkiga unga i behov av stöd, Delrapport 2014.

Vihapuheselvitys, Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin, oikeusministeriö, selvityksiä ja ohjeita, 7/2016.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu vuosikertomus 2015.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu vuosikertomus 2016.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ja tuomioistuimen ratkaisut

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 2622/4/05

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen dnro 1610/4/07

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 2523/4/08

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 2762/4/09

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 1515/4/10

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 3243/2/11

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 2533/4/13

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 5551/4/13

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 3746/4/13

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 4777/5/13

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 903/4/13

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 70/2014

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 465/4/15

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 1481/4/15

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 1793/4/15

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 1934/4/15

Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden päätös, dnro 00975/15/6299, annettu 16.3.2017.

Korkein hallinto-oikeus, 2016:73.

Lait, asetukset ja kansainväliset sopimukset

Ilmailulaki (864/2014)
Kielilaki (423/2003)
Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010)
Laki Yleisradio Oy:stä (1380/1993)
Laki kunnan peruspalveluita valtionosuudesta (1704/2009)
Laki yhdenvertaisuusvaltuutetusta (1326/2014)
Laki saamelaiskäräjistä (974/1995)
Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (980/2012)
Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta (1704/2009)
Saamenkielilaki (1086/2003)
Terveystieteiden laki (1326/2010)
Ulosottokaari (705/2007)
Viittomakielilaki (359/2015)
Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

Valtioneuvoston asetus aluehallintovirastoista (906/2009)
Valtioneuvoston asetus elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksista (1392/2014)
Valtioneuvoston asetus kielilain täytäntöönpanosta (433/2004),
Valtioneuvoston asetus poliisilaitosten toimialueista (415/2013) PORA III
Valtioneuvoston asetus kuntien kielellisestä asemasta vuosina 2013–2022 (53/2012)

Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja (SopS 23/1998)
Euroopan ihmisoikeussopimus (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla (SopS 85-86/1998).
Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (SopS 2/1998)
YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 60/1991)
YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

Hallituksen esitykset ja valiokunta-aineistot

HE 233/1994 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kielilain muuttamisesta.
HE 92/2002 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi kielilaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.
HE 46/2003 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle saamen kielilaiksi.
HE 185/2010 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämisestä ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.
HE 62/2013 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle hallituksen toimenpidekertomuksen ja valtion tilinpäätöskertomuksen yhdistämistä koskevaksi lainsäädännöksi
HE 294/2014 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaiksi

HE 79/2014 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle ilmailulaiksi ja laiksi meripelastuslain 14 §:n muuttamisesta
 PeVL 47/2005 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto, Hallituksen esitys laeiksi Ilmailulaitoksesta, Ilmailuhallinnosta ja lentoliikenteen valvontamaksusta sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta
 LaVM 25/1994 vp, Lakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä laiksi kielilain muuttamisesta.
 PeVM 1/2014 vp, Perustuslakivaliokunnan miestintö, Hallituksen vuosikertomus 2012.
 PeVM 10/2014 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto. Hallituksen esitys eduskunnalle ympäristönsuojelulaiksi ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.
 EV 346/2014 vp, Eduskunnan vastaus, Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielaiksi.

Lausunnot

City- Sámit ry, Kielilainsäädännön soveltaminen, 10.6.2016, OM 1/58/2016.
 Espoon kaupunki, Kielilainsäädännön soveltaminen, 30.5.2016, OM 1/58/2016.
 Helsingin kaupunki, Kielilainsäädännön soveltaminen, 10.6.2016, OM 1/58/2016.
 Mielenterveyden keskusliitto ry, Kielilainsäädännön soveltaminen, 9.6.2016, OM 1/58/2016.
 Kehitysvammaliitto/Selkokeskus, Kielilainsäädännön soveltaminen, 10.6.2016, OM 1/58/2016.
 Kuurojen Liitto ry, Kielilainsäädännön soveltaminen, 9.6.2016, OM 1/58/2016.
 Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry, Kielilainsäädännön soveltaminen, 10.6.2016, OM 1/58/2016.
 Lastensuojelun keskusliitto, Kielilainsäädännön soveltaminen, 6.6.2016, OM 1/58/2016.
 Länsi- ja Sisä-Suomen Aluehallintovirasto, Kielilainsäädännön soveltaminen, 8.6.2016, OM 1/58/2016.
 Moniheli ry, Kielilainsäädännön soveltaminen, 9.6.2016, OM 1/58/2016.
 Religionernas samarbete i Finland, Resa-forumet, Kielilainsäädännön soveltaminen, 10.6.2016, OM 1/58/2016.
 Sosiaali- ja terveysministeriö, Kielilainsäädännön soveltaminen, 10.6.2016, OM 1/58/2016.
 Svenska Finlands Folkting, Förverkligande av de språkliga rättigheterna i Finland, 10.6.2017, OM 1/58/2016.
 Saamelaiskäräjät, Kielilainsäädännön soveltaminen, 27.6.2016, OM 1/58/2016.
 Saamelaiskäräjät, saamen kielilain uudistaminen.
 SámiSoster ry, Kielilainsäädännön soveltaminen, 31.5.2016, OM 1/58/2016.
 Suomen aluehallintovirasto, oikeusministeriölle, Kielilainsäädännön soveltaminen, 8.6.2016, OM 1/58/2016.
 Suomen Nuorisoyhteistyö-Allianssi ry, Kielilainsäädännön soveltaminen, 10.6.2016, OM 1/58/2016.
 Suomen Venäjänkielisten yhdistysten liitto, FARO, Kielilainsäädännön soveltaminen, 10.6.2016, OM 1/58/2016.

Sydkustens landskapsförbund r.f, Kielilainsäädännön soveltaminen, 10.6.2016, OM 1/58/2016.

Tampereen kaupunki, Kielilainsäädännön soveltaminen, 9.6.2016, OM 1/58/2016.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Kielilainsäädännön soveltaminen, 31.5.2016, OM 1/58/2016.

Tuglas-seura ry:n puheenvuoro oikeusministeriön järjestämässä kuulemistilaisuudessa 17.5.2016.

Tuglas-seura ry, Kielilainsäädännön soveltaminen, 10.6.2016, OM 1/58/2016.

Vaasan kaupunki, Kielilainsäädännön soveltaminen, 9.6.2016, OM 1/58/2016.

Valvira, Kielilainsäädännön soveltaminen 9.6.2016, OM 1/58/2016.

Vantaan kaupunki, Kielilainsäädännön soveltaminen, 9.6.2016, OM 1/58/2016.

Viittomakielten lautakunnan (Kotus), Kielilainsäädännön soveltaminen, 10.6.2016, OM 1/58/2016.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston puheenvuoro oikeusministeriön järjestämässä kuulemistilaisuudessa 17.5.2016.

Muut

Euroopan neuvoston ministerikomitean päätöslauselma, CM/ResCMN(2012)3, kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa, hyväksytty 1.2.2012.

Euroopan neuvoston ministerikomitean päätöslauselma (CM/ResCMN(2017)1) kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa, hyväksytty 15.3.2017.

Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen neuvoa-antavan komitean neljäs Suomea koskeva raportti (ACFC/OP/IV/2016(002), hyväksytty 24.2.2016, julkaistu 6.10.2016.

Kelpoisuus- ja kielitaitosääntö, Vaasan sairaanhoitopiirin valtuusto, 24.11.2014.

Kieliohjelma, Vaasan sairaanhoitopiiri, päivitetty 10.2.2014.

Kieliasian neuvottelukunnan tiedote 21.10.2016, http://oikeusministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/kieliryhmat-ja-ministeri-lindstrom-keskustelivat-ensimmaisilla-kieliasian-neuvottelupaivilla?_101_INSTANCE_0tW6d2FGIU8O_languageId=fi_FI

Lapin sairaanhoitopiiri (2015): Terveidenhuollon järjestämissuunnitelma 2013–2016. Päivitys vuosille 2015–2016. Lapin sairaanhoitopiirin alueen jäsenkunnat. Yhtymävaltuuston 10.6.2015 hyväksymä.

Ohje kotoutumisen edistämisestä annetun lain (1386/2010) soveltamisesta työ- ja elinkeinotoimistoissa, TEM 642/07.10.02/2015.

OYS-erityisvastuualueen erikoissairaanhoidon järjestämissopimus 2013–2016.

Päätös englannin kielen käytöstä Kirkkoniemen lähestymisalueella, LVM 1826/08/2016.

Päätös postipakettipalveluiden yleispalvelusta. Viestintäviraston päätös 788/911/2016.

Tase töihin – Kasvua luovaa omistajapolitiikkaa, Valtion omistajapolitiikkaa koskeva periaatepäätös 13.5.2016.

Viestintäviraston päätös Itella Posti oy:n nimeämisestä yleispalveluyritykseksi kotimaasta lähetettävien enintään 10 kilon painoisten postipakettien postipalvelun tarjontaan; 29.12.2011, Viestintäviraston päätös 1645/9210/2011.

Tavatut henkilöt ja haastattelut

Asiantuntijatapaaminen professori Pirjo Hiidenmaa (Kieliasianneuvottelukunta), asiakkuusjärjestelmäyksikön päällikkö Sami Koponen ja kielenhuoltaja Jenni Viinikka (Kela), johtaja Katri Seppälä (Sanastokeskus), koulutuksen vastuhenkilö Annastiina Viertio (Kotus), 22.3.2017.

Folktinget asiantuntijahaastattelu 29.2.2017.

Tapaaminen VR:n kanssa 10.11.2016.

Tapaaminen Posti Oy:n kanssa 19.12.2016.

Tapaaminen Finavian kanssa 21.11.2016.

Tapaaminen asiantuntija yliopistolehtori Harry Lunabban kanssa, 1.2.2017.

Tapaaminen Turunmaan sairaalan kanssa 13.1.2017, toimitusjohtaja Reijo Grönfors, henkilöstö- ja kehittämispäällikkö Susanna Friman, talouspäällikkö Mona Rönholm.

Tapaaminen Lapin sairaanhoitopiirin kanssa 3.1.2017(videoneuvottelu) (Jari Jokela, Jukka Mattila, Mari Haataja, Tarja Kainulainen-Liiti, Mikko Häikiö, Kati Koivunen.

Tapaaminen Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin kanssa 19.12.2016 (toimitusjohtaja Aki Lindén, erikoissuunnittelija Johanna Lindholm).

Tapaaminen Vaasan sairaanhoitopiirin kanssa 13.1.2017 (sairaanhoitopiirin johtaja Leena Setälä, kielellisen vähemmistön lautakunnan puheenjohtaja Risto Nurmela, talouspäällikkö Mona Rönholm).

Tapaaminen Vaasan keskussairaalan kanssa 17.11.2016 (sairaanhoitopiirin johtaja Göran Honga).

Tapaaminen Vaasan sairaanhoitopiirin vähemmistökielilautakunnan kanssa 16.11.2016.

Tapaaminen Soite, 17.11.2016 (johtajaylilääkäri Pirjo Dabnell).

Verkkosivut

www.stm.fi/mielenterveys

http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=105&Itemid=174&lang=finni

www.samisoster.fi/muitogiisa

Yle-uutisten verkkouutinen 22.12.2015 klo 13:01

http://yle.fi/uutiset/osasto/sapmi/saamen_kieliteko_palkinto_saamenkieliselle_masennuksen_omahoito-ohjelmalle/8544469

<http://www.sosiaalikollega.fi/uutiset/saamenkielisen-muistisairaanhoidon-avuksi-fraasisanakirja>

<http://stm.fi/sotepalvelut/jarjestelma-vastuut>,

Tilastokeskus, Väestörakenne. Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990 – 2015.

Kotimaisten kielten keskus Kotus, <http://www.kotus.fi/kielitieto/kielet/karjala>

<https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/index.html/maahanmuuttajat-vaestossa/vieraskieliset>
http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html,
<http://www.stat.fi/meta/til/vaerak.html>
 Maahan- ja maastamuutto lähtö- ja määrämaan, sukupuolen ja kielen mukaan 1990-2015, Tilastokeskus
 Tilastokeskus, väestötilastot 2014, 2015, <http://www.stat.fi/til/vrm.html>.
 Tilastokeskus, syntyvyys, <http://www.stat.fi/til/synt/index.html>
 Kotimaisten kielten keskus Kotus
http://www.kotus.fi/kielitieto/kielet/suomen_viittomakielet
<http://www.maistraatti.fi/fi/lomakkeet/>
www.valtionkoulukodit.fi,
 Suomen Kuntaliitto,
<http://www.kunnat.net/fi/kunnat/ruotsinjakaksikielisetkunnat/Diasarjat%20kuntien%20toiminnasta/2016-01-ruotsin-ja-kaksikieliset-kunnat.pdf>
www.sotkanet.fi
<http://www.kotus.fi/kielitieto/kielet/saame>
www.soite.fi
www.vvshp.fi
www.stm.fi/sosiaalipalvelut
<https://www.eduskunta.fi/FI/tiedotte.et/Sivut/Eduskuntaryhmät-rasismia-ja-väkivaltaa-vastaan.aspx>
<http://www.tampere.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalinen-tuki-ja-toimeentulo/maahanmuuttajat/mainio.html>
<http://vnk.fi/omo/omistajapolitiikka-ja-ohjaus1>
<http://vnk.fi/omistajaohjaus/yhtiot>
www.finrail.fi
http://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/maahanmuuttajien_koulutus/kielen_opetus_ja_oppiminen/maahanmuuttajien_aidinkielen_opetus/maahanmuuttajien_aidinkiel_en_opetus/oman_aidinkielen_opetus_ja_opetuksen_jarjestaminen,
http://www.oph.fi/tietopalvelut/tilastotiedot/muita_koulutustilastoja/maahanmuuttajien_koulutus

LIITE 1

Seurantataulukko Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2013	
Tarkastelukohde	Seuranta
Kansainväliset sopimukset	Suomi on antanut neljännen raporttinsa kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta joulukuussa 2014. Sopimusta valvova Euroopan neuvoston neuvoa-antava komitea vieraili Suomessa lokakuussa 2015, ja tapasi kieliasian neuvottelukunnan puheenjohtajiston 5.10.2015. Euroopan neuvoston ministerikomitea julkaisi maaliskuussa 2017 päätöslauselmansa (CM/ResCMN(2017)1), jossa annetaan Suomelle suosituksia mm. liittyen kansalliskielistrategian täytäntöönpanoon ja saamelaisten oikeuksiin. Suomen viimeisin raportti alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan peruskirjan täytäntöönpanosta on vuodelta 2010. Pohjoismaisesta saamelaissopimuksesta saatiin aikaan neuvottelutulos joulukuussa 2016. Ratifiointia on tarkoitus alkaa valmistella vuonna 2017. Sopimuksen mukaan sopimusvaltion allekirjoitusta tulee edeltää Saamelaiskäräjien hyväksyntä. Vammaisten henkilöiden oikeuksista tehty YK:n yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja tulivat voimaan Suomessa 10.6.2016. Sopimus sisältää mm. viittomakielen asemaan liittyviä määräyksiä.
Kansalliskielistrategia	Kansalliskielistrategian väliraportti julkaistiin 13.5.2015. Kyseessä on seurantaraportti, jossa tarkastellaan hallituskaudella 2011–2015 tehtyjä toimenpiteitä kansalliskielistrategian päämäärien saavuttamiseksi. Kansalliskielistrategia on pitkän aikavälin strategia, joten väliraportti sisältää myös suosituksia strategiatyön jatkamiseksi hallituskaudella 2015–2019. Oikeusministeriössä on laadittu kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma, jonka avulla on tarkoitus toteuttaa strategian pitkän aikavälin toimenpiteitä. Toimintasuunnitelma on julkaistu 28.2.2017 (oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 13/2017).

Kielikylpyopetus	Kielikylpyopettajia on koulutettu Vaasan yliopiston ja Åbo Akademin yhteistyönä tarjoamassa koulutusohjelmassa vuodesta 2014. Vaasan yliopiston tutkintoon johtava kielten koulutus ja tutkimus siirretään syksyllä 2017 Jyväskylän yliopistoon, mutta Åbo Akademi tarjoaa myös syksyllä 2017 Vaasassa luokanopettajakoulutusta, jossa on mahdollisuus suuntautua kielikylpyyn. Lisäksi syksyllä 2017 Vaasassa käynnistyy Åbo Akademin lastentarhanopettajakoulutus, jossa erikoistutaan kielikylpyyn. Vuonna 2014 uudistetut opetussuunnitelman perusteet (Opetushallituksen määräys 104/011/2014) sisältävät määräyksen kaksikielisestä opetuksesta, kuten kielikylpyopetuksesta. Maaliskuussa 2015 opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi 3 miljoonaa euroa erityisavustuksia kielikylpytoiminnan laajentamiseen. Vuonna 2016 avustusten myöntäminen siirtyi Opetushallitukselle, joka myönsi valtionavustuksia kielikylpytoiminnan laajentamiseen yhteensä 842 000 euroa. Vuoden 2017 osalta talousarviossa todetaan, että "jatketaan kielitaidon vahvistamista tukemalla kielikylpytoimintaa ja kielikokeiluilla." Valtionavustuksiin on varattu samainen summa kuin vuonna 2016.
Varhaiskasvatus ja perusopetus	Varhaiskasvatuksen ja päivähoitopalvelujen lainsäädännön valmistelu, hallinto ja ohjaus siirtyivät vuonna 2013 sosiaali- ja terveysministeriöstä opetus- ja kulttuuriministeriöön. Varhaiskasvatuksen tehtävät on siirretty aluehallintovirastojen ruotsinkielisen opetustoimen palveluyksikön vastuulle. Muutoksella keskitettiin koko maan ruotsinkielistä varhaiskasvatusta koskevat tehtävät yhdelle taholle, mikä edistää ruotsinkielisen väestön kielellisiä oikeuksia. Åbo Akademi järjestää opettaja- ja lastentarhanopettajakoulutusta ruotsiksi. Helsingin yliopisto on vuodesta 2016 alkaen tarjonnut ruotsinkielistä luokanopettajakoulutusta. Syksyllä 2016 tutkintoa suorittamaan otettiin 40 opiskelijaa ja keväällä 2017 40 opiskelijaa.
Kieliasioiden yhteistyö- ja virkamieselimet	Ensimmäinen kansalliskieliverkosto toimi vuosina 2013–2015, ja sen työtä jatkamaan on asetettu uusi kansalliskieliverkosto toimikaudelle 2015–2019. Kansalliskieliverkostoon kuuluvat ministeriöiden kansalliskieliyhteyshenkilöiden lisäksi Finlands Svenska Folktingin, Suomen Kuntaliiton, Opetushallituksen sekä Suomalaisuuden Liiton edustajat. Kaksikieliset kunnat ovat lisäksi perustaneet omia verkostoja, joita Kuntaliitto koordinoi. Uusi kieliasian neuvottelukunta on asetettu toimikaudelle 2016–2020. Neuvottelukunnan tehtävänä on seurata kielilain ja siihen liittyvän lainsäädännön täytäntöönpanoa ja soveltamista sekä edistää kielellisiä oikeuksia. Uusi viittomakielten yhteistyöryhmä on asetettu toimikaudelle 2017–2019. Yhteistyöryhmä käsittelee valtioneuvoston piirissä ajankohtaisia, viittomakieleen liittyviä asioita ja pyrkii varmistamaan hyvää tiedonkulkua keskeisten toimijoiden välillä.
Kielilain soveltaminen viestinnässä	Kansalliskielistrategian verkkosivuilla on julkaistu tarkistuslistoja viranomaisten viestintään. Myös kansalliskielistrategiaan (valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 4/2012) sisältyy suosituksia kansalliskielten huomioimisesta viestinnässä.

	Oikeusministeriö on antanut suosituksen 5.10.2015 ministeriöille ja niiden hallinnonaloille sekä tuomioistuimille kielilainsäädännön soveltamisesta verkkopalveluissa (OM 7/58/2015). Valtioneuvoston kanslia on 10.4.2017 antanut ohjeen valtioneuvostossa noudatettavista kielellisistä periaatteista ja linjauksista (VNK/813/05/2016). Ohjeen liitteenä on toimintasuunnitelma valtioneuvoston kieli- ja käännöslinjauksia tukeviksi kehittämistoimenpiteiksi vuosille 2017–2020. Kehittämistoimenpiteisiin sisältyy lukuisia toimenpiteitä mm. hyvän virkakielen ja erityisesti hyvän säädöskielen edistämiseksi, virkamiesten kielitaidon parantamiseksi, eri tahoilla tehtävän terminologisen sanastotyön hyödyntämiseksi nykyistä laajemmin sekä erityisesti kieli- ja käännöspalveluiden palvelutarpeen paremmaksi ennakoimiseksi valtioneuvostossa. Linjauksiin sisältyy myös toimenpiteitä, joilla pyritään varmistamaan viittomakielisten ja saamenkielisten tiedonsaanti. Marraskuussa 2016 julkaistussa valtionhallinnon viestintäsuosituksessa korostetaan, että on tärkeää tuntea kielilainsäädännön velvoitteet ja huomioida eri kieliryhmät viestinnässä. Sosiaali- ja terveysministeriö on ensimmäisenä ministeriönä julkaissut verkkosivunsa myös venäjäksi. Tämä on esimerkki kielilain vaatimuksia paremmasta kielellisestä palvelusta. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä on katsottu, että kaksikielisen viranomaisen on käytettävä sosiaalisessa mediassa molempia kansalliskieliä (ks. esim. dnr 3746/4/13 tai dnr 2/4/16).
Kielitaito rekrytoinnissa	Valtion työmarkkinalaitoksen vuonna 2013 julkaisemassa valtionhallinnon Valitse oikein -rekrytointioppaassa käsitellään mm. kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia sekä viitataan oikeusministeriön suosituksiin ja kansalliskielistrategiaan. Myös 29.11.2016 julkaistuissa uusissa valtion rekrytointiohjeissa (VM/2118/00.00.00/2016) käsitellään rekrytoitavan virkamiehen kielitaitoa kelpoisuusvaatimuksena.
Kielilainsäädännön soveltaminen poliisissa	Sisäasiainministeriö kertoi kansalliskielistrategian väliraportissa, että Pohjanmaan poliisilaitokseen Vaasan pääpoliisiasemalle on perustettu ruotsinkielisten poliisipalveluiden kehittämis- ja tukitoiminto, jossa on päätoiminen korkeakoulutason koulutuksen saanut kaksikielinen henkilö. Tämä kehittämistoiminto palvelee kaikkia poliisiyksiköitä ruotsinkielisten asioiden osalta. Toiminto varmistaa ruotsinkielisten poliisipalveluiden saatavuutta ja ylläpitää niiden saatavuuden tilannekuvaa ja kehittää sidosryhmyhteistyötä yhteistyössä Poliisihallituksen kanssa. Poliisin johtokeskusten ja tilannekeskusten tehtävänä on muun muassa vaaratiedotteiden antaminen molemmilla kansalliskielillä. Poliisiammattikorkeakoulussa on ruotsinkieliseen poliisikoulutukseen vuosittain yksi hakujako. Ruotsin kielen opetusta annetaan kaikille poliisiopiskelijoille. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on tutkinut omana aloitteenaan poliisilaitosuudistuksen vaikutuksia poliisimiesten kielelliseen kelpoisuuteen ja sitä, estävätkö kielitaitovaatimukset rekrytoimista määräaikaisiin turvapaikkatehtäviin (dnrot 4158/2/15 ja 5511/2/15). PORA III -hanke, ks. kertomuksen luku 2.
Kielilainsäädännön soveltaminen	Vaasassa sijaitsevaan Pohjanmaan käräjäoikeuteen perustettiin syyskuussa 2014 suomenkielinen osasto. Osaston työkieli on suomi. Käräjäoikeus on

käräjäoikeuksissa	kaksikielinen ja sen tuomiopiirin väestön enemmistön kieli on ruotsi. Valtaosa asioista käsitellään käräjäoikeudessa suomeksi. Suomen kielen käyttöä on lisännyt se, että käräjäoikeuteen tulee varsinaisen toimialueen ulkopuolelta mm. ulosottovalituksia, maa-oikeusasioita ja yrityssaneerausasioita. Hallitus on antanut eduskunnalle esityksen käräjäoikeusverkoston uudistamisesta (HE 270/2016 vp). Ehdotuksella on arvioitu olevan vaikutuksia kielellisten oikeuksien käytännön toteutumiseen.
ELY-keskukset	Vuoden 2015 alussa Hämeen ja Keski-Suomen ELY-keskuksiin perustettiin ruotsinkielinen palveluryhmä turvaamaan ruotsinkielinen palvelu, kun tehtäviä keskitettiin aiemmin suomenkielisiin ELY-keskuksiin. Ruotsinkieliset palvelut tuotetaan Uudenmaan ja Pohjanmaan ELY-keskuksissa. Muutos toteutettiin valtioneuvoston asetuksella 1392/2014. Oikeusministeriön ELY-keskuksista saaien tietojen mukaan ruotsinkieliset palvelut on turvattu järjestelyllä ja palvelu toimii sujuvasti ja asiakaslähtöisesti.
Maakuntien liitot	Maakuntien liittojen yhteydessä toimivista toimielimistä kielellisten palveluiden kehittämiseksi ei enää säädetä sen jälkeen kun alueiden kehittämisestä annettu laki kumottiin 20.1.2014 alkaen, ja annettiin uusi laki alueiden kehittämisestä ja rakennerahastotoiminnan hallinnoinnista (7/2014). Uudistetun lain yksityiskohtaisissa perusteluissa (HE 190/2013 vp) todetaan, että aiemmassa laissa ollut säännös siitä, että maakuntien liittojen, joihin kuuluu sekä yksikielisiä että kaksikielisiä kuntia, tulee perustaa toimielin maakunnan kielellisten palvelujen kehittämiseksi, esitetään poistettavaksi tarpeettomana. Hallituksen esityksen mukaan maakunnan liiton on viranomaisena muutoinkin noudatettava kielilain säännöksiä. Esitöiden mukaan maakuntien liitot voivat perustaa mainitunlaisen toimielimen, jos katsovat sen tarpeelliseksi, mutta laissa sitä ei enää vaadita.
Hätäkeskuslaitos	Hätäkeskuslaitos on ottamassa käyttöön uutta hätäkeskustietojärjestelmä Ericaa. Käyttöönottovaihe ajoittuu vuosille 2016–2017. Uudessa tietojärjestelmässä hätäpuheluja voidaan ohjata myös muualle kuin lähimpään hätäkeskukseen, jos lähin hätäkeskus on ruuhkaantunut tai ei muusta syystä kykene vastaamaan. Sisäministeriön mukaan uuden hätäkeskustietojärjestelmän pitäisi palvella aiempaa paremmin molemmilla kansalliskielillä. Tarvittaessa myös tulkkipalvelu on käytettävissä.
Saamen kielet	Valtioneuvosto hyväksyi 3.7.2014 periaatepäätöksen toimenpideohjelmasta, jolla elvytetään koltansaamen, inarinsaamen ja pohjoissaamen käyttöä. Ohjelmalla vahvistetaan muun muassa saamenkielistä varhaiskasvatusta ja kielipesätoimintaa sekä kehitetään saamen kielen opetusta koko maassa. Helsinkiin perustettiin pohjoissaamen kieltä opettava kielipesä vuonna 2013 ja Ouluun vuoden 2015 alussa. Saamelaiskäräjät/Saamen kielen toimisto on tehnyt viranomaisille kyselyn saamen kielilain toteutumisesta vuosina 2012–2014. Oikeusministeriö julkaisi syksyllä 2016 saamebarometri-selvityksen, jossa tarkastellaan saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumista saamelaisten kotiseutualueella. Taustalla on oikeusministeriön yhteistyössä Oulun yliopiston Giellagas-instituutin kanssa teettämä selvitys saamenkielisistä palveluista. Tarkoituksena oli tutkia saamen kielilain toteutumista kansalaisten näkökulmasta: miten eri-ikäiset ja saamelaisalueen eri kunnissa asuvat saamenkieliset kokevat omakielisten palveluiden merkityksen ja saatavuuden. Paino oli sosiaali- ja terveyspalveluissa. Selvityksen mukaan saamenkielisten oikeudet saamenkielisiin palveluihin toteutuvat yleisesti ottaen heikosti.

	Saamen kielilain uudistamista koskeva hallituksen esitys on annettu eduskunnalle keväällä 2017 (HE 44/2017). Esityksessä on otettu huomioon maakuntaudistuksen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen aiheuttamat muutostarpeet.
Viittomakielet	Uusi viittomakielilaki tuli voimaan 1.5.2015. Se on suppea yleislaki, jonka tavoitteena on edistää viittomakieltä käyttävien kielellisten oikeuksien toteutumista. Lain mukaan viranomaisten on toiminnassaan edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään. Viittomakielilaki koskee sekä suomalaista että suomenruotsalaista viittomakieltä. Aineelliset säännökset viittomakieltä käyttävien kielellisistä oikeuksista ovat erityislainsäädännössä. Vuoden 2015 alussa voimaan tullut yhdenvertaisuuslaki on tärkeä myös viittomakieltä käyttävien kannalta. Oikeusministeriön asettama viittomakielen yhteistyöryhmä on seurannut viittomakielilain toimeenpanoa yhteistyössä viittomakielistä yhteisöä edustavien toimijoiden kanssa. Työryhmän toimikausi päättyi vuoden 2016 lopussa, ja sen työtä jatkamaan asetettiin uusi työryhmä vuosille 2017–2018. Yhteistyöryhmä on keväällä 2016 laatinut jalkauttamissuunnitelman, jossa esitetään käytännön toimenpiteitä viittomakielilakia koskevan tietoisuuden lisäämiseksi ja lain soveltamiseksi viranomaistiedottamisessa. Oikeusministeriö julkaisi 19.1.2016 selvityksen suomenruotsalaisen viittomakielen kokonaistilanteesta (oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 2/2016). Selvityksen mukaan suomenruotsalainen viittomakieli on erityisen uhanalainen ja sen elvyttämisestä tarvittaisiin kokonaisvaltainen ohjelma. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama (250 000 €) suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimus- ja koulutushanke on käynnistynyt Humanistisessa ammattikorkeakoulussa (2015–2017). Hankkeessa tehdään pienimuotoista tutkimusta ja kuvausta itse kielestä ja koulutetaan suomenruotsalaisen viittomakielen asiantuntijaohjaajia, jotka voivat sen jälkeen toimia muun muassa viittomakielen perheopettajina, kouluavustajina, kääntäjinä ja tulkikouluttajina. Viittomakielten lautakunta (Kotus) julkaisi vuonna 2015 viittomakielisten käännösten laatua koskevat suositukset.
Romanikieli	Oikeusministeriö julkaisi romanien kielellisten oikeuksien toteutumista koskevan selvityksen helmikuussa 2014 (oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 11/2014). Selvityksestä ilmeni, että romanien kielellisiä oikeuksia koskeva lainsäädännöllinen pohja on sinänsä kunnossa, ja ongelmat liittyvätkin käytännön toteuttamiseen. Suurimpia käytännön ongelmia ovat pätevien romanikielen opettajien sekä oppimateriaalin puute. Toukokuussa 2015 järjestettiin romanien kuulemistilaisuus kielellisistä oikeuksista. Tilaisuuden järjestämistä ehdotettiin edellä mainitussa selvityksessä. Tilaisuuden järjestäjänä oli romaniasiain neuvottelukunta, yhteistyössä mm. oikeusministeriön kanssa. Suomen ensimmäinen romanipoliittinen ohjelma (ROMPO) on tehty vuosille 2010–2017. Sosiaali- ja terveysministeriön asettama ohjaus- ja seurantaryhmä koordinoi Rompon toimeenpanoa.

VALTIONEUVOSTON KANSLIA

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVOSTO
p. 0295 16001
info@vnk.fi
vnk.fi/julkaisut

ISBN: 978-952-287-463-4 PDF
ISBN: 978-952-287-462-7 nid.
ISSN: 2323-962X PDF
ISSN: 2341-7129 nid.